

DE BATEN VAN TRANSPARANTIE

Wat een open overheid

de maatschappij oplevert

Januari 2026
Instituut Maatschappelijke Innovatie
Open State Foundation

Mr. dr. Guido Enthoven
Marlinde Weener, MSc

Met medewerking van:
Drs. Serv Wiemers
Amber van Bergeijk, MSc
Djoeke Dijksterhuis, MSc
Shantal Martis, MSc
Marle Roebroek MSc

Ontwerp en opmaak:
Tessa van Beelen

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt met een bijdrage van:

Het onderzoek 'Maatschappelijke baten van transparantie' is opgenomen in het Actieplan Open Overheid 2023-2027.

De baten van transparantie door Open State Foundation en Instituut Maatschappelijke Innovatie is gelicenseerd onder CC0 1.0.
Naamsvermelding wordt gewaardeerd.

INHOUD

SAMENVATTING & CONCLUSIES	4
INLEIDING	8
DEEL 1: OPENBAARMAKING OP VERZOEK	14
DEEL 2: OPEN DATA	22
DEEL 3: OPEN ARCHIEVEN	36
DEEL 4: BATEN METEN	48
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	55
BIJLAGE 1: VOORBEELDEN WOO-VERZOEKEN	61
BIJLAGE 2: GEÏNTERVIEWDEN	71

SAMENVATTING & CONCLUSIES

Dit onderzoek gaat over de maatschappelijke baten van een open overheid. Er is de laatste jaren veel onderzoek gedaan naar de kosten van openbaarheid (SEO 2013, ABD Topconsult 2016, Ecorys 2019). In 2025 is een nieuwe studie gestart naar de kosten en 'uitvoeringslasten' van de Woo. Voor een geïnformeerd maatschappelijk debat over nut, noodzaak en reikwijdte van transparantie van overheidsinformatie, is het belangrijk om ook de maatschappelijke baten van transparantie goed in beeld te hebben.

Dit rapport geeft een overzicht van de omvang en de diversiteit van de baten van transparantie. Het uitgangspunt is de Nederlandse context, maar we halen ook internationale voorbeelden aan. Zo nemen we namelijk ook de potentiële baten van transparantie mee die in Nederland nog niet benut worden.

Het rapport bestaat uit vier delen: openbaarmaking op verzoek, open data, open archieven en baten meten. Per categorie onderzoeken we de maatschappelijke baten, zowel uitgedrukt in kwantificeerbare waarde als de kwalitatieve baten aan de hand van verdiepende casestudies.

We benadrukken daarbij allereerst de intrinsieke waarde van transparantie. Burgers hebben als belastingbetaler het recht om te weten hoe publieke middelen worden besteed. Volgens het SCP vindt een grote meerderheid van de bevolking (88 %) het belangrijk dat de regering open is over haar fouten. In een democratie mogen burgers verwachten dat de overheid open is over de manier waarop (beleids)keuzes tot stand komen en beslissingen worden genomen. Met publiek geld gefinancierde informatie dient in beginsel voor het publiek toegankelijk te zijn.

DEEL 1

OPENBAARMAKING OP VERZOEK

In het kader van dit onderzoek is een database gemaakt met ongeveer 500 Wob- en Woo-zaken die de media hebben gehaald en misstanden aan het licht hebben gebracht. Voor dit rapport hebben we een selectie gemaakt van honderd zaken die grote invloed hebben gehad op onze maatschappij. Daarnaast hebben we gesprekken gevoerd met tientallen journalisten en experts op het gebied van overheidsinformatie en vond een literatuurstudie plaats.

Wij vonden uiteenlopende voorbeelden van verspilling van publieke middelen, overheidsfalen en maatschappelijke misstanden die door het openen van overheidsinformatie aan het licht zijn gebracht. Vaak leidde de publicatie van een artikel dat volgde op basis van een Woo-verzoek tot Kamervragen of vragen in de gemeenteraad of Provinciale Staten. In combinatie met het publieke debat leidde de transparantie vaak tot correctie en verbeteringen in bestuur, beleid en uitvoering.

De maatschappelijke baten van open overheidsinformatie zijn zeer divers, van minder verkeersdoden, beperking van bestuursdeclaraties, het aantonen van ongeoorloofde lobby-contacten, het beëindigen van onveilige werkomstandigheden op Schiphol en de vervroegde restauratie van de Domtoren tot inzicht in de mondkapjesdeal met Sywert van Lienden.

Andere bekende voorbeelden zijn: De afhandeling van het Toeslagenschandaal gaat de Nederlandse schatkist ongeveer 12 miljard euro kosten. Indien de Belastingdienst en de betrokken ministeries eerder transparant waren geweest over de aanpak van vermeende fraudeurs en de gehanteerde algoritmes, hadden de schadeclaims niet zo hoog hoeven oplopen. Het had de belastingbetaler enkele miljarden euro's gescheeld.

Een aantal parlementaire enquêtes of parlementaire onderzoeken in Nederland zijn mede geïnitieerd als gevolg van Wob-verzoeken of Woo-verzoeken. Soms ging het daarbij om

het signaleren van maatschappelijke misstanden waar veel geld mee gemoeid was. Dat gold zeker voor de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK), maar ook bij de Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen, de enquête over de bouwfraude, over Fyra en over Vestia/woningbouwcorporaties ging het over miljarden euro's. Bij een aantal van deze dossiers hebben onthullingen uit Wob-verzoeken zó veel politieke druk opgeleverd dat ze hebben bijgedragen aan het besluit tot een parlementaire enquête of onderzoek en/of tot het beëindigen van de misstanden.

In de STAP-regeling van het ministerie van SZW werd jaarlijks 180 miljoen euro verdeeld over duizenden opleidingen. Daarbij bleken miljoenen euro's subsidie te gaan naar wandelcoaches, edelsteentherapeuten en bitcoin-adviseurs. De regeling is na onderzoek van Follow the Money op basis van een Wob-verzoek afgeschaft.

DEEL 2

OPEN DATA

We onderscheiden drie baten van open data: efficiëntie, innovatie en burgerparticipatie. Met een verzameling van Nederlandse – en waar nodig internationale – cases brengen we in beeld hoe het door de overheid beschikbaar stellen van open data leidt tot grote meerwaarde.

Open data draagt bij aan een efficiëntere overheid, door minder dubbele inspanning en efficiëntere beleidsvoering en besteding van publieke middelen. Zo faciliteert het koppelen van open data aan dashboards voor interne monitoring het eerder ingrijpen in potentieel onrechtmatige of inefficiënte processen. Op basis van een vergelijking van negen onderzoeken worden de directe opbrengsten van open data in Nederland conservatief geschat op 3,5 miljard euro. Ook levert de publicatie van open data Nederland ongeveer 7.140 banen op per jaar.

Open data leidt tot innovaties. Met door de overheid beschikbaar gestelde open data kunnen bedrijven, onderzoekers, developers

en burgers nieuwe toepassingen ontwikkelen. Real-time vervoers- en verkeersdata maakten de ontwikkeling van 9292 en Citymapper mogelijk. Geodata, mobiliteitsgegevens en gezondheidsdata ondersteunen sectorspecifieke vernieuwing, zoals slimme energietoepassingen, landbouwinnovaties en datagedreven gezondheidszorg. Lokale initiatieven, zoals het 3D-stadsmodel en het Open Urban Platform van Rotterdam, laten zien hoe ook steden volop doorontwikkelen op open data.

Open data versterkt burgerparticipatie. Zonder toegang tot relevante informatie kunnen burgers geen weloverwogen feedback geven of invloed uitoefenen op beleid. In Nederland gebeurt dat bijvoorbeeld via internetconsultatie bij wetgevingsprocessen en beleidsnota's. Steeds vaker ontstaan ook digitale participatieplatforms, zoals Decidim, waar burgers beleidsvoorstellen kunnen indienen, bespreken en samen vormgeven op basis van open data.

DEEL 3

OPEN ARCHIEVEN

Er zijn verschillende soorten baten van openbaar toegankelijke archieven. Dit gaat meestal om baten die zich moeilijk laten uitdrukken in geld.

Democratische verantwoording en controle. Archieven borgen dat de overheid ook op lange termijn rekenschap kan afleggen. Zo gebruikt de Tweede Kamer regelmatig archiefstukken bij parlementaire enquêtes, zoals de Vliegkamp Bijlmermeer, Srebrenica of de Woningcorporatieschandalen, om een goede reconstructie van gebeurtenissen te kunnen maken.

Rechtszekerheid voor burgers. Veel mensen hebben op enig moment oude overheidsinformatie nodig om hun rechten te kunnen aantonen. Een treffend voorbeeld is dat gedupeerden in de toelagenaffaire hun archiefdossier gebruikten om te bewijzen dat ze onrechtmatig waren behandeld.

Herstel van historisch onrecht en collectieve verwerking. Archieven zijn vaak de bron voor waarheidsvinding bij historische misstanden.

Bekende voorbeelden zijn de dekolonisatieoorlog in Indonesië, of het slavernijverleden. Met behulp van bijvoorbeeld het Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR) kunnen oude wonden worden opgehaald, maar kan er ook een proces van verwerking en heling optreden.

Ondersteuning van wetenschap en kennisontwikkeling. Overheidsarchieven bevatten een schat aan gegevens voor onderzoekers. Historici, sociaal wetenschappers, juristen en anderen benutten archieven om patronen te doorgronden en lessen te trekken voor de toekomst.

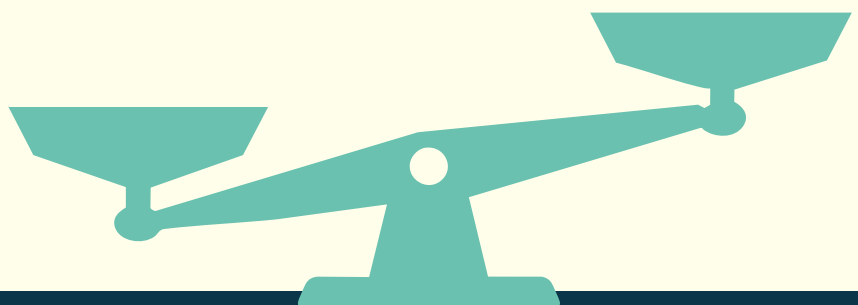
Behoud van cultuur en identiteit.

Overheidsarchieven bevatten ook stukken die voor groepen of individuen van grote emotionele of culturele waarde zijn. Mensen gebruiken archieven bijvoorbeeld om hun familiegeschiedenis te ontrafelen (stamboomonderzoek via bevolkingsregisters, huwelijksakten en emigratiedossiers).

Hergebruik van bouwtekeningen van huizen en gebouwen. Deze worden in de regionale archieven en stadsarchieven bewaard en op grote schaal geraadpleegd door bewoners, aannemers, architecten, notarissen en gemeentelijke planners. Indien deze bouw- en constructietekeningen niet publiek toegankelijk zouden zijn, dan zouden ze telkens opnieuw gemaakt moeten worden.

SOM DER BATEN

In het laatste hoofdstuk hebben we de bovengenoemde maatschappelijke baten van transparantie op een rij gezet. De baten van achtereenvolgens openbaarmaking op verzoek, open data en tenslotte archieven zijn zo goed als mogelijk binnen het bestek van dit onderzoek gekwantificeerd. Daarbij zijn de baten bewust conservatief ingeschat. Voor Nederland betekent dit dat de maatschappelijke baten van transparantie gezamenlijk 4,4 miljard euro per jaar bedragen.

Maatschappelijke baten van transparantie

(conservatieve schattingen, op jaarbasis)

Onthullen en beëindigen van uitzonderlijk grote misstanden	€ 500 miljoen
Transparantie en herstel van vormen van verspilling en beleidsfalen bij ministeries en uitvoeringsorganisaties	€ 90 miljoen
Transparantie en herstel van vormen van verspilling en beleidsfalen bij regionale overheden	€ 90 miljoen
Besparing zoektijd ambtenaren door betere informatiehuishouding als gevolg van transparantie-eisen Woo (MKBA Woo 2019)	€ 50 miljoen
Directe maatschappelijke baten van open overheidsdata in de vorm van nieuwe producten, diensten, banen en kostenbesparing	€ 3,5 miljard
Transparantie van bouwarchieven en constructieberekeningen	€ 160 miljoen
Totale maatschappelijke baten van transparantie	€ 4,4 miljard

INLEIDING

Voor een evenwichtig debat over transparantie kunnen de maatschappelijke baten niet buiten beeld blijven. Er is de laatste jaren veel aandacht geweest voor de kosten van openbaarheid. Sinds kort vermeldt het ministerie van Financiën in de beantwoording van een Woo-verzoek het aantal uren dat aan de behandeling is besteed. Ook zijn er al meerdere onderzoeken gedaan naar de kosten van openbaarheid (SEO 2013, ABD Topconsult 2016, Ecorys 2018). Het in kaart brengen van de kosten is echter maar de helft van het verhaal: investeringen staan altijd in verhouding tot een rendement. En juist dat rendement – de maatschappelijke baten van transparantie – is nog nauwelijks onderwerp van onderzoek geweest. Het laat zich ook niet eenvoudig vangen in euros.

Want hoe waardeer je zoveel verschillende vormen van maatschappelijke waarde die uit openbaarmaking komen? Hoe kwantificeer je het leed dat we hadden kunnen voorkomen als het toeslagenschandaal eerder aan het licht was gekomen? Kunnen we een prijs hangen aan het inzicht verkrijgen in de eigen geschiedenis door adoptiekinderen of afstandsmoeders? Wat is de maatschappelijke opbrengst van het aantonen van onwenselijke beïnvloeding van oud-bewindslieden of banken en verzekeraars op nieuwe wetgeving? En hoe schat je de opbrengst van open data die reizigers in real time de snelste route laat vinden, die ondernemers helpt nieuwe diensten te ontwikkelen en die steden in staat stelt klimaat- en mobiliteitsbeleid te sturen?

Misschien zijn deze kwalitatieve baten uiteindelijk nóg belangrijker dan de aanzienlijke financiële baten voor Nederland – 4,4 miljard euro per jaar – van een open, transparante overheid. Daarom brengt dit onderzoek zowel de maatschappelijke effecten van openbaarmaking op verzoek, als van open data en archieven in beeld; van innovatie en burgerparticipatie tot waarheidsvinding, rechtsbescherming en collectief geheugen. Alleen door deze brede waardeketen te erkennen kan de volledige impact van transparantie begrepen worden.

Het thema ‘Maatschappelijke baten van transparantie’ is opgenomen in het Actieplan Open Overheid 2023-2027 dat de minister van BZK in de zomer van 2023 aan de Tweede Kamer stuurde. Het onderzoek is mogelijk gemaakt door de Maatschappelijke Coalitie Over Informatie Gesproken (MCOIG) en het Nationaal Archief. Het onderzoek is uitgevoerd door Instituut Maatschappelijke Innovatie (IMI) en Open State Foundation.

“Given the high value put on transparency, its ideological currency, and scholarly interest, it is surprising to find that there are few empirical studies of the effects of transparency.”

(Etzioni 2010: 394)

METHODE

In dit onderzoek hebben we verschillende onderzoeksmethoden gecombineerd en zijn de volgende stappen ondernomen.

Literatuurstudie. Wetenschappelijk (internationaal) onderzoek naar de verschillende baten van transparantie:

- Literatuur over open overheidsinformatie met focus op de gevolgen van Freedom of Information Acts (FOIA); in Nederland de Wet open overheid (Woo).
- Literatuur op het gebied van open data, waaronder ook enkele Europese overzichtsportals rond open data.
- Ten slotte is gekeken naar de literatuur over de waarde van transparante archieven, in het bijzonder beleidsreconstructies die plaatsvinden via parlementaire enquêtes.

Interviews. Voor dit onderzoek hebben we tientallen ervaringsdeskundigen bevestigd op hun visie op de maatschappelijke baten van transparantie. Daarbij zijn diepte-interviews afgenomen bij journalisten, archivariissen, wetenschappers en ambtenaren.

Database van mediaberichten. In samenwerking met Follow the Money is een database gemaakt van mediaberichten die zijn verschenen naar aanleiding van Woo-verzoeken. Het betreft berichten die zijn verzameld via gesprekken met journalisten en via archieven als LexisNexis. In deze database hebben we ongeveer 400 mediaberichten verzameld van de afgelopen 10 jaar. Bij de selectie van nieuwsberichten is gekeken naar een goede spreiding in termen van maatschappelijke thema's, een balans tussen lokale, nationale en internationale cases en de impact van de gebeurtenis.

- Selectie van enkele iconische cases: Voorbeelden van maatschappelijke misstanden of overheidsfalen die via een Woo-verzoek naar boven zijn gehaald en die vervolgens ook daadwerkelijk - eventueel als gevolg van genomen maatregelen - 'opgelost' zijn;

- Analyse en synthese: Aan de hand van bovenstaande activiteiten hebben we een samenvattende analyse van de maatschappelijke baten van transparantie gemaakt. Daarbij hebben we de maatschappelijke baten zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve termen weergegeven.

Dit rapport richt zich met name op Nederland, maar kijkt ook naar voorbeelden in het buitenland. Ook is voortgebouwd op het Witboek Open Overheid van Open State Foundation (2022), een verzameling van nationale en internationale voorbeelden van de maatschappelijke waarden van open overheid.

Door de diverse niveaus te adresseren – zowel abstract-analytisch als concreet-exemplarisch – kunnen de uitkomsten uit deze studie in het maatschappelijk debat maximaal worden benut.

DEFINITIE VAN TRANSPARANTIE EN MAATSCHAPPELIJKE BATEN

OPEN OVERHEID

De term 'open overheid' werd populair met het Open Government Initiative van de Amerikaanse president Barack Obama. Het legt de nadruk op transparantie, participatie en samenwerking (McDermott, 2010). In 2011 is hieruit het Open Government Partnership voortgekomen; een wereldwijde beweging waar ook Nederland aan deelneemt. Ook bij ons gaat het bij een open overheid om deze drie pijlers. Transparantie is essentieel, maar laat zich wel onderscheiden in definitie van openheid, omdat het één onderdeel is.

Transparantie heeft te maken met het creëren van inzicht voor iemand die niet direct betrokken is (Wyatt, 2018). In de context van bestuur gaat het om het verminderen van informatieasymmetrie tussen overheid en burgers, waarbij het inzicht in besluitvormingsprocessen van bestuur voor burgers wordt vergroot (Buijze, Drahmman, Wolswinkel en

Pietermaat, 2022). De World Bank (2016) richt zich in haar definitie daarnaast ook op toegang tot informatie over de daadwerkelijke prestaties van de overheid. In de overzichtsstudie van Porumbescu, Meijer en Grimmelikhuijsen (2022) wordt op basis van een analyse van honderden artikelen de volgende definitie gehanteerd:

“Transparantie is de beschikbaarheid van informatie over een organisatie of actor, waardoor externe actoren de interne werking of prestaties van die organisatie kunnen monitoren.”

Wij bouwen hierop voort met deze definitie:

“Transparantie is de beschikbaarheid van informatie over een organisatie, waardoor externe actoren de besluitvorming, acties en prestaties van die organisatie kunnen reconstrueren of monitoren, ofwel deze informatie kunnen omzetten in economisch of maatschappelijk waardevolle producten en diensten.”

OPEN DATA

De term ‘open data’ werd voor het eerst gebruikt met de komst van computers in de jaren 70 en nam snel toe aan populariteit met het internet. Open data zijn machine-leesbare gegevens die vrij gebruikt, hergebruikt en gedistribueerd kunnen worden door iedereen. Volgens de richtlijnen van open data in Nederland is het essentieel dat de data vindbaar, toegankelijk, uitwisselbaar en herbruikbaar is.

Het idee is dat open data leidt tot innovaties en een efficiëntere overheid. Gebruikers van open data zijn vaak, maar niet altijd, experts zoals developers en wetenschappers die een voorkeur hebben voor ruwe, ongefilterde data, zodat zij deze zelf kunnen toepassen. Vaak hebben zij een rol in het verwerken van informatie zodat het door een bredere groep makkelijker geïnterpreteerd kan worden.

Waar Obama de focus legde op transparantie, participatie en samenwerking, baseert de Europese Commissie het beleid rondom openbaarheid

van bestuur vooral op open data en de daarbij behorende economische baten zoals economische groei, innovatie en werkgelegenheid. Dit is vastgelegd in de Open data richtlijn uit 2019. Open data zijn regelmatig – maar zeker niet altijd – politiek neutrale data die niet per se inzicht geven in besluitvorming, acties en prestaties van de overheid.

Een open overheid kan zowel verwijzen naar een transparante overheid die publieke controle mogelijk maakt, als naar een overheid die politiek-neutrale open data beschikbaar stelt. In sommige gevallen is het nuttig onderscheid te maken in het soort informatie dat gedeeld wordt, omdat er anders een risico bestaat dat een overheid symbolische invulling geeft aan transparantie door vooral politiek-neutrale datasets te delen (Fox, 2007, Yu en Robinson, 2012, Jelenic, 2019). Ruijter et al. (2020) tonen aan in hun onderzoek dat er in Nederlandse en Franse context inderdaad vaak sprake is van dit soort “schijntransparantie”.

Aan de andere kant kan het juist zijn dat er informatie wordt gedeeld die wel politiek-gevoelige informatie bevat, maar niet voldoet aan de eisen van open data, zodat de informatie niet vindbaar, toegankelijk, uitwisselbaar en herbruikbaar is. Of data daadwerkelijk waarde creëren – en wat voor soort waarde er gecreëerd wordt – is dus afhankelijk van het soort data dat ontsloten wordt en aan welke voorwaarde de data voldoen.

WETTELIJK KADER: DE WOO, DE ARCHIEFWET, DE WHO EN OPEN DATABELEID

De Wet open overheid (Woo), de Archiefwet, de Wet hergebruik van overheidsinformatie (Who) en de EU Open data richtlijn (2019/1024) vormen samen het wettelijke fundament voor een open overheid in Nederland.

In Nederland vormt de Woo het juridische kader voor actieve en passieve openbaarmaking van overheidsinformatie. De Woo (en de voorganger Wob) bevordert transparantie door overheden te verplichten actief informatie te publiceren over een aantal informatiecategorieën zoals

onderzoeksrapporten en beschikkingen. Volgens de Woo heeft iedereen recht op toegang tot publieke informatie (Artikel 1.1 Woo). Die toegang heeft iedereen “zonder daartoe een belang te hoeven stellen”. Je hoeft je recht niet te rechtvaardigen. In dit rapport kijken we juist wel naar het belang van die open overheidsinformatie. Door het recht uit te oefenen (door burgers, journalisten, professionals, wetenschappers) komt er namelijk informatie aan het licht die van belang is in een democratie en een bijdrage kan leveren aan het goed functioneren van de overheid. Overigens is het ook mogelijk om het eigen persoonlijke dossier waar de overheid over beschikt op te vragen via een AVG-verzoek. Ouders die slachtoffer waren van het Toeslagenschandaal hebben daar regelmatig gebruik van gemaakt.

De Who is in 2015 geïmplementeerd en is bedoeld om hergebruik van open data, die door de overheid worden beheerd, te stimuleren. Iedereen mag deze open data hergebruiken. Op deze manier kan er een aanvullende waarde gecreëerd worden, door bijvoorbeeld innovaties die hieruit voortkomen. In Nederland is Who de implementatie van de Europese Open data richtlijn (2019/1024/EU). De verplichting voor de overheid om open data beschikbaar te stellen is dus juridisch vastgelegd in de Who, de Woo (vooral vanuit de actieve openbaarmaking) en in Europese open data richtlijnen. De Who richt zich op het toegankelijk en machine leesbaar maken van data voor hergebruik in bijvoorbeeld apps en onderzoek. De focus op functionele bruikbaarheid van data stimuleert innovatie, concurrentie en economische groei. De Woo en de Who kunnen elkaar versterken, bijvoorbeeld met datasets die transparantie bieden én bruikbaar zijn, zoals uitgavenregisters of aanbestedingsdata. Journalisten vragen daarom steeds vaker om doorzoekbare formats voor Woo-publicaties, om effectiever met grote hoeveelheden informatie te kunnen werken.

De Archiefwet verplicht overheden tot het duurzaam bewaren, beheren en toegankelijk maken van documenten die van belang zijn voor het maatschappelijk geheugen. Deze wet ondersteunt transparantie door ervoor te zorgen dat informatie

langdurig beschikbaar blijft voor inspectie en historisch onderzoek.

VERSCHILLENDE SOORTEN BATEN

Open overheidsinformatie levert de maatschappij veel op, was onze openingsstelling. Om deze baten goed in kaart te brengen is het van belang onderscheid te maken tussen de soorten overheidsinformatie waarover we spreken en de typen baten die daaruit voortkomen. Zoals eerder aangegeven is de aard van waardecreatie afhankelijk van het soort informatie dat ontsloten wordt. Daarom maken we onderscheid tussen open data en hergebruik enerzijds en passieve openbaarmaking anderzijds.

Open data heeft binnen het Europees beleid primair tot doel de economie te stimuleren door hergebruik van informatie, wat kan leiden tot innovatie en efficiëntere overheidsprocessen. Daarnaast kan open data bijdragen aan meer burgerparticipatie, doordat burgers en maatschappelijke organisaties beter in staat zijn beleid te volgen, analyseren en verbeteren.

Openbaarmaking op verzoek via de Woo is in de eerste plaats gericht op het bevorderen van transparantie en daarmee op democratische verantwoording. Deze vorm van openbaarheid stelt burgers, journalisten en volksvertegenwoordigers in staat om de overheid te controleren en bij te dragen aan beter bestuur.

Hoewel deze tweedeling tussen open data en openbaarmaking op verzoek analytisch nuttig is – en grotendeels overeenkomt met de praktijk – is de scheidslijn niet altijd scherp. Sommige open datasets bevatten immers informatie die wel politiek gevoelig is en dus bijdraagt aan publieke verantwoording. Zulke datasets worden vaak pas openbaar gemaakt na een Woo-verzoek. Omgekeerd zijn er talloze voorbeelden waarin openbaarmaking op verzoek juist heeft geleid tot meer efficiëntie binnen de overheid, bijvoorbeeld doordat verantwoordelijk en publieke controle hebben geleid tot verbetering in beleid en uitvoering.

MAATSCHAPPELIJKE BATEN VAN OPEN OVERHEIDSINFORMATIE

Open data/hergebruik

INNOVATIE

Uitbreiding op publiek service via de private sector

Creëert banen en draagt bij aan economische groei

Toetredingsdrempel wordt verkleind, meer aanbod

Woo-informatie/transparantie

VERANTWOORDING

Verbeteren democratische controle

Waakhondfunctie kan vervuld worden

Reinigende werking, beter overheidsfunctioneren

EFFICIËNTIE

Kostenbesparing via monitoring van leveranciers

Optimalisatie allocatie van overheidsmiddelen

Vermijden dubbele dataverzameling

PARTICIPATIE

Co-producen overheid en burgers

Participerend budgetteren via digitale tools

Digitale consultaties

AFBAKENING

Dit onderzoek richt zich op de baten van transparantie van overheidsinformatie. Daarmee vallen de baten van transparantie van bedrijfsinformatie buiten het bestek van dit onderzoek. Zo verwijst Kosack (2014) naar Louis Brandeis, die bekend is van de uitspraak: "Sunlight is said to be the best of all disinfectants". De infectie die Brandeis een eeuw geleden zorgen baarde, was niet het gebrek aan verantwoording van de democratische regering, maar eerder de sociale en economische plutocratie van de robber barons van het bankwezen, de financiële wereld en de zware industrie. Brandeis was van mening dat regelgeving over transparantie de doorgesloten private macht kon temmen. Daarbij maakte hij het onderscheid tussen transparantie voor burgers in de rol als staatsburger (citoyen) en de burger als klant. De noodzaak van transparantie is in onze tijd met de macht van Big Tech bedrijven opnieuw actueel. Dit thema valt echter buiten het bestek van deze studie.

Users of transparency

Targets of transparency	Self-governing citizens	Individual customers/beneficiaries
Governments	I. Freedom of information (e.g., use by journalists and citizens)	Transparency for accountability (T/A) (e.g., disclosure to improve public services in health and education)
Companies, corporations	Transparency for responsible corporate behavior	Regulatory transparency (e.g., financial disclosures of corporations, product safety disclosures)

Figure: Users and targets of transparency (Kosack 2014:68)

In dit onderzoek gaan we daarnaast slechts zijdelings in op de baten van actieve openbaarmaking van documenten. In de Woo is een inspanningsverplichting opgenomen om meer informatie actief openbaar te maken. Daarnaast noemt artikel 3.3 van de Woo 17 categorieën die verplicht actief openbaar gemaakt moeten worden. De openbaarmaking van beschikkingen zal naar verwachting op termijn leiden tot aanzienlijke besparingen, omdat dit kansen schept voor hergebruik. De meeste verplichtingen zijn echter nog niet in werking getreden.

Het in kaart brengen van de baten van transparantie van wetenschappelijk onderzoek (Open Science) is zeer interessant en relevant. Dat vergt echter een geheel eigen aanpak en valt derhalve eveneens buiten het bestek van dit onderzoek.

DEEL 1

OPENBAARMAKING OP VERZOEK

“Information is power because it’s the substance of which decisions are made.”

(Patricia Witherspoon)

In moderne democratieën is publieke verantwoording – of accountability – een fundament van legitiem bestuur. Overheden opereren namelijk met gedelegeerde macht: burgers dragen hun soevereiniteit over aan gekozen vertegenwoordigers, met de verwachting dat deze handelen in het publieke belang. Cruciaal daarbij is dat overheden zich verantwoorden voor hun handelen. Binnen zowel het Europese als het Nederlandse beleid rondom open overheid speelt accountability dan ook een sleutelrol. Het Open Government Partnership noemt het versterken van verantwoording als één van de centrale pijlers van open bestuur.

Voor het afleggen van verantwoording is het eerst nodig dat burgers geïnformeerd worden over besluitvormingsprocessen, procedures en prestaties. Dit kan gaan over de prestaties van overheidsdepartementen zelf, maar ook over andere instanties zoals scholen en ziekenhuizen. De overheid heeft namelijk de capaciteit en verantwoordelijkheid om op grote schaal informatie te verzamelen. Een transparante overheid maakt informatie openbaar over de begroting, maar ook over de totstandkoming van het budget, de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde diensten en de uiteindelijke maatschappelijke resultaten.

TRANSPARANTIE EN ACCOUNTABILITY

De vraag is in hoeverre toegang tot open overheidsinformatie leidt tot verantwoording afleggen. Daarvoor moeten we eerst een werkbare definitie hebben voor accountability. Gaventa en McGee (2010) definiëren accountability als “het concept dat individuen, instanties en organisaties (publiek, privaat en maatschappelijk) verantwoordelijk worden gehouden voor het uitvoeren van hun bevoegdheden volgens een bepaalde norm.” Dit is dus nauw verbonden aan – en wordt gefaciliteerd door – transparantie.

Een onderliggend idee aan accountability is dat burgers de soevereiniteit overdragen aan gekozen vertegenwoordigers, zodat zij publieke taken kunnen uitvoeren en middelen (zoals belastingen) kunnen verdelen (Jelenic, 2019). Wanneer burgers toegang hebben tot overheidsinformatie, kan er op basis van het functioneren van de vertegenwoordigers overgegaan worden op beloningen of sancties. Accountability bestaat dus uit twee delen: aan de ene kant het vermogen om antwoorden te krijgen, en aan de andere kant het vermogen om sancties op te leggen (Fox, 2010). Accountability kan uiteindelijk een reinigende werking hebben, wat kan leiden tot een efficiënter overheidsfunctioneren en een verhoogde kwaliteit van publieke service.

Van transparantie gaat niet alleen een reinigende, maar ook vaak een preventieve werking uit. Omdat bonnetjes om kosten te declareren steeds vaker openbaar worden gemaakt, zijn bestuurders en topambtenaren eerder geneigd tot zuinig declaratiegedrag. Ook zijn instituties soms dankbaar voor het feit dat NGO's of journalisten de vinger op de zere plek leggen. Bij een Woo-verzoek over de handhaving bij een bedrijf dat de wet overtrad, kreeg de betrokken NGO een dankbrief van de NVWA met de mededeling dat de handhaving per direct werd ingezet.

LITERATUUR EN EMPIRISCH ONDERZOEK

In de internationale wetenschappelijke literatuur is betrekkelijk weinig empirisch onderzoek te

vinden naar de maatschappelijke baten van transparantie. Een interessant onderzoek is dat van James Hamilton, die op basis van meer dan 12.000 journalistieke inzendingen liet zien dat onderzoeksjournalistiek publieke verantwoording versterkt. Een recente Nederlandse masterscriptie (P. van Iersel, zie ook oratie Nikki Sterkenburg, 2025) naar 30 inzendingen voor De Loep in 2023 bevestigt dit. Deze publicaties leidden tot 21 publieke debatten, 10 ontslagen, vier aftredingen en één strafzaak. Daarnaast was er sprake van substantiële inhoudelijke gevolgen: 17 aanvullende onderzoeken, 8 beleidsaanpassingen, 6 aangenomen moties en 4 wetsvoorstellen. Dit wijst op concrete democratische en maatschappelijke impact van transparantie.

Het meeste onderzoek op macroniveau richt zich op de vraag “wat maakt de overheid transparanter?” – terwijl veel minder artikelen onderzoeken wat de opbrengsten van overheidstransparantie zijn. Enkele artikelen richten zich specifiek op de druk en verwachtingen van burgers en deze artikelen tonen consistent aan dat bewustzijn en druk van burgers transparantie stimuleren. Een onderzoek onder informatiecommissarissen is hierbij ook relevant. “Het verbeteren van de prestaties van de overheid bleek het meest te profiteren van transparantiebeleid. De gegevens lijken de algemene aannames over transparantie te bevestigen: het versterkt de institutionele efficiëntie, het vertrouwen van burgers en de participatie, en vermindert tegelijkertijd corruptie.” (Mabillard 2019: 23-24)

Volgens Pozen is er nog veel werk nodig met betrekking tot de voorwaarden waaronder bepaalde vormen van niet-transparantie, of gedeeltelijke transparantie, gerechtvaardigd zijn. Bijvoorbeeld, wanneer is openbaarmaking achteraf (in plaats van ex ante of real-time) voldoende? Wanneer zijn samenvattingen op hoog niveau (in plaats van volledige transcripties) voldoende? Wanneer is openbaarmaking aan een toezichthoudende instantie (in plaats van aan het grote publiek) voldoende? (Pozen 2020).

Porumbescu et al constateren dat er veel onderzoek is gedaan naar transparantie op het gebied van wetgeving en instituties. Op meso- en macroniveau worden overheidsactoren vaak als centraal onderzoekspunt genomen. *“Deze informatie bereikt burgers en andere belanghebbenden echter mogelijk helemaal niet: informatie wordt mogelijk niet gelezen, begrepen en verwerkt. Dit is waar onderzoek op microniveau belangrijke inzichten kan bieden: het zal helpen aantonen welk soort transparantie daadwerkelijk effectief is.”* Deze observatie bevestigt de noodzaak om transparantie te begrijpen als een proces van informatieverstrekking en -gebruik. (Porumbescu et al., 2022)

In 2018 berekenden Ecorys en PBLQ voor het ministerie van BZK de maatschappelijke baten van de Woo. Zij onderscheiden drie hoofdvordelen: beter beleid, betere dienstverlening en betere toegankelijkheid van overheidsinformatie. Naast deze kwalitatieve winst verwachten de onderzoekers aanzienlijke efficiencyvoordelen doordat ambtenaren documenten sneller kunnen vinden. Een besparing van vier minuten per document volstaat om de kosten terug te verdienen; bij circa 12 miljoen zoekacties per jaar levert dit naar schatting €50 miljoen per jaar op aan tijds- en efficiëntiewinst.

ROL VAN DE PERS

Als onderdeel van achtergrondonderzoek voor dit rapport hebben we een reeks interviews gehouden met 10 journalisten. Open overheidsinformatie kan ervoor zorgen dat journalisten goed hun werk kunnen doen en op deze manier waarde kunnen creëren voor de gehele maatschappij. In elk interview kwam een essentieel punt naar voren: namelijk de controlerende rol van de journalistiek tegenover de overheid. Met berichtgeving over de totstandkoming van beleid kan niet alles meer achter gesloten deuren gebeuren, wat uiteindelijk een reinigende werking heeft. Ook leidt het tot Kamer- en Raadsvragen, én een actievere maatschappij. Burgers worden namelijk gestimuleerd om deel te nemen aan het debat. De grotere mate van participatie leidt tot meer

verantwoording en uiteindelijk tot een sterkere en betere overheid.

Uit de interviews komt ook naar voren dat open overheidsinformatie bijdraagt aan kwaliteitsjournalistiek. De journalisten geven in de interviews aan dat niet alle informatie belangrijk is, maar dat zij vinden dat de afweging of informatie wel of niet relevant is bij de journalist moet liggen. Meer informatie geeft een betere context en nuance in situaties en zal hierdoor leiden tot meer inzicht in besluitvormingsprocessen. Het leidt ook tot een op feiten gebaseerde journalistiek. Dit is belangrijk, omdat de mening van de maatschappij veelal beïnvloed wordt door journalisten. Voor een gezonde democratie is het essentieel om desinformatie tegen te gaan.

Verskillende studies tonen aan dat landen met een grotere mate van persvrijheid aanzienlijk minder incidenten hebben van omkoping waarbij overheidsfunctionarissen betrokken zijn en dat een vrije pers wordt geassocieerd met een vermindering van incidenten van corruptie. Zo toont een onderzoek door Freedom House (2014) in Turkije aan dat een vrije pers essentieel is voor accountability en dat corruptie gedijt in een maatschappij waar de media gecontroleerd wordt of onder druk staat. De reden is dat de kans dat corruptie aan het licht komt groter wordt met een grotere mate van persvrijheid, waardoor de potentiële “kosten” van corruptie voor politici en ambtenaren vergroot worden ten opzichte van de potentiële baten.

Een onderzoek in Mexico van Larreguy, Marshall en Snyder (2020) bestudeerde de prestaties van infrastructuursubsidies die gericht waren op de armen. Het onderzoek wijst uit dat slecht presterende politici gestraft werden wanneer kiezers informatie kregen over het gebruik en de resultaten van de fondsen. Dit gebeurde echter alleen in gebieden waar lokale media actief waren.

De rol van journalisten als intermediären is daarmee cruciaal om de baten van open overheidsinformatie te kunnen oogsten. Een

groot deel van het empirisch onderzoek naar een mogelijke correlatie tussen open overheidsinformatie en accountability focust zich op mediërende factoren die hierin een rol spelen. Een praktijkvoorbeeld maakt dit duidelijk:

Een journalist doet een Woo-verzoek over een bepaalde kwestie. Op basis van de informatie die daarover verschijnt, schrijft de journalist een artikel. Soms nemen andere kranten het over. Een raadslid of Kamerlid stelt vragen aan de betrokken bestuurder. En daarna worden pas maatregelen genomen. Het is dus vaak een samenspel tussen transparantie, journalistiek en volksvertegenwoordiger waardoor een kwestie op de agenda wordt gezet of een misstand wordt beëindigd. Transparantie draagt bij aan hoogwaardige berichtgeving in de media, wat op zijn beurt leidt tot beter bestuur, wat uiteindelijk de kwaliteit van het leven verbetert (Michener, 2019).

TRANSPARANTIE EN VERTROUWEN

Er lijkt een verband te zijn tussen transparantie en vertrouwen. Dit blijkt onder andere uit een recent OECD onderzoek (2024, "trust in government"). Hierin wordt geconstateerd dat een dalend vertrouwen nauw samenhangt met twijfels over de transparantie, verantwoordingsbereidheid en responsiviteit van overheden. Burgers die wel ervaren dat een overheid informatie op een transparante manier deelt hebben aanzienlijk meer vertrouwen in publieke instituties.

Crepaz en Arian (2023) tonen in een grootschalig experiment aan dat bepaalde vormen van transparantie, zoals openbaarmaking van politieke donaties of vermogensinformatie van parlementsleden, positief kunnen bijdragen aan politiek vertrouwen en het verminderen van corruptiepercepties. Voor een onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau in 2023 werd aan respondenten gevraagd om aan te geven hoe belangrijk of onbelangrijk ze het voor hun ideale regering vonden dat ze open is over fouten. Een grote meerderheid (88%) vond dit zeer belangrijk.

Aan de andere kant zijn er enkele nuances te benoemen vanuit onderzoeken naar de relatie tussen transparantie en vertrouwen. Zo blijkt opvallend genoeg uit het onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau dat transparantie over fouten geen rol speelt in het vertrouwen dat burgers in de regering hebben. Het onderzoek van Crepaz en Arian toont aan dat of transparantie tot meer vertrouwen leidt sterk samenhangt met de onderwerpen waarop transparantie wordt geboden. Kortom: uit onderzoek blijkt dat er wel een relatie bestaat tussen transparantie en vertrouwen, maar dat deze wel afhankelijk is van context, inhoud en vorm.

ACTIEVE OPENBAARMAKING

In 2025 bracht het Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding een advies uit over openbaarmaking van ambtsberichten. Aanleiding was het kabinetsbesluit om ambtsberichten over veilige landen niet langer actief openbaar te maken. Het ACOI constateert dat het ministerie van Buitenlandse Zaken sinds het kabinetsbesluit op 19 mei 2025 bekend werd, zeker 35 Woo-verzoeken ontvangen heeft die verband houden met het niet meer actief openbaar maken van ambtsberichten.

"Veelal wordt dubbelop gevraagd naar hetzelfde ambtsbericht, want organisaties weten niet van elkaar dat zij zo'n Woo-verzoek indienen. Daarnaast leidt een dergelijk kabinetsbesluit er ook toe dat de buitenwereld niet louter meer geïnteresseerd is in de ambtsberichten zelf, maar ook documenten opvraagt over de totstandkoming daarvan, evenals over de totstandkoming van het kabinetsbesluit zelf. En uiteraard dient voor al deze verzoeken het Woo-proces netjes doorlopen te worden, van ontvangstbevestiging tot formeel besluit en/of verwijzing naar reeds via een ander Woo-besluit openbaar gemaakte documenten. Deze praktijk staat niet in verhouding tot de inspanningen die gemoeid waren met de actieve openbaarmaking. Ook zullen deze Woo-verzoeken periodiek vanuit diverse richtingen worden ingediend: de buitenwereld kan immers zelf niet meer nagaan of er in de tussentijd een nieuw ambtsbericht is

uitgebracht en of er al Woo-verzoeken naar lopen. Oftewel, het kabinet heeft zich hiermee veel meer extra werk voor de Woo-afdeling van het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de hals gehaald. En dat terwijl de Woo-afdelingen van ministeries toch al te maken hebben met een hoge werklast.” (ACOI advies 29 juli 2025)

Uit dit voorbeeld blijkt dat actieve openbaarmaking vanuit kostenperspectief de voorkeur verdient boven openbaarmaking op verzoek.

ONTHULLINGEN

Hieronder volgt een overzicht van kwesties of misstanden die door middel van Wob- of Woo-verzoeken aan het licht zijn gebracht. De onthullingen veroorzaakten regelmatig een maatschappelijk debat en correctie in beleid en/of regelgeving.

Wij hebben in samenwerking met Follow the Money een database gemaakt van mediaberichten die zijn verschenen naar aanleiding van Woo-verzoeken. Het betreft berichten die zijn verzameld via gesprekken met journalisten en via archieven als LexisNexis. In deze database hebben we ongeveer 400 mediaberichten verzameld van de afgelopen jaren. Bij de selectie van nieuwsberichten is gekeken naar een goede spreiding in termen van maatschappelijke thema's, een balans tussen lokale, nationale en internationale cases en de impact van de gebeurtenis in kwestie. Het was in het kader van dit onderzoek niet mogelijk om een uitputtend overzicht te maken van alle mediaberichten die zijn verschenen naar aanleiding van Woo-verzoeken; dat zou een te omvangrijke exercitie worden.

CASE 1

AD ONTDEKT DOOR EEN WOO-VERZOEK FOUTEN IN WIA-UITKERING VAN UWV

Door een Woo-verzoek van het Algemeen Dagblad (AD) kwam aan het licht dat UWV al 18 jaar mogelijk tienduizenden WIA-uitkeringen onjuist heeft berekend (Bokdam, 2024). Vanaf de start van de WIA in 2006 gaat het namelijk mis met

de dagloonindexering. Uitkeringen horen de verhogingen van het bruto minimumloon te volgen, maar in veel gevallen is dit niet gebeurd waardoor mensen te weinig geld hebben ontvangen.

Vanaf 2020 werd al gesignaleerd dat er veel fouten werden gemaakt, zowel door medewerkers als cliënten. Er werd echter geen actie ondernomen op basis van de signaleringen. De focus lag op productie en targets, in plaats van het waarborgen van de kwaliteit, zo geven managers nu aan. Uit de opgevraagde Woo-stukken blijkt dat er al een grootschalige hersteloperatie werd voorbereid door de UWV na interne discussies over mogelijke scenario's. Er werd onder andere overwogen om de gemaakte fouten te verzwijgen in verband met eventuele imagoschade en politieke gevolgen.

Na het onderzoek van het AD heeft het UWV de fouten erkend en een grootschalige hersteloperatie over de periode 2020-2024 aangekondigd. Gedupeerden zullen met terugwerkende kracht gecompenseerd worden. De schatting is dat het gaat om ongeveer 43.000 personen. Dit is een duidelijk voorbeeld waarbij een Woo-verzoek een essentiële rol speelt in het ter verantwoording roepen van een uitvoeringsorganisatie. Ook wordt duidelijk dat meer openheid in het verleden de noodzaak tot grootschalige herstelschade had kunnen voorkomen. Overigens geeft deze beschrijving een tussentijds beeld van de zaak; inmiddels zijn nieuwe Woo-verzoeken gevolgd, nieuwe ontwikkelingen bekend en is het aantal gedupeerde cliënten verder gestegen.

“Fout na fout na fout is naar voren gekomen bij het UWV. Wij voeren dit debat niet omdat de audits en de interne controles zo goed waren en tijdig bij ons kwamen. Nee, wij voeren dit debat vandaag omdat er sprake was van sterke onderzoeksjournalistiek van het Algemeen Dagblad en EenVandaag. Dit debat voeren wij ook dankzij de Wet open overheid. ... Al die duizenden dossiers zijn niet zomaar dossiers. Achter die dossiers zitten gezichten en verhalen.” (VVD-Kamerlid Daan de Kort)

CASE 2

WOB-VERZOEKEN VAN TROUW EN RTL4 LEGGEN TOESLAGENSCHANDAAL BLOOT

Het toeslagenschandaal is een van de grootste en pijnlijkste kwesties in het Nederlands openbaar bestuur van de afgelopen decennia. De Kamervragen door Renske Leijten en Pieter Omtzigt en de onderzoeksjournalistiek van onder andere Trouw en RTL 4 hebben uiteindelijk geleid tot de instelling van de Parlementaire ondervragingscommissie kinderopvangtoeslag en kort daarna de val van het kabinet Rutte III.

Er zijn tientallen Wob-verzoeken gedaan in het kader van de toeslagenaffaire. Zo bleek uit documenten die Trouw en RTL Nieuws hebben opgevraagd dat de top van de Belastingdienst de illegale aanpak van het fraudeteam had goedgekeurd. Volgens de commissie zijn de grondbeginselen van de rechtsstaat geschonden. De Tweede Kamer werd herhaaldelijk onvolledig, onjuist of veel te laat geïnformeerd. Informatievoorziening werd in meerdere gevallen ingegeven door gewenste juridische of politieke uitkomsten. De Belastingdienst stuurde onvolledige dossiers aan de rechtbank, zodat ouders hun gelijk niet konden halen.

De voorzitter van de parlementaire onderzoekscommissie Chris van Dam keek later terug. Stel je eens voor dat het toeslagenschandaal een paar jaar eerder was gestopt, op het moment dat het memo-Palmen in 2017 was geschreven. Dan had al dat menselijk leed en die onzekerheid bij de getroffen gezinnen niet zo lang hoeven voortduren. Het had de staat waarschijnlijk miljarden euro's gescheeld, in termen van schadevergoeding over de laatste jaren.

CASE 3

TRANSPARANTIE OVER GEZONDHEIDSRISICO'S VAN MEDISCHE HULPMIDDELEN

The Implant Files werden in 2018 gepubliceerd door het International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ) in samenwerking met 58 mediapartners over de hele wereld. Ze toonden aan hoe toezichthouders over de hele wereld medische apparaten en hulpmiddelen hadden goedgekeurd met weinig of geen veiligheidstests. Implantaten redden of verbeteren de levenskwaliteit van veel mensen. Maar uit de analyse van *Implant Files* kwamen alleen al in de VS over een periode van tien jaar ruim 1,7 miljoen gewonden en bijna 83.000 sterfgevallen naar voren waarvan werd vermoed dat ze verband hielden met medische hulpmiddelen.

Nederland bleef zeer terughoudend met het verstrekken van informatie. Trouw en Radar deden een Wob-verzoek om documenten over defecte implantaten openbaar te maken. Minister Bruins voor Medische Zorg en Sport stelde echter dat door openbaarmaking *'de relatie tussen de inspectie en de fabrikanten van medische hulpmiddelen onevenredig zal worden beschadigd'*.

In Duitsland vormde het onderzoek de aanleiding om een register voor medische hulpmiddelen op te zetten. Australië verbood 25 modellen van zogenaamde getextureerde borstimplantaten vanwege hun verband met verhoogde risico's op een zeldzame vorm van kanker van het immuunsysteem. In veel landen worden implantaten beter getest, zijn de regels aangescherpt en zijn er toegankelijke websites opgezet met alle informatie over implantaten. In de EU is de certificering verbeterd. Er is meer helderheid gekomen over de banden tussen de artsen en de fabrikanten van medische hulpmiddelen. Ondanks de aangekondigde hervorming blijft de transparantie rond medische hulpmiddelen een grote uitdaging. Elke EU-lidstaat heeft zijn eigen toezichthoudende instantie en informatie is vaak nog steeds niet openbaar beschikbaar (ICIJ, 2023).

CASE 4

EU BTW-FRAUDE KOST JAARLIJKS 50 MILJARD EURO

In de aanloop naar de Europese verkiezingen van 2019 verenigden 63 journalisten uit alle EU-landen (plus Zwitserland en Noorwegen) zich onder de noemer #GrandTheftEurope om een grootschalige btw-fraude aan de kaak te stellen. Op jaarbasis is daarmee zo'n 50 miljard gemoeid; geld dat de EU-burgers vervolgens moeten bijleggen.

Om de handel tussen EU-landen onderling te bevorderen, besloot men bij de invoering van de Europese vrije markt in 1993 op handel tussen bedrijven uit verschillende EU landen geen btw te heffen. Dit heet het nultarief. Daardoor kunnen fraudeurs bijvoorbeeld computers of mobieltjes elders in de EU zonder btw inkopen en in eigen land met btw verkopen. De btw houden ze in eigen zak. De koper vraagt zijn betaalde btw vervolgens wel bij de Belastingdienst terug. Door digitalisering is deze fraude nog makkelijker geworden. Al 25 jaar kost dit de Europese belastingbetalers tientallen miljarden (Follow the Money, 2019).

Onlangs is er een nieuwe regeling gemaakt ter bestrijding van fraude bij grensoverschrijdende betalingen in de EU. Met de nieuwe regels hebben belastingdiensten in de Europese Unie gemakkelijker toegang tot betaalinformatie. Btw-fraude kan hierdoor sneller worden opgespoord. De nieuwe transparantieregels, die de EU-lidstaten zullen helpen btw-fraude aan te pakken, zijn per 1 januari 2024 in werking getreden (Expertisecentrum Europees Recht, 2024).

Voor de goede orde: de onthulling van GrandTheftEurope vond niet plaats op basis van een Woo-verzoek, maar op basis van een lek bij de Britse douane en fiscale autoriteit HMRC. De gederfde belastinginkomsten per jaar als gevolg van deze grootschalige BTW-fraude in Europa bedroegen voor Nederland ongeveer € 700 miljoen per jaar. De nieuwe transparantieregels van de EU zullen daarmee naar verwachting Nederland € 700 miljoen per jaar 'opleveren'.

CASE 5

STAP-BUDGETTEN: MILJOENEN SUBSIDIE NAAR WANDELCOACHES, EDELSTEENTHERAPEUTEN EN 'MISS BITCOIN'

Het STAP-budget was een subsidieprogramma dat bijscholing moest bevorderen. In 2022 werd er 180 miljoen euro verdeeld over duizenden opleidingen. Veel geld bleek te gaan naar twijfelachtige cursussen zoals edelsteentherapie, wandelcoaching of bitcoincursussen. Uit de door Follow the Money opgevraagde gegevens blijkt dat een klein aantal opleiders het grootste deel van het STAP-budget opstreek. De 20 grootste opleiders ontvingen samen 58% van het totale budget, wat neerkomt op 105 miljoen euro. Het grootste deel van dit geld ging naar particuliere opleidingsinstituten die vaak goed wisten te profiteren van het systeem door met minimale kosten grote aantallen deelnemers aan te trekken via online cursussen. Deze opleidingen droegen weinig bij aan het oplossen van problemen op de arbeidsmarkt, zoals het tekort aan zorgpersoneel en leraren. Het werd steeds duidelijker dat de STAP-regeling aan revisie toe was. In april 2023 besloot het kabinet om de stekker uit de regeling te trekken.

CASE 6

DE MONDKAPJESDEAL VAN SYWERT VAN LIENDEN

De mondkapjesaffaire verwijst naar een schandaal in Nederland rondom de inkoop van mondkapjes tijdens de coronapandemie. Via de door mediapersoonlijkheid Sywert van Lienden opgezette stichting zonder winstoogmerk "Hulptroepen Alliantie" zouden mondkapjes geleverd worden. In werkelijkheid werden de mondkapjes ingekocht via de commerciële BV die Van Lienden en compagnons hadden opgericht. De affaire werd aan het licht gebracht door journalisten uit verschillende media, waaronder Follow the Money, de Volkskrant, Telegraaf en NRC. Door het combineren van informatie uit Woo-verzoeken met andere bronnen konden journalisten onregelmatigheden aan het

licht brengen. Inmiddels zijn Van Lienden en compagnons veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 20 miljoen euro aan de Stichting Hulptroepen Alliantie.

CASE 7

KLASSENJUSTITIE IN NEDERLAND

Onderzoekers van Investico hebben de Loep gewonnen voor hun onderzoek naar klassenjustitie in Nederland. De Loep is de belangrijkste prijs voor onderzoeksjournalistiek in Nederland en Vlaanderen. De analyse van data toont aan dat laagopgeleide mensen met een migratieachtergrond voor hetzelfde vergrijp bijna drie keer zoveel kans hebben om in de gevangenis te belanden dan hoogopgeleide mensen zonder migratieachtergrond. Dat geldt zowel voor diefstal, mishandeling, als rijden onder invloed. Het OM gaat vaker over tot vervolging, de rechter verklaart je vaker schuldig en stuurt je vaker naar de gevangenis (De Groene Amsterdammer, 2024).

CASE 8

FRAUDEJACHT DUO VANGT MAAR ÉÉN PROOF: STUDENT MET MIGRATIEACHTERGROND

Studiefinancieringsorganisatie DUO maakte jarenlang gebruik van discriminerende criteria bij de opsporing van fraude met studiefinanciering. Hierdoor hadden studenten met een migratieachtergrond en mbo-studenten een onevenredig grote kans om te worden getroffen door fraudeonderzoek. Dat blijkt uit het onderzoek naar de fraudejacht van DUO dat NOSop3, het Hoger Onderwijs Persbureau en Investico voor De Groene Amsterdammer en Trouw publiceerden.

Ruim dertig advocaten voerden sinds 2012 in totaal 376 bezwaar- of beroepsprocedures. Zij verdedigden hun cliënten tegen de aanklacht van fraude met een zogeheten uitwonendenbeurs. In 97% van de zaken ging het hierbij om studenten met een migratieachtergrond, blijkt uit de administratie van de raadslieden.

Onderwijsminister Robbert Dijkgraaf noemde de conclusies van het onderzoek 'pijnlijk' en bood namens het kabinet zijn excuses aan. Alle studenten die tussen 2012 en 2023 door DUO zijn bestempeld tot fraudeur worden door het kabinet financieel gecompenseerd. Het gaat in totaal om ruim tienduizend (oud-)studenten. Het kabinet heeft hiervoor 61 miljoen euro vrijgemaakt (Investico, 2024).

In bijlage 1 zijn enkele tientallen voorbeelden opgenomen van kwesties die via een Wob- of Woo-verzoek aan het licht kwamen en op de politieke agenda werden geplaatst.

DEEL 2

OPEN DATA

*“If information is power,
then access to information
is empowerment.”*

(Nadia Al-Sakkaf, eerste vrouwelijke minister
voor Informatie van Yemen)

Data is een goudmijn, mits het gedeeld wordt. Elke keer dat open data wordt gebruikt kan het weer waarde creëren; soms klein – een slimmere route of real-time updates – en soms groot en verrassend, met toepassingen die niemand vooraf had bedacht.

Het is net een wonderzaadje dat je in de grond stopt. Soms blijft het stil, maar soms schiet het uit en groeit er een hele keten van uitvindingen uit voort. Bedrijven bouwen diensten, onderzoekers ontdekken patronen, burgers lossen problemen in hun buurt sneller op. Wie deelt, vermenigvuldigt.

Zo wordt open data een motor voor publieke waarde. Niet alleen omdat we meer kunnen zien, maar ook omdat we meer kunnen doen: efficiënter werken, slimmer inkopen, innovatie aanjagen en mensen laten meedoen. Dus zet data open, laat fotosynthese haar werk doen, en voor je het weet staat er iets nieuws in bloei.

WAAROM DOET OPEN DATA ER TOE?

Informatie die met publieke middelen wordt verzameld, moet in principe ook publiek beschikbaar zijn. Dat is het uitgangspunt van open data. Waar overheidsinformatie vroeger vooral in systemen bleef liggen, vormt het nu steeds vaker een gedeelde bron die door overheid, bedrijven, kennisinstellingen, journalisten en burgers kan worden benut.

Open data kan zeker bijdragen tot transparantie, doordat burgers beter kunnen volgen hoe beslissingen worden genomen en wat de uitwerkingen zijn op de maatschappij. Denk maar aan datasets die het CBS publiceert over thema's als de voorraad van woningen of de overheidsuitgaven aan onderwijs. Maar open data gaat nog een stapje verder dan het vergroten van transparantie. Het maakt ook meedoen mogelijk. Bedrijven en maatschappelijke organisaties kunnen diensten ontwikkelen die aansluiten bij publieke behoeften.

Hoewel wij ons richten op open data dat in het beheer is en ontsloten wordt door de overheid, is dit slechts één onderdeel van het bredere datalandschap (NSOB, 2015). Overheden hebben wel een aanzienlijke capaciteit om data te verzamelen, waardoor de datasets vaak omvangrijk en waardevol zijn. De data worden losgelaten in een datalandschap waar ook bedrijven data ontsluiten, zoals mobiliteits- en sensordata. Burgers vormen ook een belangrijke bron van data. Via meldingsapp, burgerobservaties, sensornetwerken of citizen science projecten dragen inwoners actief bij aan informatie over hun leefomgeving. Deze bijdragen verrijken overheidssystemen met lokale kennis en real-time signalen die anders niet of pas later zichtbaar zouden worden.

Open data is op zichzelf geen doel, het gaat om de maatschappelijke waarde die het kan genereren. Wanneer open data slechts voor intern gebruik bij de overheid beschikbaar is, kan ook alleen de overheid publieke dienstverlening hieruit voortbrengen. Wanneer de data ontsloten wordt, kunnen ook burgers, bedrijven en andere partijen maatschappelijke waarde creëren via

een uitbreiding over verbetering van de publieke dienstverlening.

ONDERZOEK BATEN VAN OPEN DATA IN NEDERLAND

In Nederland zijn weinig onderzoeken gedaan naar de baten van open data. Er bestaan geen actuele studies. Een vroeg overzicht is de waarde van open data (Kenniscentrum Openbaar Bestuur, 2012), waarin open data wordt gekoppeld aan economische groei, transparantie en nieuwe diensten. Het rapport benadrukt dat standaardisatie en bruikbare formaten cruciale voorwaarden zijn voor waardecreatie. Een ander interessant onderzoek is dat van TU Delft uit 2017. Hierin worden verschillende datasets bekeken en de kosten en baten die gemoeid zijn met de publicatie ervan. De studie neemt zowel de directe baten mee, zoals lagere administratieve lasten en efficiëntere beleidsuitvoering, als indirecte baten zoals innovatie, betere dienstverlening en maatschappelijke controle. Het onderzoek concludeert dat de kosten van het publiceren van open data relatief laag zijn, en de maatschappelijke baten groter.

INTERNATIONALE VERGELIJKING

Benut Nederland al de volle potentie van waardecreatie door het publiceren van open data? Er zijn diverse internationale metingen waardoor we hier een redelijk beeld van kunnen krijgen. Dit is relevante informatie voor ons rapport, omdat het duidelijk maakt waar nog onbenutte kansen liggen voor waardecreatie met open data.

Nederland blijft in internationale vergelijkingen rond open data duidelijk achter bij de koplopers. Uit het Open Data Maturity Report 2024 blijkt dat ons land met een totaalscore van 79,3% onder het Europese gemiddelde van 82% zit. Daarmee eindigt Nederland op plek 22 van de 34 landen, in de categorie followers. Vooral op het gebied van beleid is de achterstand groot: waar Europa gemiddeld op 91% zit, blijft Nederland steken op 79,9%. Dat wijst op een gebrek aan samenhangend nationaal open-databeleid en onvoldoende

strategische sturing. Op onderdelen als portalen en impact scoort Nederland wel rond het gemiddelde, maar ook daar is geen sprake van een leidende positie. De toegankelijkheid en kwaliteit van datasets blijven eveneens achter, wat erop duidt dat op het gebied van standaardisatie en vindbaarheid nog veel te winnen valt.

De OECD OurData Index 2023 laat een vergelijkbaar beeld zien. Nederland behaalt slechts 32% op open-databeschikbaarheid, fors lager dan het OECD-gemiddelde van 48%. Met een 21e plek hoort Nederland tot de categorie middle performance. Dit wijst erop dat data te vaak niet actief wordt gepubliceerd, niet actueel is of onvoldoende machineleesbaar wordt aangeboden.

Index	Sub-categorie	Gemiddelde score	Nederlandse score	Nederlandse totaalscore
Open Data Maturity Report (2024)	Beleid	91%	79,9%	22e plek van de 34 Europese landen. Eindigt in de categorie "followers".
	Portalen	82%	81,3%	
	Toegankelijkheid (kwaliteit)	79,7%	75,9%	
	Impact	80,5%	80,2%	
	Totaal	82%	79,3%	
Ourdata index (2023)	Open data beschikbaarheid	48%	32%	21e plek van de OECD landen. Eindigt in de categorie "middle performance".
	Open data toegankelijkheid	59%	73%	
	Overheidssteun voor open data hergebruik	37%	20%	
	Totaal	48%	42%	

BANEN DANKZIJ OPEN DATA

Het rapport The Economic Impact of Open Data schat in dat in Nederland 0,07% van de werkzame beroepsbevolking kan worden toegerekend aan open databanen. In 2025 behoorden 10,2 miljoen mensen tussen de 15 en 75 jaar tot de beroepsbevolking. In totaal zou het dus gaan om 7.140 banen gecreëerd door open data.

Nederlandse beroepsbevolking 2025	10,2 miljoen mensen
aandeel banen gecreëerd door open data	0,07%
Geschatte aantal open data banen in 2025	7.140 banen

NAAR EEN EFFICIËNTERE OVERHEID

Overheidsorganisaties kunnen jaarlijks ongeveer € 1,7 miljard besparen - omgerekend voor Nederland € 107 miljoen - doordat hergebruik van open data leidt tot minder interne administratieve kosten, dubbele inspanning en efficiëntere beleidsvoering. Dit blijkt uit de EU implementatie-impactanalyse van de Open Data-richtlijn, gepubliceerd door de Europese Commissie.

Hoewel een efficiëntere overheid geen expliciet geformuleerd doel van zowel de EU-richtlijnen als de Woo is, wordt het wel aangehaald als essentieel neveneffect. Een efficiënter werkende overheid betekent dat beschikbare middelen zoals geld, personeel, tijd en materialen effectiever worden ingezet, zodat verspilling geminimaliseerd wordt en de waardecreatie gemaximaliseerd. Dit kan uiteindelijk leiden tot een vermindering van overheidsuitgaven. Naast de overheid zelf is een potentieel belanghebbende dus indirect de burger, omdat de burger via belastingen de overheidsuitgaven financiert. Zo kan een efficiëntere publieke sector meer "value for taxpayers money" betekenen.

In lijn met een verbeterde informatiehuishouding is het "Once-Only principe" van de OECD (Europese Commissie, 2024). Dit is een belangrijke vorm van efficiëntiewinst waarbij door hergebruik van overheidsinformatie een dubbele dataverzameling binnen de overheid zelf wordt vermeden. Dit principe maakt het mogelijk dat overheidsorganisaties intern gegevens met elkaar delen - bijvoorbeeld over identiteiten, bedrijfsregistraties of vergunningen - en zo dubbele administratieve handelingen voorkomen. Het hergebruik van bestaande data binnen en tussen overheidsorganisaties leidt tot een lagere registratiedruk, minder foutgevoelige handmatige invoer en een aanzienlijke reductie van de interne werklast. Bovendien bevordert het de samenwerking tussen diensten, doordat informatie efficiënter wordt uitgewisseld. Door gegevens als een strategisch herbruikbaar goed te beschouwen, kan de overheid processen stroomlijnen, sneller

handelen en de dienstverlening richting burgers en bedrijven verbeteren. Ook draagt het op zichzelf bij aan een verbeterde informatiehuishouding op de lange termijn.

De overheid zelf blijkt de grootste hergebruiker van haar eigen data (Osimo & Pizzamiglio, 2023; European Data Portal, 2015). Het is echter geen vanzelfsprekendheid dat overheidsinformatie tussen de verschillende departementen beschikbaar en toegankelijk is. Daarom kan er veel gewonnen worden door overheidsinformatie te openbaren. Het gaat hierbij om zowel Woo-informatie als open data die de overheid zelf inzicht kan geven in haar eigen optreden en beleid.

Hergebruik van open overheidsinformatie door de overheid zelf kan ook leiden tot betere besluitvorming, omdat besluiten gebaseerd zijn op een grotere beschikbaarheid aan informatie (Huyer, 2020). Zo kan er door middel van hergebruik van overheidsinformatie beter geanticipeerd worden. Dit houdt in dat een overheid op een proactieve manier kan reageren op basis van kennis over ontwikkelingen en toekomstige behoeften, in plaats van op een reactieve manier te reageren op basis van ervaringen. Open overheidsinformatie kan gebruikt worden om trends en patronen te voorspellen en potentiële risico's te vermijden. Dit kan bijvoorbeeld goed van pas komen bij het bestrijden van rampen, zoals natuurrampen of terroristische aanvallen, maar ook voor het beleid dat gevoerd wordt tijdens crises die langer duren – zoals een economische crisis, vluchtelingen crisis of een pandemie.

INKOOP EN AANBESTEDINGEN

Ook op het terrein van integriteit en financiële controle zijn de baten van hergebruik zichtbaar. Het OECD Compendium of Good Practices on the Use of Open Data for Anti-Corruption (2017) laat zien dat met name in het domein van publieke aanbestedingen veel winst te behalen is. Overheden die e-procurementdata publiceren in gestandaardiseerde, machinaal verwerkbaar vorm, stellen interne auditdiensten in staat om met

'red flag'-analyses risicovolle patronen vroegtijdig te signaleren. Denk daarbij aan opvallende prijsafwijkingen, ongewone contractwijzigingen of een sterke concentratie van gunningen bij één leverancier. Door het koppelen van open data aan dashboards voor interne monitoring wordt het mogelijk om eerder in te grijpen in potentieel onrechtmatige of inefficiënte processen.

De OECD beschrijft onder andere een casus uit Oost-Europa, waar open aanbestedingsdata werden geanalyseerd op herhaalde gunningen aan dezelfde leveranciers en ongebruikelijke prijsverschillen. Deze signalen leidden tot nadere controle en stillegging van verdachte contracten. In een Zuid-Amerikaans voorbeeld werden vergelijkingen tussen uitgaven in verschillende gemeenten gebruikt om ongeoorloofde aanpassingen in budgetten op te sporen. In beide gevallen betrof het een toepassing van open data die binnen de overheid zelf plaatsvond, los van externe publieke controle.

Daarnaast leveren transparante aanbestedingspraktijken ook directe financiële voordelen op. Uit een onderzoek van de Wereldbank (2017) blijkt dat landen met goed toegankelijke aanbestedingsdata aantrekkelijker zijn voor een bredere groep aanbieders, waaronder kleinere bedrijven. Deze studie toont aan dat met name kleinere bedrijven – voor wie de transactiekosten voor het leren over inschrijvingsmogelijkheden moeilijker te dekken zijn – eerder deelnemen aan aanbestedingsprojecten in landen met transparante aanbestedingssystemen. Een Europees onderzoek uit 2019 toont bovendien aan dat het vrijgeven van extra informatie over contracten het risico op 'single bid' contracten verlaagt (Bauhr, Czibik, de Fine Licht, & Fazekas, 2019). Zulke contracten – zonder concurrentie – zijn gemiddeld 7% duurder. Volgens het onderzoek bespaart het publiceren van vijf extra stukjes informatie voor elk contract ongeveer 3,6 miljard euro in Europa (Bauhr, Czibik, de Fine Licht, & Fazekas, 2019).

CASE 9

HET DEENSE ADRES REGISTER (DAR)

Diverse publieke diensten zijn afhankelijk van accurate en geactualiseerde adresgegevens. Adresgegevens worden dan ook als high-value datasets beschouwd. Een voorbeeld uit Denemarken, waar werd besloten op het nationale adressenregister – het Danish Adress Register (DAR) – openbaar beschikbaar te maken in 2002, illustreert waarom. Waar lokale instanties en publieke diensten voorheen elk afzonderlijk adressen moesten verzamelen en onderhouden, kunnen zij nu putten uit 3.5 miljoen geverifieerde adressen met geografische coördinaten en standaardformaten. Dit heeft geleid tot structurele verbetering in de efficiëntie van overheidsadministraties.

Een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van de Deense overheid over de periode 2005 tot 2009 berekende dat het openstellen van het adressenregister een directe financiële winst, tegenover een investering van slechts €2 miljoen (McMurren, Verhulst, & Young, 2016). De baten komen voort uit vermeden dubbele datacollectie en verbeterde coördinatie van publieke diensten. Zo heeft de spoedzorg een systeem geïntroduceerd op basis van standaard GPS-navigatiesystemen voor auto's in 1200 hulpverleningsvoertuigen, in plaats van duurdere mobiele apparaten voor alarmontvangst en tracering, met als resultaat aanzienlijke verlaging in kosten, responstijden en efficiëntie.

Daarnaast kunnen diensten geautomatiseerd toegang krijgen tot betrouwbare adresinformatie, door verschillende systemen heen, zonder handmatige invoer. Daardoor daalt de kans op fouten en versnelt procesautomatisering – van vergunningverlening via gemeentelijke systemen tot logistieke planning voor bevoegdheden als politie, ambulance en overheid. Ook is er een direct voordeel voor burgers via verbeterde GPS systemen; Denemarken heeft de meest accurate adresgegevens van Europa (McMurren, Verhulst, & Young, 2016).

Naast een verbetering in de publieke diensten werd de data ook op grote schaal hergebruikt door de private sector. In 2010 werd de DAR door 1236 partijen gebruikt, waarvoor ongeveer 70% private bedrijven waren, wat neerkomt op een aantal van 865 private gebruikers (McMurren, Verhulst, & Young, 2016). Een voorbeeld van een initiatief dat voortkomt uit de DAR Database is Septima, een geodata startup die in 2013 werd opgezet. Het biedt een reeks producten en diensten aan die gebruikmaken van de data – waaronder dataverrijking – zoals het berekenen van de afstand tussen scholen en huizen en het geven van advies aan organisaties zoals het Geodata Agentschap.

In Nederland hebben we soortgelijke open datasets, namelijk de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) en Basisregistratie Topografie (BRT). De baten van deze Nederlandse datasets zijn niet zo gedetailleerd vastgelegd als de Deense variant, maar uit onderzoek van Geospatial Media and communications (2020) blijkt dat de waarde van de tijd die forenzen besparen door het gebruik van digitale kaarten in Nederland neerkomt op 2.5 miljard euro. Ook wordt er naar schatting 1.95 miljard euro bespaard op brandstofkosten als gevolg van verbeterde navigatie.

CASE 10

DE REGIONALE KLIMAATMONITOR - DE MOTOR ACHTER DE NEDERLANDSE ENERGIETRANSITIE

De Nederlandse Klimaatmonitor speelt een sleutelrol in een effectieve energietransitie door middel van toegankelijke en actuele data. Dit online dashboard, beheerd door Rijkswaterstaat in samenwerking met het CBS, biedt een breed scala aan open data over energiegebruik en emissie-uitstoot en hernieuwbare energie. De data zijn geografisch gespecificeerd tot gemeenteniveau maar kunnen ook gefilterd worden naar sector.

De Klimaatmonitor draagt bij aan een efficiëntere overheid: in plaats van zelf data te moeten verzamelen en verwerken, kunnen beleidsmakers putten uit een uniform en actueel databestand, wat dubbel werk voorkomt (Once-Only principle)

en de administratieve last sterk vermindert. De Klimaatmonitor maakt het ook mogelijk om de prestaties van gemeenten onderling te vergelijken. Dit stimuleert onderlinge leerprocessen en kan leiden tot beleidsaanpassingen op basis van best practices. Diverse gemeenten wijzen erop dat de inzet ervan leidt tot besparingen op externe advieskosten, betere afstemming tussen afdelingen en snellere beleidsdoorlooptijden. Bovendien kunnen gemeenten met de monitor beter identificeren waar middelen het effectiefst kunnen worden ingezet. Zo staat er in een quote op de website¹:

“Ook voor nieuw beleid is de Regionale klimaatmonitor een goede basis. Het geeft goed weer waar het meeste resultaat te behalen is en wat de stand van zaken is.”

Een lokale toepassing is te vinden bij de gemeente Groningen, waar het dashboard is gebruikt voor het ontwikkelen van de tool wijkklimaatmonitor ‘Klimaat in je straat’. Dit dashboard op wijkniveau wordt ingezet bij wijkgerichte verduurzamingsprogramma’s. Ook wordt burgerparticipatie gestimuleerd: bewoners worden aangemoedigd om actief bij te dragen aan het verduurzamen van hun leefomgeving. Doordat gegevens over energieverbruik en isolatieniveau per wijk direct beschikbaar zijn, kunnen beleidsmaatregelen gericht worden ingezet – bijvoorbeeld door subsidies of voorlichting te richten op woningen met een laag energielabel.

CASE 11

DE KVK LOCATIESCAN ALS VERSNELLER VAN RUIMTELIJK BELEID

Een goed geïnformeerde locatiekeuze kan het verschil maken tussen een succesvolle start of een teleurstellende investering. Zeker voor bedrijven die zich op consumenten richten (Business to Consumer) is inzicht in de lokale markt essentieel: hoe is de bevolkingssamenstelling, hoe sterk is de concurrentie en wat is de koopkracht in de wijk? De KVK Locatiescan is een publiek toegankelijke

¹ klimaatmonitor.databank.nl

datatool die ondernemers, studenten, bedrijfsadviseurs, brancheorganisaties en gemeenten direct inzicht geeft in de marktpotentie van een vestigingsplaats. Gebruikers kunnen eenvoudig op een adres en krijgen direct informatie over onder meer bewonersprofielen, inkomensniveau, verkeersstromen en nabijgelegen concurrenten. Deze tool combineert gegevens uit open bronnen zoals het Handelsregister, CBS, BAG, verkeersmodellen en voorzieningenkaarten. Door deze data op een toegankelijke en intuïtieve manier te bundelen, stelt de Locatiescan gebruikers in staat veel sneller en beter geïnformeerde keuzes te maken. Voor ondernemers betekent dit minder advieskosten en minder risico. Voor overheden betekent dit minder dubbel werk, kortere beleidsprocessen en efficiëntere inzet van middelen.

Een concreet voorbeeld komt uit de gemeente Deventer. Daar wordt de Locatiescan ingezet bij gesprekken over herontwikkeling en binnenstedelijke locaties. Door in één overzicht te zien waar ambachtelijke bedrijven, horeca of winkels passen - op basis van bereikbaarheid, concurrentiedichtheid en demografie - kunnen ambtenaren en ondernemers samen sneller tot besluitvorming komen. De datagedreven benadering vervangt daar grotendeels de noodzaak tot aparte marktanalyses, die eerder per locatie opnieuw moesten worden uitgevoerd. Gemeenten gebruiken het dashboard daarnaast om ontwikkellocaties beter af te stemmen op vraag vanuit de markt, wat leidt tot minder leegstand en een efficiënter gebruik van schaarse ruimte.

CASE 12

OPEN URBAN PLATFORM

Het delen van data is niet alleen op nationaal niveau relevant. Steeds vaker zijn er ook steden die inzetten op het maximaal benutten van open data. Zo stelt de gemeente Rotterdam het 3D-stadsmodel van Rotterdam vrij ter beschikking aan iedereen die daarmee aan de slag wil gaan. De gemeente wil hiermee het gebruik en toepassingen van deze unieke dataset stimuleren. Zie <https://www.3drotterdam.nl/>. Daarnaast heeft Rotterdam

sinds begin 2025 een Open Urban Platform. Dit is een digitaal platform waar de gemeente, bedrijven, scholen én bewoners allerlei data kunnen uitwisselen. Digitale gegevens over de stad die iedereen kan gebruiken om ideeën en plannen te bedenken en uit te voeren om Rotterdam beter te maken. Open Urban Platform Rotterdam | rotterdam.nl

CASE 13

TRANSPARANTIE IN AANBESTEDINGEN: WAT NEDERLAND KAN LEREN VAN HET OEKRAÏENSE PROZORRO

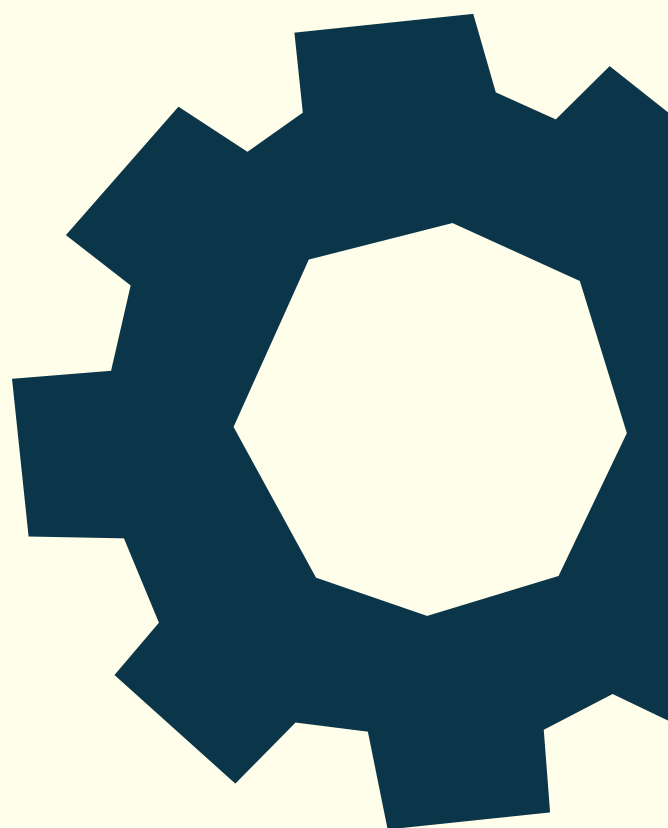
In Nederland bestaan verschillende initiatieven die zich richten op transparantie in overheidsuitgaven en aanbestedingen, zoals TenderNed, OpenSpending en WaarGaatMijnGeld.nl. Deze platforms maken op onderdelen inzichtelijk hoe publiek geld wordt besteed of hoe aanbestedingsprocedures verlopen. Toch ontbreekt het aan een geïntegreerd systeem waarin volledige transparantie, real-time monitoring, burgergerichte analyse en civiele betrokkenheid samenkomen. In die context is het Oekraïense platform ProZorro een opvallend en richtinggevend voorbeeld van hoe open data kan worden ingezet als hefboom voor innovatie, maar ook bestuurlijke vernieuwing en publieke controle.

ProZorro werd na de revolutie van 2014 ontwikkeld onder het motto “Everyone sees everything” en is sinds 2015 verplicht voor alle openbare aanbestedingen in Oekraïne. Het systeem is gebaseerd op de Open Contracting Data Standard (OCDS) en maakt elke fase van het inkoopproces volledig openbaar, van aankondiging tot gunning en uitvoering. Deze informatie is toegankelijk via open API's en gebruiksvriendelijke dashboards, en wordt dagelijks gebruikt door burgers, bedrijven, ambtenaren en maatschappelijke organisaties. De innovatiekracht van ProZorro ligt in de combinatie van open data, digitale tools en gedeelde governance. Overheid, bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld werken structureel samen in wat men noemt de “gouden driehoek”, waarbij transparantie, toezicht en verbetering elkaar

versterken (Open Contracting Partnership, 2024).

De resultaten zijn indrukwekkend: tussen 2015 en 2021 werd naar schatting meer dan 6 miljard US\$ bespaard op overheidsinkopen (OECD, z.j.), met een meetbare daling van prijzen in sectoren zoals medicijnen (tot wel 40%) (Open Contracting Partnership, 2024). Daarnaast is BI ProZorro, het publieke dataplatform, een sleutelinstrument geworden voor risicodetectie, beleidsmonitoring en journalistiek onderzoek. Jaarlijks maken meer dan 30.000 gebruikers actief gebruik van deze inzichten (Open Contracting Partnership, 2021). De data worden niet alleen beschikbaar gesteld, maar ook begrijpelijk gemaakt via interactieve visualisaties en gebruiksvriendelijke dashboards, wat de betrokkenheid van burgers en media versterkt.

Vergeleken met Nederland laat ProZorro zien dat open data pas impactvol wordt wanneer het gepaard gaat met toegankelijkheid, publiek nut en structurele samenwerking. Waar TenderNed zich vooral richt op juridische publicatieplicht en OpenSpending op gemeentelijke uitgaven, is in Oekraïne een ecosysteem gebouwd waarin transparantie, innovatie en publieke controle hand in hand gaan. Het biedt daarmee een richtinggevend model voor hoe Nederland bestaande infrastructuren kan versterken met open standaarden, datagedreven verantwoording en actieve burgerbetrokkenheid.

Innovatie is expliciet benoemd als doelstelling in de Europese Richtlijn 2019/1024 inzake Open Data en het hergebruik van overheidsinformatie. In de overwegingen bij deze richtlijn wordt innovatie herhaaldelijk aangehaald als een belangrijke reden voor het actief beschikbaar stellen van publieke informatie. Specifiek wordt hierbij de rol van high-value datasets benadrukt, zoals geodata en mobiliteitsgegevens, vanwege hun hoge hergebruikpotentieel en stimulerende effect op technologische en economische ontwikkeling.

De Europese datastrategie stelt dat data “de levensader van innovatie” vormen (Europese Commissie, z.j.). In lijn daarmee stimuleert de Europese Commissie het beschikbaar stellen van kwalitatieve, gestandaardiseerde en machineleesbare datasets, inclusief toegang via API's. Nederland volgt deze lijn in het nationale open data-beleid en heeft in het Beleidskader Open Overheidsdata (2021) innovatie expliciet opgenomen als één van de motieven voor actieve openstelling. Ook in rapporten van de Algemene Rekenkamer en TNO wordt herhaaldelijk gewezen op het belang van open data voor marktontwikkeling en sectorale vernieuwing.

LITERATUUR EN EMPIRISCH ONDERZOEK

Naast de rapporten van de Europese Commissie zelf is de huidige wetenschappelijke literatuur het erover eens dat open data een katalysator is voor innovatie. Ruijter, Meijer en Ubacht (2020) laten aan de hand van een living lab-experiment zien dat open data binnen een publiek-privaat innovatieproces kan leiden tot co-creatie en nieuwe datagedreven toepassingen. De studie benadrukt dat innovatie vooral tot stand komt wanneer gebruikers actief worden betrokken bij het ontwerp van datatoegang en terugkoppeling. Ook Kim, Lee, en Kim (2022) concluderen in hun systematische literatuurreview dat open data bijdraagt aan economische groei, innovatie in de private sector en betere besluitvorming. Hun analyse laat zien dat met name standaardisatie, beschikbaarheid van API's en juridische helderheid voorwaarden zijn voor succesvol hergebruik.

Door open data beschikbaar te stellen aan de private sector dalen de kosten van informatieverwerving en ontstaat er ruimte voor snellere productontwikkeling. De toetredingsdrempel voor aanbieders - zoals bedrijven, ontwikkelaars en maatschappelijke organisaties - wordt verkleind zodat asymmetrieën in markten afnemen. Daarbij treden netwerkeffecten op: hoe meer data beschikbaar zijn, hoe waardevoller de toepassingen worden en hoe meer innovatoren zich aandienen. Naarmate er meer bruikbare, actuele en gestandaardiseerde datasets worden ontsloten, ontstaat een dynamiek waarin nieuwe spelers worden aangetrokken, bestaande toepassingen zich verbeteren en netwerkeffecten ontstaan. De waarde van het datanetwerk neemt toe met elke extra dataset die wordt toegevoegd, omdat de onderlinge combinatiemogelijkheden exponentieel toenemen. Dit versterkt op zijn beurt de prikkel voor innovatie. (Kundra, 2012)

Deze dynamiek sluit aan bij het concept van Government as a Platform, bedacht door Tim O'Reilly (2010). In deze visie fungeert de overheid niet alleen als uitvoerder van beleid, maar ook als aanbieder van een infrastructuur waarop anderen kunnen bouwen. Open data vormt hierin een centrale bouwsteen. Door datasets systematisch, herbruikbaar en via API's beschikbaar te stellen, schept de overheid de voorwaarden waaronder externe innovatie kan floreren.

Tegelijkertijd maakt deze aanpak het mogelijk om maatschappelijke opgaven op een andere manier te benaderen: niet alleen via overheidsbeleid, maar ook via marktwerking, technologische vernieuwing en publiek-private samenwerking. Dit kan de overheid veel geld besparen en uiteindelijk een positieve uitwerking hebben op belastingen (European Data Portal, 2020). Dit vergt wel dat de overheid niet alleen data ontsluit, maar ook investeert in datakwaliteit, standaarden en ontsluitingsstructuren. Open data is daarmee geen eindproduct, maar een strategisch instrument in een breder ecosysteem van innovatie, informatie en infrastructuur.

De werking van deze principes wordt zichtbaar in verschillende sectoren.

In de mobiliteit gebruiken bedrijven zoals 9292 en Citymapper open verkeers- en ov-data om routeplanners te ontwikkelen die het dagelijks reizen efficiënter maken. Naarmate meer real-time verkeersgegevens beschikbaar zijn, kunnen deze applicaties nauwkeuriger voorspellen en optimaliseren, wat hun waarde voor de gebruiker vergroot en het bereik van de diensten vergroot.

In de gezondheidszorg maken dashboards en voorspellende modellen gebruik van open epidemiologische en capaciteitsdata, waardoor tijdens de coronapandemie sneller en doelgerichter kon worden gereageerd (Sitharam et al., 2024). Een andere studie toont aan dat het openbaren en beschikbaar stellen voor hergebruik van biomedische data aanzienlijke verbeteringen teweeg heeft gebracht in het precies en snel diagnosticeren van patiënten (Pasquetto, 2018).

In de landbouw combineren AgriTech-bedrijven satelliet-, bodem- en weerdata om het gebruik van water en meststoffen te optimaliseren en opbrengsten te verhogen (Skibba, 2023). En in de woning- en energiemarkt bouwen bedrijven tools op basis van open data over energielabels en gebouwkenmerken, waarmee huishoudens direct inzicht krijgen in hun besparingsmogelijkheden.

Innovatie is niet zozeer op een zichzelf staand doel maar is interessant omdat het maatschappelijke en economische waarde kan creëren. Nieuwe initiatieven kunnen banen creëren en uiteindelijk bijdragen aan economische groei.¹ In sommige gevallen betekenen de innovaties uit de private sector een uitbreiding van overheidsdiensten die voordelige sociale impact kunnen hebben, omdat het gaat om een service die op dat moment nog niet geleverd wordt door de overheid maar die wel een behoefte dekt in de maatschappij.

¹ <https://hilbrand.github.io/ib/#/?tab=sd&p=V;V;K611;K05&w=huur;900grafiek=2024;jaar;10000,100000;a;1006;30000>

CASE 14

STUDIEKEUZE123

In een wereld waar meer dan 3000 opleidingen worden aangeboden, was het voor (toekomstige) studenten en hun adviseurs vaak lastig om betrouwbare, vergelijkbare informatie te vinden. Studiekeuze123 – opgezet door studenten, hogescholen, universiteiten en het ministerie van OCW – bracht hier verandering in met een innovatieve oplossing: de Studiekeuzedatabase.

Deze database integreert gegevens uit diverse bronnen zoals 1 Cijfer HO van DUO, de HBO-monitor, de Nationale Studenten Enquête, toelatingseisen en accreditatiestatus, en informatie rechtstreeks van onderwijsinstellingen. Op basis van deze dataset biedt Studiekeuze123 een overzichtelijke online omgeving met functionaliteiten als 'Studie in Cijfers', studiebijsluiters en handige vergelijkings- en oriëntatietools.

Studiekeuze123 is een mooi voorbeeld waarbij Open Data via innovatie een toegevoegde waarde levert aan de maatschappij. Het zorgt voor een verbeterde dienstverlening aan studenten door betrouwbare, actuele informatie centraal op één plek aan te bieden. Daarmee vermindert het onzekerheid en verkeerde studiekeuzes, wat op termijn faalkosten verlaagt en de doorstroom in het onderwijs verbetert. Daarnaast vergroot het transparantie over onderwijsresultaten en kwaliteit.

CASE 15

BUIENRADAR: NEDERLAND KIJKT NIET MEER UIT HET RAAM, MAAR OP Z'N SCHERM

Vroeger keek je uit het raam voor je naar buiten ging, nu kijk je op je scherm. Je smartphone vertelt je precies op welk moment er een donkere wolk over je favoriete wandelroute trekt. Op 30 april 2006 ging de website Buienradar de lucht in, vanwege de slechte weersverwachtingen voor Koninginnedag een paar dagen eerder dan gepland – in de hoop dat bezorgde feestgangers gretig gebruik zouden maken van het platform.

Buienradar heeft soms wel 30 miljoen views per dag bij weerextremen en is nog altijd een van de best bezochte platforms van Nederland. Op Buienradar vind je ook de zonuren, een UV-radar, een kaart met voorspellingen over muggenoverlast, een overzicht van de bevingen in Nederland en kaarten met luchtvochtigheid en luchtkwaliteit (smog). De ongeveer 1 miljoen Nederlanders met hooikoorts kunnen op de website zien welke klachten ze kunnen verwachten.

Naast de maatschappelijke baten die het innovatieve Buienradar voortbrengt, heeft het milieu ook profijt van de applicatie. Boeren en tuinders kunnen het spuiten van chemicaliën uitstellen totdat er geen neerslag meer voorspeld is. Dan komen de kwalijke stoffen minder snel in het oppervlaktewater. Daarnaast geeft ook ruim 80 procent van de Buienradar-bezoekers aan dat de weerdata het milieu 'spaart': bijvoorbeeld omdat ze eerder de fiets pakken als ze weten dat het droog blijft, wachten met de tuin sproeien als ze weten dat het binnen enkele dagen gaat gieten, en de wasdroger niet aanzetten als ze weten dat het veilig is om het wasrek in de tuin te gebruiken.

CASE 16

SLIMMER STUREN OP VERKEERSVEILIGHEID - ONGEVALRISICO.NL ALS DATAGEDREVEN INNOVATIE

Het platform Ongevalrisico.nl is een treffend voorbeeld van een innovatieve tool die is ontstaan door middel van hergebruik van open data. De tool, ontwikkeld door het bedrijf DOK data in samenwerking met publieke partners, helpt gemeenten en provincies om risicovolle verkeerslocaties te identificeren en beleid te voeren op basis van voorspellingen in plaats van achteraf-registratie.

Met behulp van machine learning analyseert Ongevalrisico.nl allerlei open en semipublieke databronnen – zoals het Nationaal Wegenbestand (NWB), ongevallencijfers (BRON), en verkeersdata en schoollocaties (DUO) – en berekent op basis daarvan risicoscores per wegvak, kruispunt of

fietspad. In een overzichtelijk dashboard krijgen beleidsmakers niet alleen inzicht in waar het risico het hoogst is, maar ook in de mogelijke oorzaken – zoals wegindeling, verkeersdrukke of nabijheid van scholen.

Om deze tool te faciliteren wordt open data ontsloten, gecombineerd en geanalyseerd. Het resultaat is een concreet hulpmiddel dat preventief ingrijpen mogelijk maakt, wat zowel de veiligheid verhoogt als maatschappelijke kosten van verkeersongevallen verlaagt.

CASE 17

TFL'S OPEN DATA: DE SLIMME MOTOR ACHTER LONDEN'S REISREVOLUTIE

De open data van *Transport for London* heeft via de honderden apps die hieruit zijn voortgekomen minstens £43 miljoen aan ontwikkelingskosten bespaard en is daarmee een goed voorbeeld van de grote economische voordelen die open data teweeg kan brengen via innovaties (Hogge, 2016). TfL is de lokale overheidsinstantie die verantwoordelijk is voor de uitvoering en het beheer van vervoersdiensten in de stad, met 24 miljoen reizen die elke dag worden gemaakt. De TfL neemt niet alleen de treinen, metro's, trams en kabelbanen onder haar hoede, maar ook taxi's en huurauto's, verkeerslichten en alle wegen in en rondom de stad. Kortom, de transportdienst beschikt over een enorm data bestand.

Emer Coleman startte het initiatief London Datastore, een platform dat open data aanbiedt. *"Het was waarschijnlijk dat de overheid veel overheidsgeld zou uitgeven om te proberen apps te ontwerpen die niet aan de vraag van de consument zouden voldoen. De inkomsten die zouden worden gegenereerd, zouden beperkt zijn. Terwijl het domino-effect voor de reiziger [van het vrijgeven van de gegevens] enorm zou zijn, wat zich zou weerspiegelen op TfL. En dat is ook gebeurd"* (Hogge, 2016).

Zo is de app CityMapper ontwikkeld, waarmee reizigers gratis up-to-date informatie geeft over transportopties. CityMapper is slechts een voorbeeld van de 362 apps die tot stand zijn gekomen uit de TfL open data (Hogge, 2016). Buiten de £43 miljoen aan ontwikkelingskosten waarop is bespaard door TfL door hun data vrij te geven is er door Deloitte (2017) ook onderzoek gedaan naar hoeveel de open data reizigers uiteindelijk heeft bespaard aan reistijd. Hiervoor is een inschatting gemaakt van het aantal bespaarde reizen en de gemiddelde waarde van een uur. De uitkomst was dat met het gehele gebruik van alle apps die zijn voortgekomen uit de TfL open data, er tussen £15 en £58 miljoen is bespaard.

CASE 18

ZONNETJE ZOEKEN IN NEDERLAND? 'OP JE BAKKES' WIJST JE DE WEG!

De applicatie "Zonopjebakkes"¹, opgezet door drie jonge Amsterdammers, is een platform dat zonnige (of juist niet zonnige) terrasjes, openbare wc's, waterpunten en schuilplekken weergeeft op de kaart. Zij hebben de app in 2022 ontwikkeld op basis van open overheidsdata.

De app maakt het onder andere voor personen met bepaalde gezondheidsproblemen makkelijker om naar buiten te gaan. Zo kunnen mensen met blaasproblemen die normaal wellicht niet zo snel een lange wandeling gaan maken openbare wc's lokaliseren via het platform. Verder is het voor horecagelegenheden ook een kans om even vanuit een andere hoek meer bekendheid te verwerven.

Een van de oprichters, Paul Lodder, geeft aan dat open data essentieel is geweest voor het tot stand komen van het project. "Dat ik dit zonne-algoritme als hobbyprojectje kon ontwikkelen was enkel mogelijk omdat alle nodige data openbaar was". De app is gebaseerd op 3DBAG; een open dataset met 3D gebouwmodellen die verscheen in april 2024. 3DBAG is weer gebaseerd op verschillende open datasets van de overheid, namelijk de BAG, het Actuele Hoogtebestand van Nederland

(AHN) en TOP10NL. En daarnaast de dataset met alle verleende exploitatievergunningen voor horecaterrassen in Amsterdam en Groningen.²

De app is ooit gestart als een handige tool onder vrienden, maar groeide uit tot een groot succes nadat de oprichters een LinkedIn bericht erover deelde. Waar ze eerst alleen horecaterrassen uit Amsterdam en Groningen konden delen, zijn er inmiddels 4000 terrassen toegevoegd door gebruikers zelf in het hele land middels crowdsourcing. Het aantal gebruikers van de tool geeft aan dat er een grote behoefte is aan deze informatie die via de app Op je bakkes op een gebruiksvriendelijke manier ter beschikking wordt gesteld aan een breed publiek. Dit voorbeeld laat ook zien dat het openbaren van de data niet alle mogelijke toepassingen ervan kan overzien van tevoren en dat het dus ook geen vereiste hoeft te zijn om data beschikbaar te stellen voor hergebruik.³

1 <https://zonopjebakkes.nl/>

2 <https://data.overheid.nl/dataset/gsy50tekojcgw>

3 interview Paul Lodder, 8 oktober 2024

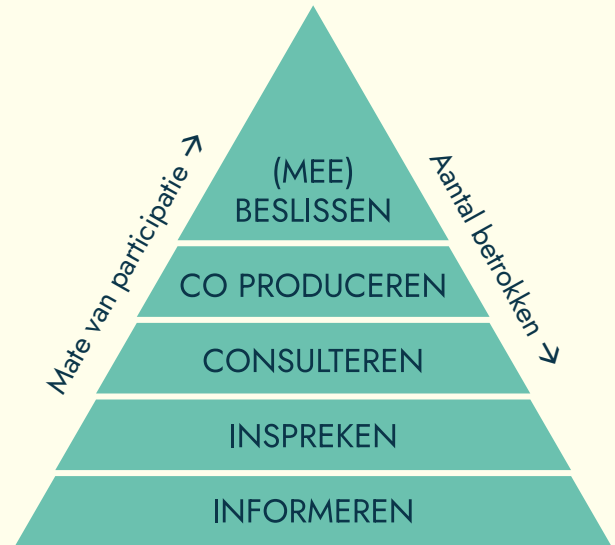
BURGERPARTICIPATIE

In het Nederlandse beleid wordt burgerparticipatie expliciet aangemerkt als een van de centrale doelstellingen van een open overheid. In het Actieplan Open Overheid 2023–2027, dat voortkomt uit het internationale Open Government Partnership (OGP), vormt participatie een van de drie kernwaarden, naast transparantie en integriteit. Het actieplan stelt dat open overheidsinformatie moet bijdragen aan het actief meedenken en meedoen van burgers en maatschappelijke organisaties. Open overheidsinformatie, vooral open data, vormt een essentiële voorwaarde voor burgerparticipatie. Zonder toegang tot relevante informatie kunnen burgers immers geen inhoudelijke bijdrage leveren, geen weloverwogen feedback geven en ook geen invloed uitoefenen op beleid. Openbaarheid vormt daarmee een basisvoorwaarde voor gelijkwaardige betrokkenheid.

In Nederland wordt internetconsultatie vanaf 2011 ingezet bij wetgevingsprocessen via www.internetconsultatie.nl. Inmiddels is dit een vast onderdeel van de voorbereiding van wetgeving en wordt het steeds vaker gebruikt, ook bij beleidsnota's, evaluaties en herziening van bestaande wetten. In 2022 vonden circa 300 consultaties plaats. Departementale medewerkers zien internetconsultatie als waardevol: het bereikt een breder publiek en leidt tot betere regelgeving. Toch is er ook nog ruimte voor verbetering, aangezien burgers en professionals nog steeds zelf moeten achterhalen wat er met hun inbreng is gebeurd (Enthoven en Bergeijk, 2023).

In meer geavanceerde vormen van participatie wordt gestreefd naar co-creatie en partnerschap tussen burgers en overheid. Een voorbeeld hiervan is het platform Decidim, dat hieronder uitgebreider wordt besproken. Hier is de participatie niet alleen adviserend, maar ook invloedrijk: burgers kunnen beleidsvoorstellen indienen, bespreken en samen vormgeven op basis van gedeelde open data. Zulke voorbeelden laten zien dat open overheidsinformatie, mits goed ingebed,

daadwerkelijk kan leiden tot een bijdrage van burgers in de totstandkoming van beleid.

De Participatieladder.

Bron: Communicatiekrachten.nl

CASE 19

DIGITALE DEMOCRATIE IN ACTIE: HET DECIDIM-PLATFORM VAN BARCELONA

Decidim is een open-source digitaal platform, ontwikkeld door de lokale overheid van Barcelona om burgerparticipatie te bevorderen (Open Government Partnership, 2022). Het stelt burgers in staat om mee te beslissen over beleidsvorming, stadsontwikkeling en andere publieke zaken. Het platform faciliteert de interactie tussen de lokale overheid en burgers via online debatten. Burgers kunnen ideeën en projecten indienen om de stad te verbeteren, die vervolgens worden besproken en ondersteund via stemmen. Burgers kunnen verder de uitvoering van aangenomen voorstellen volgen en ambtenaren verantwoordelijk houden.

Open overheidsdata speelt een cruciale rol bij het waarborgen van transparantie binnen Decidim. De beschikbaarheid van overheidsgegevens, zoals budgetten en milieu-indicatoren, maakt dat burgers beter geïnformeerde beslissingen kunnen nemen en constructief kunnen bijdragen aan beleidsvoorstellen en discussies.

Burgers in Barcelona werden betrokken bij de coproductie van het Strategisch Plan van de stad. In totaal namen 39.000 burgers deel, werden ruim 10.000 voorstellen gedaan en 165.000 steunbetuigingen verzameld (Barandiaran, Calleja-López, Monterde, & Romero, 2024). Uiteindelijk werden 8.160 voorstellen (75% van het totaal) geaccepteerd en opgenomen in actieplannen en projecten voor het definitieve strategische plan (Aragón et al., 2023). De uitvoering van alle voorstellen werd gedurende vier jaar gevolgd met behulp van het verantwoordingsmodule van Decidim.

Het platform wordt inmiddels door meer dan 30 landen, 450 instanties en 3,2 miljoen mensen gebruikt. Grote steden waar het platform is gebruikt zijn onder andere Barcelona, New York, Tokyo, Mexico Stad, Rosario, Helsinki, Brussel en Monterrey.

CASE 20

DATA-GEDREVEN DIALOOG: LESSEN VAN POL.IS UIT TAIWAN TOT EIGEN BODEM

Het platform Pol.is laat zien hoe open overheidsinformatie kan bijdragen aan zinvolle vormen van burgerparticipatie. Pol.is is een open-source deliberatietool, ontwikkeld om grootschalige, digitale consultaties te ondersteunen. Deelnemers reageren op beleidsgerelateerde stellingen, kunnen eigen standpunten toevoegen en elkaars bijdragen beoordelen. Via machine learning worden de reacties geanalyseerd en realtime gevisualiseerd, waardoor inzicht ontstaat in waar binnen het debat consensus groeit en waar meningsverschillen blijven bestaan. Door het ontbreken van een reply-knop en de focus op stellingname in plaats van discussie, wordt polarisatie beperkt en krijgen brede maatschappelijke inzichten voorrang.

Wat Pol.is onderscheidt, is de wijze waarop open data wordt gebruikt om deze publieke dialogen inhoudelijk te voeden. Beleidsvraagstukken worden ingebed in feitelijke informatie, bijvoorbeeld mobiliteitscijfers, arbeidsdata of economische

statistieken, waardoor burgers hun inbreng baseren op een gedeelde informatiebasis. In Taiwan is dit model systematisch toegepast binnen het vTaiwan-initiatief.

Op het piekmoment namen 200.000 burgers deel aan digitale consultatie via Pol.is op het platform vTaiwan, wat zich vertaalt naar ongeveer 1% van de Taiwanese bevolking. Er werden gedetailleerde beraadslagingen gehouden over 28 onderwerpen, waarvan 80% leidde tot beleidsverandering of wetgevingsaanpassingen (Weyl, Tang & The Plurality Community, 2023). De inzet van open beleidsdata in deze processen bleek essentieel om draagvlak te creëren en besluitvorming te legitimeren. De toepassing van Pol.is in Taiwan biedt daarmee een goed voorbeeld van hoe open data de kans biedt om burgerparticipatie zowel te faciliteren als te versterken en structureel te integreren in beleidsprocessen.

DEEL 3

OPEN ARCHIEVEN

‘Openbaarheid scheidt de bouwers van de knoeters.’

(voormalige algemeen rijksarchivaris Ton Ribberink)

In 1826 besloot koning Willem I dat alle bronnen die van belang waren voor de Nederlandse geschiedenis moesten worden opgespoord, onderzocht en ‘voor het voetlicht gebracht’. Zijn nieuwe Koninkrijk der Verenigde Nederlanden (het huidige Nederland en België) moest één geschiedenis krijgen waarop een gezamenlijke toekomst kon worden gebouwd. De oproep van de koning gaf een impuls aan de geschiedschrijving én archiefinstellingen, maar leidde ook tot zorgen. Het schrijven van geschiedenis was belangrijk en de archieven moesten daarvoor beschikbaar gesteld worden, maar een veilige bewaring was net zo belangrijk.

Om beschadiging en diefstal te voorkomen, werden de rechten en plichten van gebruikers van de archieven in 1829 voor het eerst geregeld in een besluit van de minister van Binnenlandse Zaken. Deze legde in het eerste artikel van dit eerste archiefreglement de toegang van archieven voor ‘geschiedkundige nasporingen’ vast. Hiermee werd de basis gelegd voor de openbaarheid van de Nederlandse overheidsarchieven.¹ Maar dan wel uitsluitend voor historisch onderzoek.

Het duurde nog bijna een eeuw voordat Nederland een echte Archiefwet kreeg. De openbaarheid van de archieven werd geregeld in het eerste artikel van de wet: alle archieven en andere bescheiden die in de archiefbewaarplaatsen berusten, waren in principe openbaar. Voor archieven die nog niet waren overgebracht, werd niets vastgelegd. De Archiefwet uit 1918 is de eerste Nederlandse

openbaarheidswet. De openbaarheid gold voor overgebrachte archieven. In 1962 was er een tijdslot van 50 jaar, in 1995 werd deze verkort tot 20 jaar en onder de nieuwe Archiefwet geldt een overbrengingstermijn van 10 jaar na creatie van de informatie.

Goed archiefbeheer en open archieven hebben aanzienlijke maatschappelijke waarde. Waar actuele open data en Wob/Woo-verzoeken vooral gaan over hedendaagse informatie, vormen archieven de schatkamers van onze historische overheidsinformatie. Ze zorgen voor een collectief geheugen en leveren onmisbare bouwstenen voor verantwoording, rechtszekerheid en identiteit. De archieven van de overheid – denk aan documenten, foto’s, verslagen die soms eeuwen overspannen – stellen ons in staat om te weten wat er is gebeurd, waarom beslissingen zijn genomen en wie erbij betrokken waren.

De overheid maakt en ontvangt elke dag miljoenen informatieobjecten. Nadat deze voor hun oorspronkelijke doel zijn gebruikt, kunnen ze na verloop van tijd onbruikbaar worden. Bijvoorbeeld omdat ze onvindbaar of onleesbaar zijn. Dat is zonde, want veel van deze informatie kan nog van waarde zijn voor toekomstig gebruik.

¹ Groffen en Van de Kamp, 2022

DEMOCRATISCHE VERANTWOORDING EN CONTROLE

Archieven borgen dat de overheid ook op lange termijn rekenschap kan afleggen. Informatie over besluitvorming wordt niet weggegooid als de eerste actualiteitswaarde voorbij is, maar duurzaam bewaard. Hierdoor kunnen parlement, journalisten en historici jaren later nog steeds nagaan wat de overheid heeft gedaan en of dat correct was. Voorbeelden van vragen die door belanghebbenden kunnen worden gesteld aan overheidsorganisaties: Welke afwegingen zijn er gemaakt? Zijn er experts geraadpleegd? Wat was hun advies? Wat is daarmee gedaan? Zijn er zienswijzen op een plan ingediend? Wat is daarmee gedaan, of niet? En waarom? Waren er alternatieve scenario's? Zo ja, waarom is dan voor een bepaald scenario gekozen? Hoeveel geld gaat het nieuwe beleid kosten, of opleveren? De lange lijnen van gegevens zijn belangrijk om een beter inzicht te krijgen in de patronen en verbanden. Het biedt ook zicht op de knoppen om aan te draaien voor het veranderen van beleid.

“Transparantie is meer dan alleen maar het beschikbaar stellen van documenten. Transparantie bevat ook uitleg hoe en in welke context een bepaald document gevormd of tot stand gekomen is.”

(Charles Jeurgens, hoogleraar Archiefwetenschap)

Kortom, archieven maken doorlichting en parlementaire enquête mogelijk, zelfs lang na de feiten, en vormen zo een essentieel sluitstuk van democratische controle.¹

¹ <https://www.nationaalarchief.nl/archiveren/kennisbank/legitimiteit#collapse-141729>

Pentagon Papers. Uit de onthulling van de Pentagon papers bleek dat vier achtereenvolgende regeringen met een beroep op de nationale veiligheid op eigen houtje de oorlog in Vietnam hadden uitgebreid, en ook operaties tegen Laos en Cambodja waren begonnen. Openlijk stelde Nixon een einde te willen maken aan de oorlog in Vietnam; achter de schermen continueerde hij agressieve offensieven in allerlei nieuwe landen. De reactie van het Amerikaanse Congres op de onthullingen was dodelijk voor de handhavers van de nationale veiligheid. In 1973 verbood het Congres de president om op eigen houtje een oorlog te verklaren, en beval dat voor elke oorlogshandeling het Witte Huis toestemming moet vragen aan het Congres.

Soms bieden particuliere archieven een waardevolle aanvulling op de 'officiële geschiedschrijving'. Zo was er in Noord-Holland een actiegroep 'De Kwade Zwaan', die zich verzette tegen dijkverzwaringen rond het IJsselmeer. Het Waterlands Archief zag hun documenten als een waardevolle aanvulling op de archieven van de officiële overheidsdiensten. Zo kan ook de 'tegenstem' door toekomstige generaties gehoord worden.

RECHTSZEKERHEID VOOR BURGERS

Veel mensen hebben op enig moment oude overheidsinformatie nodig om hun rechten te kunnen aantonen. Archieven vervullen hier een sleutelrol. De basisregistraties van de archieven zijn de ruggengraat van het archief. Denk hierbij aan het bevolkingsregister, handelsregister, kadaster of de notariële akten. Zo kunnen historische kadastragegevens uit archieven bewijzen waar een grens of recht van overpad ligt. In juridische procedures duiken geregeld archiefstukken op als bewijs – denk aan een oud bestemmingsplan of vergunning in een bouwzaak.

Een treffend voorbeeld is dat gedupeerden in de toeslagenaffaire hun archiefdossier gebruikten om te bewijzen dat ze onrechtmatig waren behandeld.

Zonder dat dossier was hun zaak lastiger te onderbouwen. Ook sociale rechten hangen soms af van archieven: een ouder bewijsstuk (bijvoorbeeld een brief of webpagina) kan aantonen dat iemand wél recht had op een uitkering of subsidie volgens de toen geldende regels. Dit soort archiefbewijzen helpen burgers dus om hun gelijk te halen en voorkomen willekeur. Ze geven ook bedrijven zekerheid: contracten, vergunningen en inschrijvingen in archieven verschaffen duidelijkheid over juridische posities door de tijd.

HERSTEL VAN HISTORISCH ONRECHT EN COLLECTIEVE VERWERKING

Archieven zijn vaak de bron voor waarheidsvinding bij historische misstanden. Een bekend geval is de dekolonisatie-oorlog in Indonesië (1945-1949). Lang lagen details over excessief geweld door Nederlandse militairen begraven in de archieven. Historisch onderzoek – mogelijk gemaakt door openstelling van militaire archieven – heeft aan het licht gebracht dat op veel grotere schaal oorlogsmisdaden plaatsvonden dan decennia lang officieel erkend is.¹ Dit heeft geleid tot spraakmakende rechtszaken (zoals die over het bloedbad in Rawagede) en uiteindelijk tot officiële excuses van de Nederlandse regering in 2022 voor structureel geweld in die periode.

Hier zien we archieven als motor van gerechtigheid: zonder oude verslagen, dagrapporten en memoires was dat eerherstel voor slachtoffers en nabestaanden wellicht nooit gekomen. Archieven kunnen daarmee bijdragen aan het verwerken van collectieve trauma's en rouw, zeker en vooral als het om pijnlijke en tragische gebeurtenissen gaat die eindelijk in het juiste licht kunnen worden gezet. Met behulp van bijvoorbeeld het Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR) kunnen worden opgehaald, maar kan er ook een proces van verwerking optreden.

Een ander voorbeeld betreft het slavernijverleden. Documenten over de trans-Atlantische slavenhandel en plantageregisters – eeuwenoude archieven – laten duidelijk de rol van Nederland zien in dit verleden. Mede door die open historische bronnen is er nu een breder maatschappelijk besef en is in 2023 formeel excuses gemaakt voor de slavernij. Archieven doen op die manier recht aan mensen en hun families: ze geven erkenning aan wat hun is aangedaan, en leveren feiten voor compensatie of excuses. Ze helpen ook bij het proces van collectieve verwerking.

De Puttense moordzaak. Soms worden politiearchieven heropend bij het herzien van gerechtelijke dwalingen. Een treffend geval is de zogenoemde Puttense moordzaak, waarin decennia oude politiearchiefstukken en nieuw DNA-onderzoek leidden tot de vrijspraak van eerder veroordeelden. Zonder archiefstukken was herziening niet mogelijk geweest. Dit toont aan: archieven leveren de bouwstenen voor waarheidsvinding en rechtzetting, zelfs als dat pas na tientallen jaren speelt.

ONDERSTEUNING VAN WETENSCHAP EN KENNISONTWIKKELING

Overheidsarchieven bevatten een schat aan gegevens voor onderzoekers. Historici, sociaal wetenschappers, juristen en anderen benutten archieven om patronen te doorgronden en lessen te trekken voor de toekomst. Tijdens de coronapandemie is bijvoorbeeld al begonnen met het archiveren van alle relevante documentatie, zodat later kan worden bestudeerd welke aanpak werkte en welke niet. Daarnaast maken archieven soms zeer concrete wetenschappelijke ontdekkingen mogelijk. In de scheepsjournalen van de 17e eeuw moesten zeelieden verplicht informatie bijhouden over de positie, windrichting, windkracht en temperatuur. Dat is nu interessant vanuit het perspectief van klimaatonderzoek en het begrijpen van langetermijncycli.

¹ <https://www.groene.nl/artikel/nieuw-bewijs-voor-nederlandse-massaexecutie-rawagede>

Goldin kreeg in 2023 de Nobelprijs voor de Economie voor haar onderzoek naar de loonkloof tussen mannen en vrouwen, waarbij ze twee eeuwen aan historische gegevens analyseerde om deze ongelijkheid te verklaren.

Archieven fungeren kortom als de ruwe data voor historisch en wetenschappelijk onderzoek, wat de samenleving op termijn ten goede komt (denk aan beter begrip van pandemieën, economische crises, cultuurontwikkelingen, etc.).

BEHOUD VAN CULTUUR EN IDENTITEIT

Overheidsarchieven bevatten ook stukken die voor groepen of individuen van grote emotionele of culturele waarde zijn. Indertijd vastgelegde informatie kan een waardevolle getuigenis van geschiedenis en identiteit vormen. Mensen gebruiken archieven bijvoorbeeld om hun familiegeschiedenis te ontrafelen (stamboomonderzoek via bevolkingsregisters, huwelijksakten en emigratiedossiers). Dit helpt hen zichzelf in de tijd te plaatsen en verbanden te leggen met het heden.

Nederland is rijk aan cultureel erfgoed waarin je de geschiedenis van onze samenleving door de eeuwen heen terugvindt. Het laat zien waar we vandaan komen en is een bron van verhalen over onszelf en onze omgeving. Het is daarom van belang dat erfgoed beschikbaar is voor een zo breed mogelijk publiek. Erfgoed heeft een verbindende werking. Het brengt mensen en bronnen samen en zorgt voor vertrouwdsheid in een snel veranderende omgeving. Het heeft ook een educatieve functie en is een bron van inspiratie voor cultuurmakers. Visualisaties laten zien hoe hun omgeving er vroeger uitzag. Digitalisering maakt het mogelijk om nieuwe verhalen over een stad te vertellen.

Een project over de Joodse wijk in Amsterdam combineert data uit archieven en musea tot een interactieve ervaring. Zo ontdekken toeristen en bewoners onbekende of vergeten delen van de

stadsgeschiedenis.¹ Bijna iedere gemeente heeft wel een historische vereniging. Soms zijn het bijna professionele gezelschappen die studies uitvoeren in eigen beheer, in andere gevallen zijn het enkele vrijwilligers die af en toe een wandeling organiseren. Deze historische verenigingen doen vaak een beroep op het regionaal archief.

Ook voor gemeenschappen en minderheden kunnen archieven een bron van erkenning zijn. Zo zullen archiefstukken over de Molukse treinkapingen in de jaren '70 of de Surinaamse onafhankelijkheid voor nazaten van direct betrokkenen van onschatbare waarde zijn om te begrijpen wat hun (voor)ouders hebben meegemaakt.

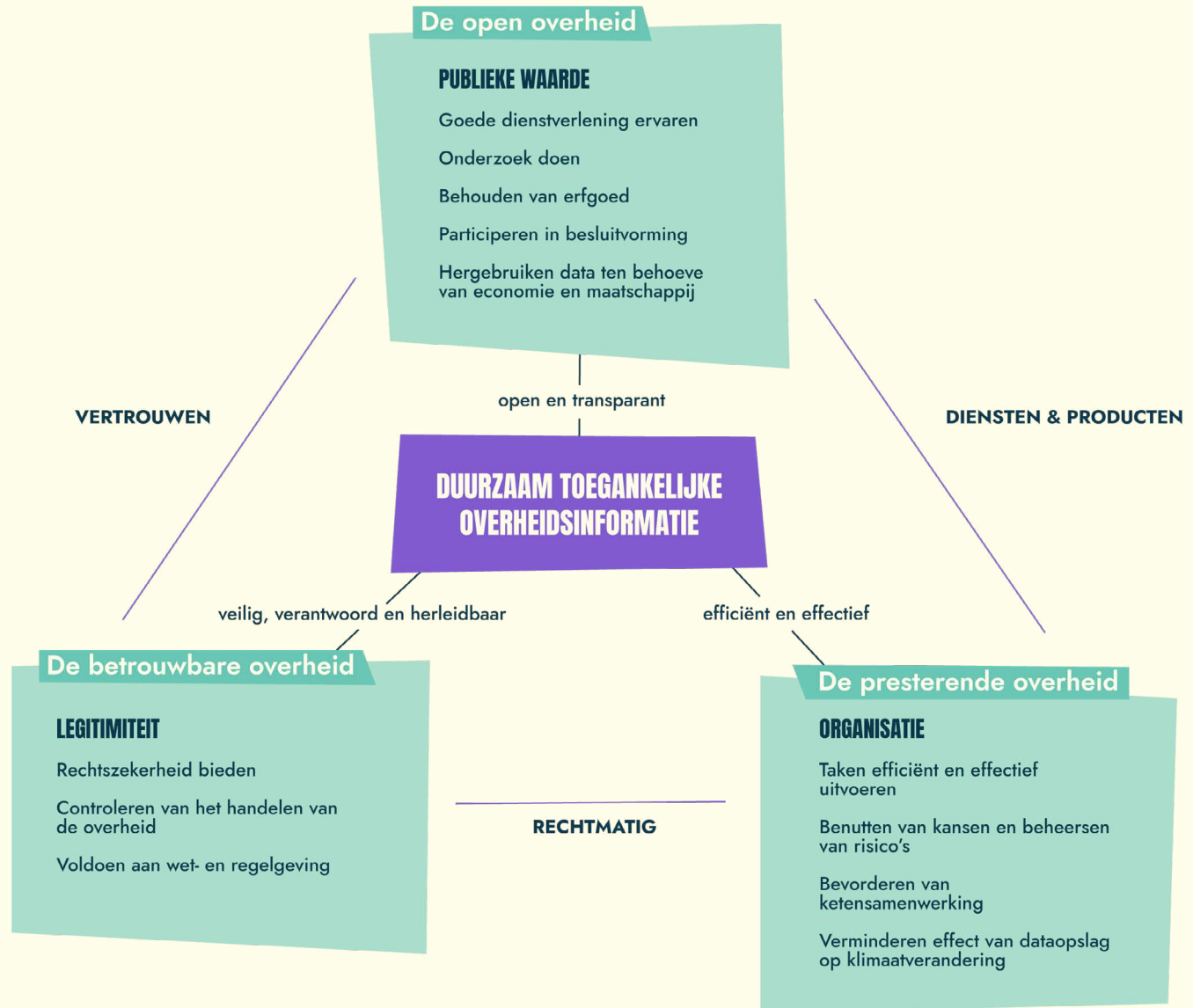
Bovendien dragen archieven bij aan cultureel erfgoed: stukken als de Grondwet, oude kaarten, foto's van verzetshelden in WOII – ze zijn onderdeel van ons nationaal verhaal en worden in archieven bewaard voor toekomstige generaties. De populariteit van programma's als *Andere Tijden* en *Verborgen Verleden* laten zien dat er veel belangstelling is voor het verleden. Archieven houden het verleden levend en zorgen ervoor dat belangrijke gebeurtenissen en mensen niet vergeten worden.

“Bekendheid met de eigen voorgeschiedenis en eventueel contact met biologische verwanten is belangrijk voor zowel afstandskinderen als afstandsouders, adoptieouders en naasten. De verbinding met de eigen wortels is van fundamenteel belang in iemands levensloop.” (Commissie onderzoek Binnenlandse Afstand en Adoptie)

¹ SEO, 2025

NATIONAAL ARCHIEF

Het Nationaal Archief (NA) beheert de archieven van de rijksoverheid en archieven van maatschappelijke organisaties en individuele personen die van nationaal belang zijn (geweest). In de depots ligt bijna duizend jaar geschiedenis van Nederland opgeslagen in archieven, kaarten, tekeningen en foto's. Het Nationaal Archief benoemt het belang van duurzame toegankelijkheid vanuit drie invalshoeken: Publieke waarde, Legitimiteit en Organisatie.¹

GEBRUIK NATIONAAL ARCHIEF

In 2024 hebben er 7.232 personen in totaal 91.808 archiefstukken gereserveerd om in te zien in de studiezaal. Het meest geraadpleegde archief op de studiezaal is het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR).² In het CABR is informatie opgenomen over personen die na de Tweede Wereldoorlog zijn onderzocht op collaboratie. Het archief wordt vooral geraadpleegd door onderzoekers, journalisten en mensen die op zoek zijn naar meer informatie over wat hun voorouders meemaakten in de oorlog.

Daarnaast is het BVD-archief populair.³ De Binnenlandse Veiligheidsdienst is de voorganger van de AIVD. Dit wordt geraadpleegd door mensen die vermoeden dat ze door de dienst in de gaten worden gehouden

1 <https://www.nationaalarchief.nl/archiveren/kennisbank/module-1-de-waarde-van-de-duurzame-toegankelijkheid>

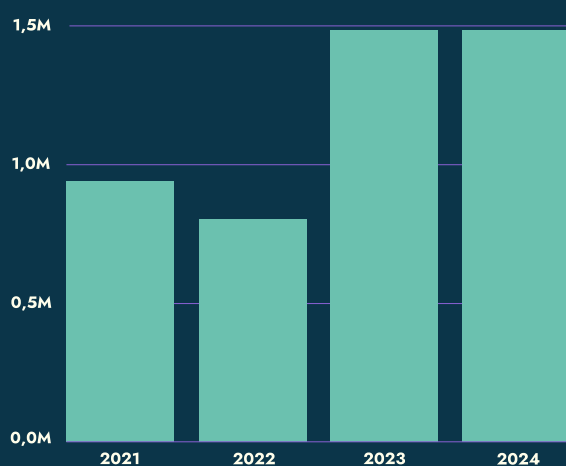
2 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/centraal-archief-bijzondere-rechtspleging-cabr>

3 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/persoonsdossiers-nederlandse-veiligheidsdiensten-bnv-cvd-en-bvd-1945-1998>

en door journalisten die onderzoek doen. De archieven over Staat van Dienst worden veel geraadpleegd door personen die op zoek zijn naar wat hun familieleden mee hebben gemaakt tijdens hun dienst.¹ Het archief bestaat uit verslagen van hun diensttijd. Het archief van Stichting Nederlands Kunstbezit (SNK) bevat veel gegevens over Roofkunst tijdens WOII, dit archief wordt vooral door onderzoekers geraadpleegd.² Ook de archieven van de Ministerraad worden relatief veel geraadpleegd.³ De laatste tijd is er steeds meer vraag naar beelden van vroeger. Mensen willen weten hoe hun straat of dorp er 100 jaar geleden uit zag. Archiefonderzoek wordt regelmatig ook gebruikt als journalistiek hulpmiddel.⁴ Een voorbeeld is de onthulling dat Nederlandse bedrijven jarenlang een prominent klimaatscepticus financierden.

BEREIK DIGITALE ARCHIEFSTUKKEN

Het bereik online is veel groter dan in de studiezaal. In 2024 werd de website van het Nationaal Archief 2,9 miljoen keer bekeken, met bijna 1.5 miljoen paginaweergaven van scans digitale archiefstukken).

Tabel: Aantal paginaweergaven van scans digitale archiefstukken, in miljoenen

1 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/nieuws/staten-van-dienst-van-militairen-geboren-tussen-1900-en-1920-raadpleegbaar>

2 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.08.42>

3 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/>

4 <https://nos.nl/artikel/2324068-nederlandse-bedrijven-financierden-jarenlang-prominente-klimaatscepticus>

MEEST GERAADPLEEGDE DIGITALE ARCHIEFSTUKKEN

In november 2023 zijn scans van het arbeidsinzetarchief op de website gepubliceerd.⁵ In dit archief is informatie te vinden over Nederlanders die tijdens de oorlog naar Duitsland werden gestuurd om er te werken. Dit is toen ook breed opgepakt door de media en resulteerde in veel paginaweergaven.

Onder andere de archieven van de Burgerlijke stand Suriname kunnen gebruikt worden voor voorouderonderzoek en slavernijverleden waardoor mensen meer te weten kunnen komen over waar hun voorouders vandaan kwamen.⁶

De archieven over doopboeken worden gebruikt door mensen voor stamboekonderzoek.⁷

Nieuwe onderwerpen zijn de IND vreemdelingendossiers⁸ over de achtergronden van immigranten en Adoptie & Voogdij.⁹ Dit zijn beide onderwerpen die veel impact hebben op iemands leven.

Door het inzien van een archief van Adoptie & Voogdij kan iemand mogelijk te weten komen wie zijn/haar ouders waren en eventueel onder welke omstandigheden de ter adoptie legging heeft plaatsgevonden (het waarom).

5 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/arbeidsinzet-1940-1945>

6 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/slavernijverleden>

7 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/doop-trouw-en-begraafboeken-van-zuid-holland-voor-1811>

8 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/ind-vreemdelingendossiers-van-1945-2005>

9 <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/binnenlandse-afstand-en-adoptie>

Archief	Titel	Pagina- weergaven
2.19.323	Inventaris van het archief van het Nederlandse Rode Kruis – Arbeidsinzet	239.627
2.19.255.01	Plaatsingslijst persoonsdossiers Oorlogsgravenstichting	120.399
2.10.50	Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën: stamboeken en pensioenregisters van het leger in Oost-Indië (KNIL) en van de troepenmacht in West-Indië, 1815–1951 (1954)	74.192
2.10.19.01	Inventaris van het archief duplicaat van het archief van de Samensteller van de Eerste Algemene Volkstelling in Suriname, (1838) 1921 (1924)	72.911
1.04.02	Inventaris van het archief van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), 1602–1795 (1811)	68.665
2.10.61	Inventaris van de digitale duplicaten van de Burgerlijke Stand Suriname	48.364
3.04.18.01	Inventaris van de collectie districtappers op de doopboeken in de provincie Zuid-Holland, 1695–1812	47.706
2.02.32	Inventaris van het archief van de Kanselarij der Nederlandse Orden, 1815–1994	39.768
2.13.09	Inventaris van het archief van het Ministerie van Oorlog: Stamboeken van Onderofficieren en Minderen van de Landmacht, 1813–1924	39.470
2.10.50.03	Inventaris van het archief van de Stichting Administratie Indische Pensioenen (SAIP), Stamboekgegevens KNIL-militairen, met Japanse interneringskaarten, 1942–1996	34.712
4.MST	Inventaris van de bouwtekeningen van schepen van de Nederlandse Marine, 1683–1996	30.805
2.13.04	Inventaris van de dienststaten en stamboeken der Officieren van de Koninklijke Landmacht en van de koloniale troepen in Nederland, (1750) 1814–1945 (1964)	18.510
2.01.15	Inventaris van de stamboeken, naamregisters, conduite- en pensioenstaten van officieren, onderofficieren en minderen der Landmacht, ca. 1795–1813	16.061

DIGITALISERING

Archieven zijn tegenwoordig steeds meer gedigitaliseerd en openbaar doorzoekbaar. Dit verlaagt de drempel voor burgers en onderzoekers om informatie te vinden. Open archieven sluiten aan bij het principe van een open overheid: immers, transparantie moet niet ophouden bij de termijn van actieve informatie, maar geldt ook retroactief. De Archiefwet schrijft voor dat overheden hun archiefbescheiden na verloop van tijd openbaar maken (veelal na 20 jaar, sommige gevoelige zaken na 75 jaar). Hoewel hier soms beperkingen op rusten (bijvoorbeeld ter bescherming van privacy van nog levende personen), is het uitgangspunt dat uiteindelijk vrijwel alle overheidsinformatie voor iedereen toegankelijk wordt. Dit is in een democratie van grote waarde: het verhindert dat men de geschiedenis kan herschrijven of zaken kan wegmoffelen – er is altijd een archiefkopie die het originele besluit of de context laat zien.

Delpher is een online platform waar miljoenen gedigitaliseerde historische kranten, boeken en tijdschriften uit Nederland toegankelijk zijn. Het platform wordt beheerd door de Koninklijke Bibliotheek en biedt gratis toegang tot deze rijke verzameling van teksten. Delpher bereikt een breed publiek, van wetenschappers tot hobbyisten. Een groep brei- en haakliefhebbers gebruikt Delpher om historische patronen uit oude edities van Libelle te vinden. Door de mogelijkheid om gericht te zoeken binnen teksten wordt het platform waardevol voor uiteenlopende doelgroepen. Eigen onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek laat zien dat in 2023 ongeveer 5 procent van alle Nederlanders Delpher heeft bezocht (KB, 2024), met een mix van incidentele en intensieve gebruikers.

Het is goed te beseffen dat data vooral geraadpleegd wordt via interfaces. Via een API of RPA of LLM of chatbot wordt informatie verzameld en op maat gesneden voor de gebruiker. Kunstmatige intelligentie (AI) biedt nieuwe kansen voor archiefonderzoek omdat het bij uitstek geschikt is om patronen te herkennen die voor het menselijk oog onzichtbaar blijven. Zo

kan AI overeenkomsten opsporen in taalgebruik, gebeurtenissen of thema's die verspreid liggen over duizenden documenten, zelfs als die documenten afkomstig zijn uit verschillende periodes of contexten.

REGIONALE ARCHIEVEN BOUWVERGUNNINGEN

Een veel geraadpleegde bron bij archieven zijn de bouwvergunningen. Soms zijn het bewoners die meer willen weten over de geschiedenis van hun huis, soms zijn het aannemers die op zoek zijn naar bouwtekeningen, het onderliggende palenplan of andere technische berekeningen en in andere gevallen is het de gemeente die wil weten wat er eerder voor kaders en randvoorwaarden zijn gesteld bij een vergunning. Gemeenten vragen ook vaak ruimtelijke plannen op. Soms zijn het ook notarissen die een beroep doen op het archief om precieze informatie te krijgen over perceelgrenzen of zakelijke rechten zoals het recht van overpad, of op zoek zijn naar een overlijdensakte. Ook is er veel belangstelling voor het bodeminformatieloket om inzicht te krijgen in de bodemverontreiniging, grondwater verontreiniging en de daarbij behorende gezondheidsrisico's op een specifieke locatie, of over inklinking en de gebruikte fundering van panden. Deze informatie is om te rekenen in harde euro's, namelijk de kosten om genoemde bouwtekeningen opnieuw te laten maken.

RENOVATIE KADES AMSTERDAM

In Amsterdam stonden een aantal jaren terug een aantal kades en bruggen bijna op instorten. De informatiehuishouding met de relevante bouwtekeningen en constructieberekeningen bleek niet op orde te zijn. Hierdoor moest de gemeente extra kosten maken om via duikers en metingen alsnog aan de benodigde informatie te komen. Indien archieven goed op orde en duurzaam toegankelijk zijn, kan besloten worden om onderhoud of renovatie later te laten plaatsvinden. In potentie leidt dit tot miljoenenbesparingen.

“In Rotterdam is er heel lang nauwelijks gesproken over het bombardement van 1940 en de razzia van 1944. Het gevoel was toch een beetje: niet omkijken, maar aan de slag met de wederopbouw. Dat leidde echter ook tot intergenerationele trauma’s, soms tot in de derde generatie. De openstelling en het gebruik van archieven kan dan een helende werking hebben. De baten van de openstelling van bijvoorbeeld het CABR zijn moeilijk in geld uit te drukken, maar het betekent echt heel veel voor mensen; het is letterlijk onbetaalbaar.”

Erika Hokke Stadsarchivaris Rotterdam

ONDERZOEK STADSARCHIEF UTRECHT

In Utrecht zijn er verschillende onderzoeken geweest waarbij gebruik werd gemaakt van de archieven. Zo is er onderzoek gedaan naar de omgang met Joodse bezittingen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, de uitsluiting van homoseksuelen als ambtenaar, de wijze waarop Roma en Sinti zijn behandeld, of het onderzoek van de Commissie Deetman naar misbruik in de katholieke kerk. Binnenkort komt onderzoek beschikbaar over de terugkeer van 100.000 repatrianten uit Nederlands Indië; dat zal naar verwachting ook veel belangstelling oproepen.

“Een archief is het betrouwbaar geheugen van de overheid. Vertrouwen is niet in geld uit te drukken, maar het is wel cruciaal.”

(Yvonne Welings, Stadsarchivaris Tilburg)

MEERWAARDE VAN TRANSPARANTIE EN ARCHIEVEN VOOR PARLEMENTAIR ONDERZOEK

Transparantie en een goed gebruik van archieven vormen een cruciaal fundament onder parlementaire onderzoeken en enquêtes. Het parlementaire enquêterecht geldt als het zwaarste middel van de Tweede Kamer om de waarheid boven tafel te krijgen. Door middel van openbare verhoren en het opvragen van alle relevante documenten kan via enquêtes diepgravend onderzoek gedaan worden. In de praktijk blijkt keer op keer dat toegang tot voorheen geheime informatie en archieven onmisbaar is voor waarheidsvinding. Onderstaande cases – voortgekomen uit parlementaire enquêtes of onderzoeken – illustreren de maatschappelijke baten van transparantie: ze brachten, dankzij ontsloten overheidsinformatie, verborgen misstanden aan het licht met grote impact op beleid, verantwoordingscultuur en vertrouwen in de overheid. De geraadpleegde stukken waren deels aanwezig in departementale archieven en deels bij het Nationaal Archief.

1

RSV-SCHEEPSWERVEN (1984)

De parlementaire enquête naar het faillissement van scheepsbouwer RSV was een keerpunt in de politieke geschiedenis. Ondanks honderden miljoenen gulden overheidssteun ging RSV ten onder, en pas door de enquête werd de volle waarheid duidelijk. De commissie kreeg toegang tot interne overheidsarchieven en bedrijfsstukken en concludeerde dat minister Gijs van Aardenne destijds de Kamer onjuist had geïnformeerd over de verliezen bij RSV. Hoewel Van Aardenne niet formeel hoefde af te treden, raakte zijn reputatie onherstelbaar beschadigd; hij gold sindsdien als ‘aangeschoten wild’. De zaak-RSV onderstreepte de waarde van openheid: alleen door inzage in alle stukken kon het parlement vaststellen waar het toezicht had gefaald en wie politiek verantwoordelijk was. Deze transparantie had direct effect: het versterkte de controle op industriële subsidies nadien en liet zien dat ministers rekenschap moeten afleggen wanneer zij informatie achterhouden.

2

IRT-AFFAIRE OPSPORINGSMETHODEN (1994-1996)

In de jaren '90 bleek dat opsporingsdiensten zonder wettelijke grondslag zeer omstreden methoden hanteerden in de strijd tegen de drugscriminaliteit. Een speciale recherche-eenheid (IRT) liet bijvoorbeeld doelbewust grote partijen drugs door in een poging bendes op te rollen. Er was een parlementaire enquête voor nodig om alle feiten op tafel te krijgen. De enquêtecommissie-Van Traa kreeg inzage in politiedossiers en geheime verslagen en concludeerde dat er "bij de bestrijding van de georganiseerde misdaad veel mis was". Onder verantwoordelijkheid van de overheid waren tienduizenden kilo's drugs op de Nederlandse markt gekomen via deze undercovermethoden. Ook bleek dat de politie bevoegdheden inzette zonder wettelijke basis en dat verantwoordelijkheden diffuus waren. De politieke impact was groot: al vóór de enquête startte, traden de ministers van Justitie (Hirsch Ballin) en Binnenlandse Zaken (Van Thijn) af vanwege de onthullingen. Dankzij de openheid die de enquête afdwong – getuigen onder ede, volledige dossierinzage – werd het vertrouwen in de rechtstaat deels hersteld door duidelijke maatregelen: er kwamen nieuwe wetten die opsporingsbevoegdheden wettelijk verankerden en die zorgden voor strengere controle op politie-optreden, zodat zulke misstanden niet weer in het geheim konden ontstaan. Deze casus toont dat transparantie niet alleen de waarheid blootlegde, maar ook het leerproces in gang zette om toezicht en wetgeving te verbeteren.

3

VLEIGRAMP BIJLMERMEER (1992, ENQUÊTE 1998)

Jarenlang hing er een waas van onzekerheid rond de Bijlmerramp: een vrachtjumbo van El Al stortte neer op flats in Amsterdam (43 doden), waarna omwonenden en hulpverleners onverklaarbare gezondheidsklachten kregen. Ondanks eerdere onderzoeken bleven cruciale vragen onbeantwoord, vooral over de lading

van het vliegtuig en de gezondheidsrisico's. Pas een parlementaire enquête zes jaar na de ramp kreeg toegang tot alle archieven en dwong openheid af bij betrokken instanties. De commissie ontdekte dat ambtenaren belangrijke informatie over de lading en afhandeling van de ramp hadden achtergehouden voor hun ministers. De Kamer was eerder meerdere malen onvolledig of onjuist geïnformeerd over de giftige stoffen aan boord en de nasleep. Dankzij de afgedwongen transparantie konden lessen worden getrokken: de overheid verbeterde nadien de rampenregistratie, informatievoorziening aan omwonenden en de omgang met gezondheidsklachten na rampen.

4

BOUWFRAUDE-AFFAIRE (2001-2002)

Een televisiedocumentaire (Zembla) onthulde eind 2001 een grootschalig netwerk van fraude bij bouwprojecten: bouwbedrijven maakten verboden prijsafspraken, hielden er een zwarte kas op na en de staat betaalde daardoor al jaren te veel voor infrastructuurwerken. Deze misstanden werden pas echt goed onderzocht door de Parlementaire Enquête Bouwnijverheid. Dankzij een klokkenluider (Ad Bos) kreeg Justitie inzage in een geheime schaduwboekhouding van bouwbedrijf Koop Tjuchem, waarin jarenlang illegale onderlinge verrekeningen waren bijgehouden. Dit interne archief – aanvankelijk niet toegankelijk – bleek de sleutel tot de waarheid: het toonde aan dat aannemers elkaar compenseerden voor gemaakte offertekosten en daarmee feitelijk verboden kartels vormden. Uit het eindrapport bleek dat de overheid honderden miljoenen gulden te veel had betaald door deze praktijken. Vijf uur na publicatie van het rapport trad minister Korthals af. De bouwfraude-enquête had grote impact: justitie startte strafrechtelijke onderzoeken naar corrupte relaties tussen bouwers en ambtenaren en een aantal bouwmanagers werd vervolgd. Ook werden de regels voor aanbestedingen aangescherpt en kreeg de Mededingingsautoriteit meer tanden.

5**VAL VAN SREBRENICA (1995, RAPPORT 2002)**

Bij de val van de ‘veilige enclave’ Srebrenica in Bosnië werden ruim 8.000 moslimmannen vermoord. Het leidde tot diepgaand onderzoek naar de rol van de Nederlandse VN-missie (Dutchbat). Na onderzoek van het NIOD besloot de Kamer aanvullend tot een parlementaire enquête. De commissie kreeg toegang tot geclassificeerde militaire verslagen, diplomatieke telegrammen en beraadslagingen die jarenlang geheim waren gebleven. Hieruit bleek dat er geen worst-case-scenario of evacuatieplan bestond, voor het geval Srebrenica zou vallen. Dutchbat vertrok met een onduidelijk mandaat en met onvoldoende materieel naar een vrijwel onhoudbare missie en de politieke top had waarschuwingen van de legerleiding over de risico’s onvoldoende serieus genomen. De enquêtecommissie oordeelde dat Nederland weliswaar niet verantwoordelijk was voor de genocide zelf (die schuld ligt bij de Bosnisch-Servische daders), maar wel mede-verantwoordelijk voor het falen van de missie en het gebrek aan voorbereiding. Het onderzoek naar de val van Srebrenica leidde tot de val van het kabinet-Kok II. Het leverde ook belangrijke lessen op voor de toekomst: militaire missies kregen scherper omliggende mandaten, er kwam meer oog voor de risico’s en noodscenario’s, en de relatie tussen politieke besluitvorming en militaire uitvoering werd kritisch tegen het licht gehouden.

Commissie Davids. De Commissie Davids – hoewel geen parlementaire commissie wel invloedrijk - deed onderzoek naar de besluitvorming over de steun van Nederland aan de oorlog in Irak. Zij kreeg inzage in de notulen en dossiers van het ministerie van Algemene Zaken, de AIVD en Buitenlandse Zaken. Pas door de openbreking van die geheimhouding werd duidelijk hoe slecht voorbereid en ondoordacht de toenmalige regering was omgegaan met steun aan een grondoorlog. Geheimhouding diende vooral de eigen reputatie, om te voorkomen dat publiek of parlement konden nagaan op basis van welk schaars materiaal en onder welke voorwendselen de oorlog in Irak politiek werd gesteund.[18]

6**WONINGCORPORATIES-SCHANDALEN (2014)**

Begin deze eeuw raakte de ooit zo degelijke sociale huursector in opspraak door een reeks schandalen bij woningcorporaties. De Tweede Kamer stelde een enquête in om twintig jaar aan incidenten en wanbeheer te onderzoeken, van de derivatenfuik bij Vestia tot dubieuze prestigeprojecten. In het rapport Ver van huis concludeerde zij dat ernstige systeemfouten en falend toezicht deze incidenten mogelijk maakten. Zo bleek corporatie Vestia bijna ten onder gegaan door risicovolle speculatie met derivaten, wat een gat van 2 miljard euro sloeg. Andere corporaties en de belastingbetaler moesten bijspringen. Wooncorporatie Rochdale kwam in het nieuws toen haar directeur zichzelf verrijkte (onder meer met een Maserati dienstauto) en Woonbron stak miljoenen gemeenschapsvermogen in de aankoop en renovatie van een oud cruiseschip (ss Rotterdam). Uit interne documenten bleek bovendien dat er een cultuur van zelfverrijking bij corporatiebestuurders was gegroeid, met exorbitante salarissen en bonussen. Het onderzoek leidde tot een wettelijke inkomensplafond voor corporatiebestuurders en beperkte de activiteiten van corporaties tot hun kerntaak (sociale huur).

7**TOESLAGENAFFAIRE KINDEROPVANG (2012-2020)**

Eén van de meest spraakmakende voorbeelden van de afgelopen jaren betreft het schandaal rond de kinderopvangtoeslag. Duizenden ouders werden onterecht als fraudeur bestempeld en kwamen in financiële en sociale ellende terecht doordat de Belastingdienst toeslagen terugvorderde op basis van draconische regels. Deze affaire kwam stap voor stap aan het licht dankzij vasthoudende Kamerleden en journalisten die met Wob-verzoeken interne stukken boven tafel kregen. Uiteindelijk stelde de Tweede Kamer een Parlementaire Ondervragingscommissie in (2020), waarvan het rapport Ongekend onrecht een vernietigend oordeel velde. Hierin werd geconcludeerd dat alle drie de staatsmachten

hebben gefaald. Het kabinet en het parlement voerden wetten in met onevenredig harde sancties, de uitvoering heeft onrechtmatig gehandeld en de rechtspraak is tekortgeschoten in het bieden van bescherming aan mensen. Zo werd bekend dat ambtenaar Sandra Palmen al in 2017 in een intern memo waarschuwde voor “ongekend onrecht” tegenover ouders, maar dat dit stuk door de top was achtergehouden voor de Kamer. Mede door het blootleggen van zulke weggemoffelde documenten kon de waarheid niet langer ontkend worden. In januari 2021 bood het kabinet-Rutte III collectief zijn ontslag aan naar aanleiding van het vernietigende rapport. De overheid besloot gedupeerde ouders erkenning en compensatie te geven (een ruimhartige financiële tegemoetkoming en kwijtschelding van schulden. Het schandaal gaf een sterke impuls aan nieuwe transparantie-initiatieven, zoals het actief openbaar maken van beslisnota's.

“Iets kan geheim worden gehouden, niet omdat het een gevaar voor de nationale veiligheid vormt, maar omdat overheden de neiging vertonen om alles te beschermen en te beveiligen wat hun eigen reputatie kan schaden. Het doel van de geheimhouding is dan dus reputatiemanagement, en niet waarborging van privacy, legitieme beleidsruimte, besluitvormingsreflectie of operationeel veiligheidsbeleid.”

Beatrice de Graaf ¹

Bovenstaande voorbeelden maken duidelijk dat openheid van informatie en goede archieven geen luxe zijn, maar randvoorwaarden voor democratische controle. Steeds weer zien we dat cruciale waarheden pas boven water komen als parlementaire onderzoekers toegang krijgen tot vertrouwelijke dossiers en getuigen onder ede kunnen spreken. Of het nu gaat om financieel wanbeheer, fraude, falend beleid of bestuurlijke missers – transparantie leidt tot erkenning van fouten, corrigeert onrecht en dwingt bestuurders tot verantwoordelijkheid. De maatschappelijke winst is zichtbaar in de vervolgstappen: na een onthulling volgen doorgaans hervormingen, aanscherping van toezicht, betere wetgeving of compensatie voor gedupeerden. Transparantie via parlementaire onderzoekstrajecten fungeert zo als breekijzer om ongezien onrecht aan het licht te brengen en als motor voor verbetering. Zonder transparantie en archieven die op orde zijn, zou veel “ongekend onrecht” onopgemerkt blijven; mét transparantie kunnen parlement en samenleving leren van fouten en zorgen dat beleid en bestuur worden bijgestuurd in het publieke belang.

Archieven zijn daarmee een belangrijke stille kracht achter een transparante en rechtvaardige samenleving. Ze zorgen ervoor dat informatie niet verdwijnt wanneer de actualiteit is verdwenen, maar beschikbaar blijft om lering te trekken, recht te doen en onze identiteit te begrijpen. De maatschappelijke baten zijn misschien minder zichtbaar op de korte termijn, maar manifesteren zich op de lange termijn in de vorm van collectieve kennis, verantwoording en een gezond democratisch geheugen.

¹ De Graaf, 2012

DEEL 4

BATEN METEN

“Information is the currency of democracy.”

— Thomas Jefferson

“Open data is geen eind-product — het is de grondstof waar een samenleving zichzelf mee vernieuwt.”

— LLM, bron onbekend

BATEN MEETBAAR MAKEN

Het is niet eenvoudig de baten van transparantie te kwantificeren. Deels komt dit doordat sommige baten lastig in geld zijn uit te drukken. Hoe waardeer je een proces van waarheidsvinding dat plaatsvindt via een parlementaire enquête in euro's? Is het mogelijk om inzicht in de eigen geschiedenis van adoptiekinderen of afstandsmoeders in cijfers te waarderen? Wat is de maatschappelijke opbrengst van het aantonen van onwenselijke beïnvloeding van oud-bewindslieden of banken en verzekeraars op nieuwe wetgeving? In hoeverre is het ontrafelen van het toeslagenschandaal toe te rekenen aan de tientallen Wob-verzoeken waardoor telkens nieuwe puzzelstukjes op tafel kwamen? En hoe kwantificeer je de bijdrage van tv-programma's als Verborgen Verleden of Andere Tijden Sport aan het 'bruto nationaal geluk'? Voor ons zijn deze kwalitatieve baten uiteindelijk belangrijker dan de financiële baten en voordelen van een open overheid.

Toch zullen we in deze paragraaf een poging doen om de maatschappelijke baten van transparantie meetbaar te maken. Dat is enerzijds nodig omdat het duiden in kwalitatieve termen als het versterken van democratische verantwoording en de reinigende werking van openbaarmaking zonder het noemen van cijfers geïnterpreteerd zou kunnen worden als holle frasen zonder feitelijke impact. Het is anderzijds ook noodzakelijk omdat er regelmatig onderzoeken gedaan worden naar de kosten van openbaarheid (SEO 2013, ABD TopConsult 2016, Ecorys 2019 en Sira Consulting 2026). In deze paragraaf zullen we daarom de baten van achtereenvolgens openbaarmaking op verzoek, open data en tenslotte archieven zo goed als mogelijk binnen het beperkte bestek van dit onderzoek kwantificeren. Daarbij is het onontkoombaar om met aannames te werken. Tegelijkertijd zullen we de baten ook conservatief inschatten om de kans op tegenwerpingen in de sfeer van 'wishful thinking' te minimaliseren.

BATEN VAN OPENBAARMAKING OP VERZOEK

We gaan ervan uit dat het overgrote deel van de Woo-verzoeken niet zal leiden tot maatschappelijke baten in termen van financiële besparingen of opbrengsten. Soms zijn er echter wel degelijk Woo-verzoeken die een einde maken aan maatschappelijke misstanden of verspillingen. En in uitzonderlijke gevallen gaat het om hele grote bedragen. De kosten van het herstel voor slachtoffers van het toeslagenschandaal bedragen naar verwachting € 12 miljard (Voortgangsrapportage hersteloperatie toeslagen, 17 oktober 2025). Het is aannemelijk dat indien de betrokken ministeries en de Belastingdienst eerder transparantie hadden betracht, de herstelkosten aanzienlijk lager zouden uitvallen, waarmee we dan feitelijk miljarden minder zouden hoeven uit te geven aan herstel. Rekenvoorbeeld: de Toeslagenaffaire vond grofweg plaats tussen 2010 en 2022 (12 jaar) en kost de samenleving 12 miljard. Indien de Belastingdienst en betrokken ministeries drie jaar eerder openheid van zaken hadden gegeven, dan had dat grofweg 3 miljard euro aan kosten gescheeld (los van al het menselijk leed). Kijkend naar de periode sinds de invoering van de Wob zien we dat misstanden van deze omvang zich ongeveer eens in de zes jaar voordoen, waardoor we de maatschappelijke baten als gevolg van het onthullen van dergelijke grote misstanden op € 500 miljoen per jaar stellen.

Onthullen en beëindigen van uitzonderlijk grote misstanden	500 miljoen euro per jaar
--	---------------------------

Voorts zijn er jaarlijks op nationaal niveau tientallen meer kleinschalige voorbeelden van misstanden of overheidsfalen waarbij Woo-verzoeken ertoe leiden dat bijvoorbeeld falende ICT-projecten worden beëindigd of waarbij vormen van beleidsfalen - zoals bijvoorbeeld de in dit onderzoek genoemde STAP-regeling à € 180 miljoen per jaar - aan de kaak worden gesteld. We schatten de baten van transparantie voor ministeries en uitvoeringsorganisaties in op € 90 miljoen per jaar.

Transparantie over regelmatig voorkomende vormen van verspilling en beleidsfalen door ministeries en uitvoeringsorganisaties

90 miljoen euro per jaar

Ook bij decentrale overheden en andere publieke instellingen zorgen Woo-verzoeken regelmatig voor het beëindigen van misstanden, bijvoorbeeld via het publiceren van onterecht uitgekeerde onkostendeclaraties, of het onthullen van misstanden bij een afvaldienst of zorginstelling. In Nederland zijn er 1.800 overheidsorganisaties (12 provincies, 342 gemeenten, 21 waterschappen en honderden ZBO's en regionale samenwerkingsverbanden). We gaan er hierbij vanuit dat een kleine minderheid (200) te maken heeft met effectieve Woo-verzoeken die daadwerkelijk helpen om een misstand te beëindigen. De omvang van de baten als gevolg van transparantie schatten we in op € 450.000,- per jaar. In totaal bedragen de baten dan 200 x € 450.000,- oftewel € 90 miljoen per jaar.

Transparantie over vormen van verspilling en beleidsfalen door provincies, gemeenten waterschappen en andere publieke organisaties

90 miljoen euro per jaar

De Woo bevat ook bepalingen voor het op orde brengen van de informatiehuishouding. De op het gebied van actieve openbaarmaking zullen volgens de MKBA van Ecorys ertoe leiden dat 'het informatiehuis beter op orde wordt gebracht'. Dit zal ertoe leiden dat ambtenaren en andere gebruikers overheidsinformatie sneller kunnen vinden. De totale tijdswinst die daarmee jaarlijks wordt geboekt wordt in deze MKBA geschat op een bedrag van € 50 miljoen per jaar.

Besparing zoektijd ambtenaren door betere informatiehuishouding als gevolg van transparantie-eisen Woo

50 miljoen euro per jaar

Niet opgenomen in deze kwantitatieve exercitie zijn de potentiële baten van actieve openbaarheid. Het ACOI stelde in haar advies over het openbaar maken van ambtsberichten veilige landen dat het actief openbaar maken van deze ambtsberichten veel minder tijd kost dan het achteraf verstrekken via een Woo-verzoek. Ook niet opgenomen zijn de baten van de verplichte openbaarmaking o.b.v. art. 3.3 Woo. Dit biedt mogelijkheden voor besparingen omdat het makkelijker wordt om van elkaar te leren. Denk aan het arbeidsintensieve proces van het afhandelen van bijvoorbeeld omgevingsvergunningen Het actief openbaar maken van beschikkingen, zal er - eventueel maar niet noodzakelijk met inzet van AI - toe kunnen leiden dat relatief eenvoudig bouwstenen van concept-besluiten kunnen worden geproduceerd.

BATEN VAN OPEN DATA

De Europese Unie heeft een uitgebreid overzicht opgesteld van diverse onderzoeken naar de marktomvang van open data (European Data Portal, 2020). Doorgaans wordt deze omvang bepaald door de prijs van een product of dienst te vermenigvuldigen met de hoeveelheid verkochte eenheden. Voor open data werkt deze benadering echter niet. Open data zijn immers vrij beschikbaar. Daarnaast wordt gebruik nauwelijks gemonitord en kan dezelfde dataset onbepaald hergebruikt worden.

Daardoor is het berekenen van de marktomvang van open data een complexe opgave. Wanneer open data niet worden hergebruikt, ontstaat er geen economische waarde. De marktomvang kan daarom alleen worden benaderd door te kijken naar de producten en diensten die dankzij open data zijn ontstaan of verbeterd. Welk deel van de waarde daarvan daadwerkelijk aan open data kan worden toegeschreven, blijft echter een inschatting. In het overzicht worden negen studies

gepresenteerd die open data uitsluitend als overheidconcept behandelen en open data geleverd door private partijen buiten beschouwing laten. De gemiddelde marktwaarde van open data als percentage van het bruto binnenlands product (BBP) op basis van deze studies komt uit op 1,04%. Er van uitgaande dat de groei van de marktomvang van open data dezelfde trend volgt als de groei van het BBP¹, berekenen we op basis van het huidige Nederlands BBP van 1,24 biljoen euro in 2024 dat de totale marktwaarde van open data uitkomt op ongeveer 12,9 miljard euro. Dit bedrag omvat echter zowel de directe als indirecte impact van open data. De directe impact verwijst naar de economische waarde die wordt gerealiseerd via markttransacties in de vorm van de bruto toegevoegde waarde. De indirecte marktomvang verwijst naar de bredere voordelen van open data, zoals nieuwe banen, nieuwe producten en diensten, tijdsbesparing voor gebruikers van apps die open data gebruiken en meer efficiëntie in publieke diensten.

De studie hanteert voor de verhouding tussen totale en directe impact een conservatieve ratio van 3,64, gebaseerd op de diverse onderzoeken. Toegepast op de Nederlandse situatie betekent dit dat de directe impact van open data uitkomt op ongeveer 3,5 miljard euro, terwijl het resterende deel de indirecte effecten weerspiegelt.

¹ Ondanks dat open data experts en diverse studies uitgaan van een hogere groei ratio voor de open data markt dan het BBP, gaan we in onze berekening uit dat de groei van de impact van open data gelijk opgaat met de groei van het BBP om op een conservatieve inschatting uit te komen.

Totale BBP Nederland in 2024	1,24 biljoen
Marktomvang open data als % van BBP	1,04%
Totale marktomvang open data Nederland 2024	12,9 miljard
Waarvan indirecte impact	9,4 miljard
Waarvan directe impact	3,5 miljard

Al zijn de indirecte baten van open data zeer relevant, het is aannemelijk dat andere factoren een belangrijke rol spelen in het genereren van deze toegevoegde waarde. Daarom rekenen we voor deze studie met een conservatieve inschatting van 3,5 miljard aan directe baten van open data en laten we de indirecte baten buiten beschouwing.

BATEN VAN OPEN ARCHIEVEN

De maatschappelijke baten van archieven zijn al helemaal lastig te kwantificeren. Wat zijn de baten van het feit dat het Nationaal Archief beschikt over de Acte van Verlatinghe? Dit plakkaat is in 1581 ondertekend door de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden, waarin 17 provincies de Spaanse vorst Filips II afzetten als hun heerser. Deze Akte kan worden gezien als de onafhankelijkheidsverklaring van de Nederlanden. Hoe kwantificeer je de waarde die tv-programma's als 'Verborgene verleden' en 'Andere tijden Sport' opleveren? De processen van waarheidsvinding die plaatsvinden bij parlementair onderzoek, of de inzichten die archieven opleveren over onze nationale en koloniale geschiedenis, kunnen moeilijk in geld worden uitgedrukt, maar zijn - misschien juist daarom - van grote waarde. Ze helpen ons geworteld te weten in een gemeenschappelijk verleden en ze dagen ook uit om ons op verschillende manieren daartoe te verhouden.

Wat wél in cijfers kan worden uitgedrukt zijn de bouwtekeningen van huizen en gebouwen die bewaard worden in de regionale archieven en stadsarchieven. Deze bouwtekeningen worden op grote schaal geraadpleegd door bewoners, aannemers, architecten, notarissen en gemeentelijke planjuristen. Indien deze bouw- en constructietekeningen niet publiek toegankelijk zouden zijn, zouden ze telkens opnieuw gemaakt moeten worden. Indien we ervan uitgaan dat het reconstrueren van dergelijke gegevens minimaal € 1.000,- per woning of gebouw zou kosten en we ervan uitgaan dat in iedere gemeente iedere werkdag twee dossiers worden geraadpleegd leidt dat tot de volgende som: 342 gemeenten x 250 werkdagen per jaar, x 2 dossiers, x € 1.000, tot een - wederom conservatief ingeschat - bedrag van € 170 miljoen per

Transparantie van bouwarchieven, tekeningen en constructieberekeningen in stads- en regionale archieven.

170 miljoen euro per jaar

SOM DER BATEN

Maatschappelijke baten van transparantie

(conservatieve schattingen, op jaarbasis)

Onthullen en beëindigen van uitzonderlijk grote misstanden	€ 500 miljoen
Transparantie en herstel van vormen van verspilling en beleidsfalen bij ministeries en uitvoeringsorganisaties	€ 90 miljoen
Transparantie en herstel van vormen van verspilling en beleidsfalen bij regionale overheden	€ 90 miljoen
Besparing zoektijd ambtenaren door betere informatiehuishouding als gevolg van transparantie-eisen Woo (MKBA Woo 2019)	€ 50 miljoen
Directe maatschappelijke baten van open overheidsdata in de vorm van nieuwe producten, diensten, banen en kostenbesparing	€ 3,5 miljard
Transparantie van bouwarchieven en constructieberekeningen	€ 160 miljoen
Totale maatschappelijke baten van transparantie	€ 4,4 miljard

BATEN VOLGENS AI

In een onderzoek naar een brede vraag naar de baten van transparantie ligt het anno 2025 in de rede om deze vraag ook aan een AI-model voor te leggen. In het hoofdstuk over Open Archieven is bij de beschrijving van Parlementaire Enquetes op onderdelen gebruik gemaakt van AI.

Onderstaande vraag en antwoord zijn gesteld aan/van ChatGPT in november 2025. Het bevestigt het beeld dat de inschatting baten van 4,3 miljard per jaar voor Nederland een conservatieve inschatting is.

Vraag

Wat zijn volgens jou de maatschappelijke baten van transparantie in Nederland per jaar in het algemeen? En de baten van open data in het bijzonder? Graag een inschatting met concrete bedragen.

ChatGPT zei:

Een paar seconden nagedacht

Ik kan hier wel iets zinnigs over zeggen, maar ik moet meteen eerlijk zijn: er bestaat géén eenduidige, breed geaccepteerde schatting van “alle maatschappelijke baten van transparantie in Nederland per jaar”. Wat wél bestaat, zijn deelstudies (bijv. over open data, open overheid, minder corruptie, efficiëntere dienstverlening, innovatie). Op basis daarvan kun je een bandbreedte inschatten, maar het blijft een benadering, geen harde waarheid.

Ik geef je hieronder:

1. Een grove raming voor brede transparantie (openbaarheid, verantwoording, integriteit).
2. Een specifiekere raming voor open data in Nederland.
3. Kort hoe je aan zulke bedragen kunt komen (methodisch).

Ik hou het beknopt, maar met concrete orde-groottes.

1. MAATSCHAPPELIJKE BATEN VAN TRANSPARANTIE IN NEDERLAND (BREED)

Met “transparantie” bedoel ik hier: openbaarheid van bestuur (WOO), integriteitsbeleid, toezicht, begrotingstransparantie, publieke verantwoording, publieke registers, enz.

Er zijn geen Nederlandse studies die zeggen: “alle baten samen zijn X miljard per jaar”. Wat we wél weten uit internationale literatuur:

- Transparantie en goed bestuur hangen samen met **lagere corruptie > minder verspilling** van publieke middelen (orde van grootte 0,5–2% van de overheidsuitgaven in rijke, relatief integere landen).
- Transparantie verbetert **beleidskwaliteit** en vermindert kostbare beleidsfouten (mislukte projecten, slechte aanbestedingen, etc.).
- Transparantie verhoogt **vertrouwen** > minder transactiekosten (minder controlelagen, minder juridische conflicten) en meer bereidheid van burgers en bedrijven om te investeren.

Zeer grove orde-grootte-inschatting

- De totale uitgaven van de Nederlandse overheid (Rijk + decentrale overheden) liggen grofweg rond de **€400–450 miljard per jaar**.
- Stel dat transparantie (in de brede zin) jaarlijks 1–3% aan **vermeden verspilling en betere allocatie** oplevert.
  - 1% van €400 mrd = **€4 miljard per jaar**
  - 3% van €400 mrd = **€12 miljard per jaar**

Daar komen dan nog moeilijker meetbare baten bij:

- Meer vertrouwen (meer economische activiteit, minder juridische procedures).
- Betere gezondheid/veiligheid door tijdige signalering van misstanden.
- Sterkere democratische legitimiteit.

Als je die zacht meetbare baten meerekent, is een **ruime maatschappelijke batenbandbreedte** voor transparantie in Nederland **globaal ergens tussen de €5 en €15 miljard per jaar** verdedigbaar als orde van grootte – maar niet als exact cijfer.

Ik zou dit dus formuleren als:

Brede transparantie in Nederland: ordegrootte €5–15 miljard per jaar aan maatschappelijke baten, inclusief minder verspilling, betere besluitvorming en lagere transactiekosten.

2. BATEN VAN OPEN DATA IN NEDERLAND

Hier is het beeld concreter, want er zijn Europese studies die de “open data market size” schatten.

Europese studies als anker

De Europese Commissie heeft meerdere keren de economische waarde van open data in de EU geraamd. Een veelgeciteerde studie schat de directe en indirecte economische waarde van open data in de EU-28 op zo'n **€184–€200 miljard per jaar rond 2030** (afhankelijk van scenario's). Nederland heeft ongeveer 3–4% van het EU-bbp.

Als je dat zeer grof lineair vertaalt:

3% van €184 mrd ≈ **€5,5 miljard per jaar**

4% van €184 mrd ≈ **€7,4 miljard per jaar**

Dat is een inschatting van de **economische waarde van open data-gebruik** in Nederland (omzet, efficiëntiewinst, nieuwe diensten), niet alleen van data die door de overheid wordt gepubliceerd, maar in de praktijk is dat wel het gros.

Opsplitsing naar typen baten (indicatief)

Je zou die €5–7 miljard voor NL ongeveer zo kunnen verdelen:

1. Innovatie & nieuwe producten/diensten

Ca. €2–3 miljard/jaar

- Startups en bedrijven die dienstverlening bouwen op open data (mobiliteit, energie, financiële diensten, locatie/data, weer, landbouw, etc.).
- Extra werkgelegenheid in data-intensieve sectoren.

2. Efficiëntieverbeteringen bij bedrijven

Ca. €1,5–2,5 miljard/jaar

- Betere logistiek (verkeersdata, bruggen/sluisdata, OV-data).
- Beter risicomanagement (geodata, klimaatinformatie, Kadaster-data).

3. Efficiëntie & kwaliteit bij overheid

Ca. €1–1,5 miljard/jaar

- Minder dubbele dataverzameling, betere beleidsanalyses, snellere vergunningprocessen doordat data beschikbaar/herbruikbaar is.
- Minder informatieverzoeken doordat data al open is.

4. Moeilijk-kwantificeerbare maatschappelijke effecten

(democratie, onderzoek, media, NGO's) Additioneel substantieel, maar moeilijk in euro's te vangen:

- Snellere onderzoeksprojecten (universiteiten, planbureaus).
- Betere journalistieke controle.
- Burgers die betere keuzes maken (woning, route, schoolkeuze, etc.).

Als je alles bij elkaar pakt, zou ik als **ruwe bandbreedte voor Nederland** zeggen:

Open data levert Nederland naar schatting zo'n €5–8 miljard per jaar aan economische en maatschappelijke baten op, vooral via innovatie, efficiëntie en verbeterde overheidsdienstverlening.

Nogmaals: dat is een **afgeleide schatting** op basis van EU-cijfers en het Nederlandse aandeel in de Europese economie, geen officiële Nederlandse raming.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding (2025), Advies over openbaarmaking van algemene en thematische ambtsberichten, <https://www.acoi.nl/publicaties/publicatie/nb82893o/advies-over-openbaarmaking-van-algemene-en-thematische-ambtsberichten>
- Alecci, S. (2018), ICIJ, Looking for answers in blacked-out documents and hidden records, <https://www.icij.org/investigations/implant-files/looking-for-answers-in-blacked-out-documents-and-hidden-records/>
- Aragón, P., Kaltenbrunner, A., Calleja-López, A., Pereira, A., Monterde, A., Barandiaran, X., & Gómez, V. (2023). Deliberative platform design: The case study of online discussions in Decidim Barcelona. Open Government Partnership, 1–16. <https://www.oidp.net/docs/repo/doc213.pdf>
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- A. W. G. J. Buijze, A. Drahmman, C. J. Wolswinkel, N. N. Bontje, & E. C. Pietermaat (Eds.), (2022). *Transparantie en openbaarheid: Preadviezen* (1 ed., pp. 7-70). (Vereniging voor Bestuursrecht (VAR); Vol. 168). Boom Juridisch.
- Ballari, D., Siabato, W., Claramunt, C., Mata, F., Zagal, R., & Franco, R. (2025). On the development of open geographical data infrastructures in Latin America: Progress and challenges. *Journal of Spatial Information Science*, 30, 364–389. <https://doi.org/10.5311/JOSIS.2025.30.364>
- Barandiaran, X. E., Calleja-López, A., Monterde, A., & Romero, C. (2024). Decidim: A brief overview. In X. E. Barandiaran, A. Calleja-López, A. Monterde, & C. Romero (Eds.), *Decidim, a technological network for participatory democracy* (pp. 1–33). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-50784-7_1
- Bartolacci, F., Del Gobbo, R., & Soverchia, M. (2024). Improving public services' performance measurement systems: Applying data envelopment analysis in the big and open data context. *International Journal of Public Sector Management*. <https://doi.org/10.1108/ijpsm-06-2023-0186>
- Bauhr, M., Czibik, Á., de Fine Licht, J., & Fazekas, M. (2019). Lights on the shadows of public procurement: Transparency as an antidote to corruption. *Governance*, 33(3), 495–523. <https://doi.org/10.1111/gove.12432>
- Berendse, M. (2009), *Archives as Open sources. Freedom of information, open government and digital access*, Ketelaarlezing, Nationaal Archief
- Bokdam, J. (2024, 7 oktober). Crisis bij UWV: tienduizenden uitkeringen na jaren aangepast wegens fouten. AD. <https://www.ad.nl/binnenland/crisis-bij-uwv-tienduizenden-uitkeringen-na-jaren-aangepast-wegens-fouten~aad0b2d6/>
- Borgman, W.; Kessel, A.C.M.W. van; Ramakers, J.J.M.; Smit, D.E.J.; Steenberg, L.R. (2022), *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2022. Openbaarheid in politiek en bestuur*
- Broeders, D. (2015), *Het geheim in de informatiesamenleving*, oratie Erasmus Universiteit Rotterdam
- Commissie onderzoek Binnenlandse Afstand en Adoptie 1956-1984 (2025), *Schade door schande*
- Darbishire, H. (2010) *Proactive Transparency: The future of the right to information? A review of standards, challenges, and opportunities*, World Bank Institute, <https://www.access-info.org/2013-07-30/proactive-transparency-report-2/>

- Davids, W. (2010), Gerubriceerd staatsgeheim: Zeer geheim, geheim, confidencieel, vertrouwelijk, Ketelaarlezing, Nationaal Archief
- Deloitte. (2017). Assessing the value of TfL's open data and digital partnerships. Transport for London. <https://content.tfl.gov.uk/deloitte-report-tfl-open-data.pdf>
- Ecorys, PBLQ (2018). MKBA concept-aanpassing Wet open overheid: Eindrapportage. Rotterdam. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-868957.pdf>
- Ecorys/Senze (2021), Rapportage financiële effecten DSO-LV en IPOw
- Enthoven, G. en Bergeijk, A. (2023). Over schone dromen en verbroken beloften. Instituut Maatschappelijke Innovatie.
- Etzioni, A. (2010), Is Transparency the Best Disinfectant? In *The Journal of Political Philosophy*: Volume 18, Number 4, 2010, pp. 389–404, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2010.00366.x>
- European Data Portal. (2020). The Economic Impact of Open Data Opportunities for value creation in Europe. <https://data.europa.eu/en/publications/datastories/economic-impact-open-data-opportunities-value-creation-europe>
- Europese Commissie. (2024a, 29 november). OECD recommends streamlining and improving services through Once-Only. <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/OOTS/OECD%2Brecommends%2Bstreamlining%2Band%2Bimproving%2Bservices%2Bthrough%2BOnce-Only>
- Europese Commissie. (z.j.). A European strategy for data. Shaping Europe's digital future. Geraadpleegd op 11 juli 2025, van <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-data> wikis.ec.europa.eu+8digital-strategy.ec.europa.eu+8knowledge-b
- European Data Portal. (2015). Creating value through open data. https://data.europa.eu/sites/default/files/edp_creating_value_through_open_data_0.pdf
- European Parliament & Council of the European Union. (2019, June 20). Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). *Official Journal of the European Union*, L 172, 56–83. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1561563110433&uri=CELEX:32019L1024>
- Expertisecentrum Europees Recht. (2024, 10 januari). Nieuwe regels ter bestrijding van fraude bij grensoverschrijdende betalingen in de EU. Expertisecentrum Europees Recht. <https://ecer.minbuza.nl/-/nieuwe-regels-ter-bestrijding-van-fraude-bij-grensoverschrijdende-betalingen-in-de-eu>
- De Groene Amsterdammer. (2024, 9 oktober). Laagopgeleiden met migratieachtergrond bijna drie keer vaker celstraf. De Groene Amsterdammer. <https://www.groene.nl/artikel/laagopgeleiden-met-migratieachtergrond-bijna-drie-keer-vaker-celstraf>
- Friedland, L. A. (2016). America's Critical Community Information Needs. In *The Communication Crisis in America, And How to Fix It* (pp. 3–15). Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/978-1-349-94925-0_1
- Fox, J. (2010). The uncertain relationship between transparency and accountability. *Development in Practice*, 17(4), 663–671. <https://doi.org/10.1080/09614520701469955>
- Frederik, J. (2024, 11 juni). De compensatieregeling voor de toeslagenaffaire: onuitlegbaar, onuitvoerbaar, onbetaalbaar. De Correspondent. <https://decorrespondent.nl/15377/de-compensatieregeling-voor-de-toeslagenaffaire-onuitlegbaar-onuitvoerbaar-onbetaalbaar/70474dc9-cd77-0461-2221-f63b9fa0cdc2>

- Gaventa, J., & McGee, R. (2010). Shifting power? Assessing the impact of transparency and accountability initiatives (IDS Working Paper No. 383). Institute of Development Studies. https://doi.org/10.1111/j.2040-0209.2011.00383_2.x
- Gil-García, J. R., Helbig, N., & Ferro, E. (2020). Digital government and citizen participation: The role of digital technologies in supporting citizen engagement. *Government Information Quarterly*, 37(3), Article 101485. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101485>
- Graaf, B. de (2012), Het archief als tijdbom. Gevaar en geheimhouding in staatsarchieven. Ketaarlesing, Nationaal Archief
- Groffen, N. en M. van de Kamp (2022), Openbaar en transparant? Een geschiedenis van openbaarheid in de Archiefwet, in *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis*
- Hamilton, J., (2016). *Democracy's Detectives: The Economics of Investigative Journalism*. Harvard University Press.
- Hivon, M., & Titah, R. (2017). Assessing the adoption of open data initiatives in municipalities: Insights from Canada. *Government Information Quarterly*, 34(2), 319–329. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.02.004>
- Hogge, B. (2016). Transport for London: Get set, go! Open Data's Impact. <https://odimpact.org/files/case-studies-transport-for-london.pdf>
- Huyer, E. (2020). The economic impact of Open Data: Opportunities for value creation in Europe. European Data Portal. <https://data.europa.eu/en/publications/datastories/economic-impact-open-data-opportunities-value-creation-europe>
- ICIJ (2023, 28 november). Patients and advocates still fighting for safer medical devices five years after Implant Files. International Consortium of Investigative Journalists. <https://www.icij.org/investigations/implant-files/patients-and-advocates-still-fighting-for-safer-medical-devices-five-years-after-implant-files/>
- Investico, NOS op 3, Trouw, Hoger Onderwijs Persbureau & De Groene Amsterdammer. (2024, 11 november). Kabinet: compensatie voor tienduizend studenten vanwege discriminerende fraudejacht DUO. <https://www.platform-investico.nl/onderzoeken/kabinet-compensatie-voor-tienduizend-studenten-vanwege-discriminerende-fraudejacht-duo>
- Jelenic, M. C. (2019). From theory to practice: Open government data, accountability, and service delivery (Policy Research Working Paper No. 8873). The World Bank. <https://documents.worldbank.org/curated/en/xxxxx>
- Jeurgens, C. (2023), slides uit Master Archival and Information Studies, collegereeks Archives and Legal Activism, Universiteit van Amsterdam
- Kempeneer, S., & Wolswinkel, J. (2023). Rethinking open government data for citizen participation: An introduction to a special issue. *Information Polity*, 28(2), 163–173. <https://doi.org/10.3233/IP-239008>
- Kim, S., Lee, S., & Kim, K. (2022). Open government data: A systematic literature review of empirical research. *Electronic Markets*, 32(4), 2381–2404. <https://doi.org/10.1007/s12525-022-00582-8>
- KOOP/IMI (2018), Actief openbaar, Haalbaarheidsonderzoek ontsluiting overheidsinformatie
- Kosack, S. and A. Fung (2014), Does Transparency Improve Governance? In *The Annual Review of Political Science*, 2014. 17:65–87, doi: 10.1146/annurev-polisci-032210-144356
- Kosters, R. en Mijnheer, D. (2019, 7 mei). Grand Theft Europe: de gestolen btw-miljarden. Follow the Money. <https://www.ftm.nl/artikelen/grand-theft-europe-de-gestolen-btw-miljarden>
- KVAN (2023), Het archief als nutsvoorziening: 'van centrale naar verdeelstation', whitepaper

- McMurren, J., Verhulst, S., & Young, A. (2016, januari). Denmark's open address data set: Consolidating and freeing-up address data [White paper]. Open Data's Impact. <https://odimpact.org/files/case-study-denmark.pdf>
- Follow the Money. (2023, 6 januari). STAP-budgetten: miljoenen subsidie naar wandelcoaches, edelsteentherapeuten en 'Miss Bitcoin' Madelon Vos. <https://www.ftm.nl/artikelen/stap-budgetten-miljoenen-subsidie-naar-kwakzalverij?share=E08L%2BbHRM8VWkbBMhd3iTGk-AcV%2FV4BTmUzUUOQ4MmjvwmGT8RIOp9%2B-nE%2FoROQ%3D%3D>
- Kundra, V. (2012, January 25). Digital fuel of the 21st century: Innovation through open data and the network effect (Discussion Paper No. D-70). Shorenstein Center, Harvard Kennedy School
- Lämmerhirt, D, Measurement and the State of Open Data, <https://www.d4d.net/news/measurement-and-the-state-of-open-data/>
- Larreguy HA, Marshall J, Snyder JM. Publicising Malfeasance: When the Local Media Structure Facilitates Electoral Accountability in Mexico. *Economic Journal*. 2020;130(631):2291–2327.
- Mabillard, V., A. Sofia, M. Pasquier (2019), The Use and Effects of Access to Information Laws, A study in 14 countries, Working paper de l'IDHEAP 6/2019, <https://www.researchgate.net/publication/337678850>
- McKinsey Global Institute (2013), Open data: Unlocking innovation and performance with liquid information
- McDermott, P. (2010). Building open government. *Government Information Quarterly*, 27(4), 401–413. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2010.07.002>
- McMurren, J., Verhulst, S., & Young, A. (2016). Denmark's open address data set: Consolidating and freeing-up address data. Open Data's Impact. <https://odimpact.org/files/case-study-denmark.pdf>
- Memorandum to the Justice Select Committee (2011) Post-Legislative Assessment of the Freedom of Information Act 2000, <https://committees.parliament.uk/work/3526/postlegislative-scrutiny-of-the-freedom-of-information-act-2000/publications/>
- Michener, G. (2019), Gauging the Impact of Transparency Policies, *Public Administration Review*, Vol. 79(1), pp. 136–139. <https://doi.org/10.1111/puar.13011>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023, 31 augustus). Actieplan Open Overheid 2023-2027[Rapport]. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/08/31/actieplan-open-overheid-2023-2027-uitgebreide-versie>
- NSOB. (2015). Publieke waarden van open data. Netherlands School of Public Administration.
- OECD. (2017). Compendium of good practices on the use of open data for anti-corruption. https://www.oecd.org/en/publications/compendium-of-good-practices-on-the-use-of-open-data-for-anti-corruption_d9792321-en.html
- OECD. (z.j.). Directorate for Public Governance. Geraadpleegd op 11 juli 2025, van <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-public-governance.html>
- Open Contracting Partnership. (2021). How to make better public procurement decisions with business intelligence: Insights from Ukraine. <https://www.open-contracting.org>
- Open Government Partnership. (2022). The Benefits of Access to Justice for Economies, Societies and the Social Contract: A Literature Review, pp. 1–48, doi:10.6084/m9.figshare.19994803.v1
- Open State Foundation. (2022). Witboek open overheid: Naar een nieuw paradigma van transparantie en participatie (Versie online). <https://openstate.eu/wp-content/uploads/sites/14/2022/07/Witboek-versie-online-.pdf>

- O'Reilly, T. (2011). Government as a platform. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 6(1), 13–40. https://doi.org/10.1162/INOV_a_00056
- Osimo, D., & Pizzamiglio, A. (2023). Creating public sector value through the use of open data. <https://data.europa.eu/en/doc/creating-public-sector-value-through-use-open-data>
- Overheid.nl. (z.d.). Wat is open data? <https://data.overheid.nl/ondersteuning/open-data/wat-is-open-data>
- Pasquetto, I. (2018) 'From Open Data to Knowledge Production: Biomedical Data Sharing and Unpredictable Data Reuses'. UCLA. <https://escholarship.org/uc/item/4nd5j5jp>.
- Porumbescu, G., A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen (2022), *Government Transparency, State of the Art and New Perspectives*, Cambridge University Press, DOI: 10.1017/9781108678568
- Pozen, D. E. (2020). Seeing Transparency More Clearly. *Public Administration Review*, 80(2), 326–331. <https://doi.org/10.1111/puar.13137>
- Provincies.incijfers.be. (z.j.). Dashboard Provincies in Cijfers. Geraadpleegd op [4 juli 2025], van <https://provincies.incijfers.be/dashboard/dashboard/>
- Ruijter, E., Détienne, F., Baker, M., Groff, J., & Meijer, A. J. (2020). The politics of open government data: Understanding organizational responses to pressure for more transparency. *American Review of Public Administration*, 50(3), 260–274. <https://doi.org/10.1177/0275074019888065>
- RVO. (2024, 1 november). Open data. RVO. <https://www.rvo.nl/onderwerpen/open-data>
- Schubert, L., Müller, M., & Weber, M. (2024). A systematic analysis of digital tools for citizen participation. *Government Information Quarterly*, 41(3), Article 101954. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2024.101954>
- SEO economisch onderzoek (2025), Volledige digitalisering van het stadsarchief Amsterdam; een eerste verkenning van de kosten en baten van het plan totaal digitaal.
- Skibba, R. (2023, July 21). This startup wants to give farmers a closer look at crops—from space. *Wired*. <https://www.wired.com/story/this-startup-wants-to-give-farmers-a-closer-look-at-crops-from-space>
- Sitharam, N., Tegally, H., Silva, D. de C., Baxter, C., de Oliveira, T., & Xavier, J. S. (2024). SARS-CoV-2 Genomic Epidemiology Dashboards: A Review of Functionality and Technological Frameworks for the Public Health Response. *Genes*, 15(7), Article 876. <https://doi.org/10.3390/genes15070876>
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2024), Geurkink en Van Noije, in *Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024*
- Sterkenburg, N. (2025). Onder de loep: Kracht en kwetsbaarheid van onderzoeksjournalistiek in een snel veranderende wereld (oratie), <https://research.vu.nl/en/publications/onder-de-loep-kracht-en-kwetsbaarheid-van-onderzoeksjournalistiek>
- TNO. (2023, 18 juli). Forse energiebesparing dankzij subsidies voor verduurzaming koopwoningen [Nieuwsbericht]. TNO. <https://www.tno.nl/nl/newsroom/2023/07/forse-energiebesparing-dankzij-subsidies/>
- Transparency International. (j.d.). What is corruption? <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>
- Transparency International. (2014). *Corruption Perceptions Index 2014: Results*. Geraadpleegd op 11 juli 2025, van <https://www.transparency.org/cpi2014/results>
- U.S. Department of Justice. (2009, March 19). FOIA Post 2009: Creating a new era of open government. <https://www.justice.gov/oip/blog/foia-post-2009-creating-new-era-open-government>

UWV, 'UWV kondigt correcties aan op WIA-uitkeringen die in periode 2020 tot en met 2024 niet juist zijn berekend', UWV, (2023). beschikbaar op: <https://www.uwv.nl/nl/nieuws/uwv-kondigt-correcties-aan-op-wia-uitkeringen-die-in-periode-2020-tot-en-met-2024-niet-juist-zijn-berekend>.

Van Ooijen, C., Ubaldi, B., & Welby, B. (2019). A data-driven public sector: Enabling the strategic use of data for productive, inclusive and trustworthy governance (OECD Working Papers on Public Governance, No. 33). OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/a-data-driven-public-sector_09ab162c-en.html

Waterlands Archief (2025), Samen werken aan het geheugen van regio Waterland, Uitvoeringsplan 2026-2029

Welle Donker, F., Braggaar, R., Van Loenen, B., (2019). Hergebruikers van open data in beeld, TU Delft, <https://research.tudelft.nl/en/publications/hergebruikers-van-open-data-in-beeld-onderzoek-iov-ministerie-van>

Weyl, E. G., Tang, A., & The Plurality Community. (2023). The life of a digital democracy. In Plurality: The Future of Collaborative Technology and Democracy. GitHub. Geraadpleegd op 11 juli 2025, van <https://github.com/pluralitybook/plurality/blob/main/contents/english/2-2-the-life-of-a-digital-democracy.md>

Wyatt, D. (2018). The many dimensions of transparency: A literature review (Helsinki Legal Studies Research Paper No. 53). University of Helsinki, Faculty of Law.

World Bank. (2016, July 11). Making politics work for development: Harnessing transparency and citizen engagement(Policy Research Report). World Bank.

Young, A., & Verhulst, S. (2017). Aclímate Colombia: Open data to improve agricultural resiliency. ODImpact. Geraadpleegd op 11 juli 2025, van <https://odimpact.org/case-aclimate-colombia.html>

BIJLAGE 1

VOORBEELDEN

WOO-VERZOEKEN

In deze bijlage zijn enkele tientallen voorbeelden opgenomen van kwesties die via een Wob- of Woo-verzoek aan het licht kwamen en op de politieke agenda werden geplaatst.

FINANCIËN EN VERSPILLINGEN			
Bestuursorgaan, jaar	Onderwerp	Toelichting en vervolg	Bronnen
Gemeente Den Helder, 2023	Forse uitgaven aan inhuur personeel	Gemeente gaf € 17 miljoen uit aan extern personeel in 2022 en 2023.	BehoorlijkBestuur Regionoordkop NHnieuws
Maastricht UMC, 2023	Reiskosten Raad van Bestuur Maastricht UMC	RvB gaf in anderhalf jaar €100.000 uit aan privé-chauffeurs en €156.843 aan buitenlandse reizen. Kamervragen, strengere declaratieregels.	Limburger OpenOverheid I1Nieuws
Politie Den Haag, 2021	Advocaatkosten Nekklem-zaak	Politie heeft € 1,3 miljoen aan advocatenkosten betaald in de nekklem-zaak rond de overleden arrestant Mitch Henriquez. Kamervragen over tarieven.	Zoek.Officielebekendmakingen RTL
Gemeente Cranendonck, 2020	Bomenkap Budel	Bomenkap en herplant 8 keer duurder dan begroot. Na 2 jaar werd gemeenteraad pas geïnformeerd over budgetoverschrijding.	Journalistenstudio ED
Ministeries J&V en LNV, 2019	Bermfraude	LNV wist van boeren die landbouwgrond oprekten voor subsidies, maar greep niet in om EU-conflicten te vermijden. Het ministerie liet boeren percelen melden bij RVO voor onrechtmatige subsidies en stelde nieuwe regels op.	Groene OM Veld-Post EersteKamer
Gemeente Wassenaar, 2018	Wachtgeld burgemeester	Burgemeester kreeg onterecht extra wachtgeld. Burgemeester Hoekema betaalde € 17.800 terug die hij extra kreeg.	NRC Binnenlandsbestuur
Ministerie Defensie, 2017	Klimexpeditie mariniers Nepal	Defensie heeft bijna € 1 miljoen uitgegeven voor klimexpeditie van 7 mariniers.	Telegraaf EWMagazine

Ministerie Defensie, 2016	Onderhoud Groene Draeck	Hoge onderhoudskosten van Groene Draeck (privéjacht van prinses Beatrix) gedaan en betaald door ministerie van Defensie. Kamervragen. Defensie blijft onderhoud doen, maar er is een max. bedrag vastgesteld (2021-2025); prinses betaalt ook een deel zelf.	De Volkskrant NOS HetKoninklijkHuis
Ministerie I&W, 2015	2 onbruikbare speedboten voor de Kustwacht	Rijkswaterstaat gaf € 1 miljoen uit aan speedboten die door een aanbestedingsfout ongeschikt bleken voor de kustwacht. Minister kijkt of de boten op de Cariben ingezet kunnen worden, nadat is gebleken dat de boten niet verkocht werden.	De Volkskrant
Ministerie Defensie, 2015	ERP systeem	Automatiseringssysteem ERP zou alle informatiestromen van Defensie moeten beheren, maar blijkt inhoudelijk en financieel fiasco. Systeem wordt niet voltooid	NRC Zoek.Officielebekendmakingen RijksICTDashboard
Verenigd Koninkrijk, 2009	Onkostenvergoedingen parlementariërs	Daily Telegraph heeft onderzoek gedaan naar declaratiegedrag van politici. Talloze ontslagen en pensioneringen, terugbetaling aanzienlijke bedragen, gevangenisstraffen, oprichting van een nieuw parlementair belonings- en onkostensysteem en een reputatieramp voor het parlement en de politiek in het algemeen.	BBC TheTelegraphUK TheTelegraphUK

LOBBY, ZICHT OP BĒINVLOEDING

Ministerie OCW, 2023	Zuidas-kantoren hebben invloed op lesprogramma Universiteiten Amsterdam en Maastricht	Middels sponsoring en gastcolleges werken Zuidas-kantoren samen met universiteiten binnen vakopleiding fiscaal recht. Schijn van belangenverstrengeling. Kamervragen. De minister gaat afspraken maken om meer transparantie zichtbaar te maken.	FollowTheMoney MetroNieuws Taxence
Ministerie EZK, 2023	Cora van Nieuwenhuizen negeert lobby verbod	In nieuwe functie als voorzitter Energie Nederland nodigt oud-minister Van Nieuwenhuizen zichzelf uit bij EZK en klimaattafels en geeft adviezen. Kamervragen.	FollowTheMoney ITarch OpenOverheid

Universiteit Leiden, 2023	Banden met olie- en gasindustrie.	Universiteit Leiden heeft zes samenwerkingsverbanden met fossiele industrie. Universiteit wil minder samenwerking met fossiele industrie en maakt regel dat er bijdrage aan energietransitie moet zijn.	SolidSustainability Cursor.TUE Onderwijsland
Ministerie I&W, 2022	Industrie lobbyt succesvol tegen leidingwaterbelasting.	Sinds het afschaffen van het heffingsplafond in 2013 betaalt de industrie alleen belasting over de eerste 300 kuub gas, ongeacht verbruik. Ministerie presenteerde onderzoek met opties aan de Kamer, minister Madlener noemde in nov. 2024 een hogere belasting voor grootverbruikers als optie om drinkwatergebruik te beperken.	FollowTheMoney NPORadio1 RTL VEMW H2OWaternetwerk
Erasmus MC, 2022	Marketing vermomd als wetenschappelijk onderzoek.	Cardiologen in Erasmus MC voeren gesponsorde seeding trials uit, met invloed van fabrikanten op publicaties zonder transparantie in het Transparantieregister Zorg. Ondanks meer toezicht en regelgeving blijft ongewenste beïnvloeding onzichtbaar voor de wetgever.	FollowTheMoney
Ministerie BuZa, 2021	Invloed op documentaire minister Kaag .	D66 en BuZa hebben invloed uitgeoefend op documentaire "Sigrid Kaag: Van Beiroet tot Binnenhof". Kamervragen door PVV.	GeenStijl RD
Ministerie VWS, 2020	Lobby voedselindustrie tegen suikertax.	Uit een Wob-verzoek blijkt dat organisaties met belang tegen de suikertax invloed hebben gehad op de beslissing deze niet in te voeren. Kamervragen, waarna staatssecretaris Blokhuis lobby ontkent en verwijst naar afspraken in Nationaal Preventieakkoord.	FollowTheMoney FollowTheMoney WKPA
Ministerie Financiën, 2019	Wob-verzoek onthult memo's over het afschaffen van dividendbelasting.	Voorstel tot afschaffen dividendbelasting kwam tot stand door lobby van o.a. Shell en Unilever. Kamervragen, dividendbelasting blijft gehandhaafd.	Telegraaf SOMO DeVolkskrant DeVolkskrant
Ministerie VWS, 2018	Tabakslobby nog actief na verdrag-regulering WHO.	Tabaksfabrikanten benaderen overheden via sluiproutes, zonder controle op het WHO-verdrag, en kunnen bezwaar maken tegen het openbaar maken van feiten via Wob-verzoeken. Motie Volt en D66 in Tweede Kamer gesteund om tabakslobby buiten de deur te houden.	Trouw RTL

Universitaire Medische Centra, 2018	Artsen hebben deals met de industrie.	Via een Wob-verzoek worden 50 verborgen consultancy-contracten onthuld tussen topartsen van UMC's en fabrikanten van medische hulpmiddelen. Contracten staan niet in het Transparantieregister Zorg, omdat de Stichting Gedragscode Medische Hulpmiddelen meldt dat dit niet nodig is.	FollowTheMoney HetParool
Ministerie I&W, 2018	Luchtvaart-sector helpt ministerie met antwoorden Kamervragen	Niet alleen werd feitelijke informatie uitgewisseld, de luchtvaartsector (Schiphol) mocht ook meedenken over redeneerlijnen en oneliners van de minister.	EénVandaag
Gemeente Bergen op Zoom, 2018	Nauwe relatie met tabaksfabrikant Philip Morris.	Gemeenteraadsleden lobbyden voor Philip Morris, ambtenaren reisden mee naar Straatsburg en burgemeester ondersteunde slukreclame. Kamervragen aan stas VWS.	DeVolkskrant FollowTheMoney Investigativedesk Investigativedesk
Ministerie Financiën, 2016	Lobby bedrijfsleven van invloed op belastingbeleid.	VNO-NCW, Nederlandse Orde van Belastingadviseurs en American Chamber of Commerce zijn betrokken bij het belastingbeleid. Ministerie van Financiën vindt het gebruikelijk dat maatschappelijke partijen hun mening geven over beleid.	NOS SOMO SOMO
Europese Unie, 2013	Emissions Trading Scheme (ETS) mislukt.	Het EU Emissions Trading Scheme (handel in CO2-rechten) moest vervuilende bedrijven aanzetten tot schonere productie. Duurzame investeringen blijven uit. Intussen verdient het bedrijfsleven miljarden aan het ETS.	Groene Groene Platform-Investico
Ministerie VWS, 2012	Onderonsjes met tabaksindustrie.	Tabakssector praat binnen het ministerie in beslotenheid en op hoogste niveau mee over beleid. Dat staat haaks op een VN-verdrag dat Nederland ondertekende. Minister Schippers vindt anti-rooklobby doorgeschoten en ziet roken als vrije keuze. Voorgangers hielden rooklobby wel buiten de deur.	Trouw Trouw Medischcontact

DOORBREKEN GEHEIMHOUDING

Gemeente 's-Hertogenbosch, 2024	Zwijgen over onveilige werkomgeving vuilnismannen.	Jarenlange problemen bij de Bossche Afvalstoffen-dienst zorgden voor onveilige werkomgeving, waarbij leidinggevenden niet ingrepen en woedend reageerden op meldingen.	BD
Ministerie EZK, 2024	Ministerie van Economische Zaken ging niet goed om met onafhankelijkheid van SodM.	In 2018 probeerde een topambtenaar van EZK de toezichthouder onder druk te zetten om een kritisch rapport over Groningse huizen uit te stellen. Stappen zijn genomen om de onafhankelijkheid van het staatstoezicht te versterken.	NOS NRC RTVNoord
Ministerie Financiën, 2023	Financiën hield openbaarmaking van belastingbeleid tegen.	Het ministerie hield fiscale uitleg achter, waardoor burgers en bedrijven mogelijk te veel belasting betaalden door verouderde regels. Belangrijkste standpunten van de Belastingdienst worden geopenbaard.	NRC
Nederlandse ministeries, 2022	Boetes voor ministeries voor het overschrijden van Wob-termijnen.	Ministeries betaalden in drie jaar ruim twee miljoen euro aan dwangsommen voor te late Wob-reacties.	Trouw
Gemeente Losser, 2022	Scherpe kritiek op windbeleid Losser.	SBTL en de Kerngroep Zandhuizerweg protesteerden tegen geheimhouding en gebrek aan informatie over de windturbines bij de Zandhuizerweg. De Kerngroep Zandhuizerweg vraagt de gemeenteraad van Losser om een oordeel over het WOO-onderzoek en de gevolgen ervan.	Tubantia BehoudTwentsLandschap HalloLosser
Ministerie AZ, 2022	Rutte verwijderde zijn appjes.	Rutte verwijderde sms'jes, wat vragen oproept over transparantie, aangezien zakelijke berichten volgens de Wob openbaar moeten zijn. Kamervragen en debat met premier.	StoriesNOS TweedeKamer
RIVM, 2022	Meer uitstoot bij Tata Steel door ongewone voorvallen.	Uit RIVM-onderzoek blijkt dat werkelijke uitstoot van PAK's en zware metalen door Tata Steel aanzienlijk hoger is dan officieel gerapporteerd, soms zelfs tot duizend keer meer. Kamervragen.	JournalistenStudio NU

Belasting- dienst, 2022	Belastingdienst wist af van ethnisch profileren, maar hield stil.	Belastingdienst wist in 2019 van etnisch profileren bij kinderopvangtoeslag, maar ontkende dit een jaar lang. Door beroep te doen op de Wob is er meer informatie vrijgegeven.	RTL
Gemeente Tubbergen, 2022	Gemeente Tubbergen zwijgt over komst van AZC.	In Aalbergen heerst wantrouwen over komst van AZC door de gesloten houding van het Tubbergse gemeentebestuur. Gemeente gaat in gesprek met omwonenden.	JournalistenStudio AD BestuurTubbergen BestuurTubbergen
Ministerie I&W, 2021	GGD-directeur schrapt de naam Tata Steel uit rapport.	Zorgen zijn er over mogelijke beïnvloeding van een GGD-rapport over longkanker bij Tata Steel, wat vragen oproept over transparantie en gezondheidsbescherming voor omwonenden. Kamervragen.	OpenOverheid NoordHollandsDagblad
Ministerie VWS, 2021	Transparantie tijdens coronapandemie.	Woo-verzoek toonde aan dat VWS invloed uitoefende op RIVM-adviezen. Dergelijke adviezen zullen niet meer eerst als concept naar het ministerie verstuurd worden.	Rijksoverheid OpenMinVWS
Ministerie I&M, 2020	Onduidelijkheid over storten in de Maasplas.	Debat over veiligheid van het storten van granuliet in een natuurplas bij de Maas blijft voortduren door uitblijven van duidelijkheid van het Rijk. Bevindingen zijn neergelegd bij het ministerie.	De Volkskrant BNNVara
Ministerie VWS, 2020	Kritiek op openheid van coronadviezen.	Wetenschappers bekritisieren de Nederlandse overheid voor gebrek aan transparantie rondom de COVID-19-adviezen, wat vertrouwen en medewerking van het publiek ondermijnt.	NOS NOS NOS
Ministerie J&V, 2019	Ministerie schrapte omsreden passage over misdrijven asielzoekers.	Ministerie besloot de beloofde uitsplitsing van misdrijven, zoals verkrachting en moord, niet te publiceren uit vrees voor vragen. Staatssecretaris Harbers is afgetreden.	RTL NOS
Belastingdienst, 2019	Bewijs voor machtsmisbruik in de toeslagen affaire duikt op.	Topambtenaren van de Belastingdienst stopten onterecht kinderopvangtoeslagen.	JournalistenStudio RTL
Ministerie EZK, 2018	Oliebedrijven eisen compensatie voor dichtdraaien gaskraan Groningen.	Door dichtdraaien gaskraan eisen oliebedrijven compensatie voor mislopen van inkomsten ondanks de schadeclaim die nog loopt voor opgelopen schade in Groningen door de gaswinning.	NOS VRT JournalistenStudio

Ministeries BuZa, SZW, Rechtsbescherming, 2018	Financiering van moskeeën.	Kamerleden uitten zorgen over buitenlandse financiering van moskeeën, bespraken de rol van gemeenten en riepen op tot meer transparantie en wetgeving. Debat leidde tot betere samenwerking, meer transparantie in moskee financiering en nieuwe wetgeving tegen radicalisering.	TweedeKamer Zoek.Officiëlebekeendmakingen NOS
Ministerie EZK, 2016	Afspraak gemaakt in 2005, verzwegen voor de Kamer.	Kamer is nooit op de hoogte gebracht van gemaakte afspraak in 2005 tussen oliebedrijven en ambtenaren van het ministerie. Kamerleden eisen uitleg van minister Kamp.	NOS JournalistenStudio NOS
Ministerie EZK, 2015	Minister Kamp moet documenten over gasbesluit bekendmaken.	Minister besloot de gasproductie te verhogen ondanks waarschuwingen van Staatstoezicht op de Mijnen. Minister dient de documenten waarop hij zijn gasbesluit van 2014 heeft gebaseerd, te openbaren.	JournalistenStudio NOS NU

MAATSCHAPPELIJKE MISSTANDEN

UWV, 2024	Jarenlang verkeerd uitgekeerde bedragen aan arbeids- ongeschikten.	Ondanks herhaalde fouten in uitkeringsreviews werd niet ingegrepen, en werden kwaliteitscontroles afgeschaald om meer focus te leggen op productie en targets. Grootschalige hersteloperatie om arbeidsongeschikten met terugwerkende kracht te compenseren.	AD Archive.ph
Ministerie SZW, 2024	Werkomstandigheden Schiphol zijn niet werkbaar.	Nederlandse Arbeidsinspectie constateert slechte arbeidsomstandigheden op Schiphol door schadelijke stoffen, overbelasting en gebrek aan innovatie. FNV eist snelle maatregelen voor veilig werken op Schiphol en compensatie voor werknemers die ziek werden door vliegtuiguitstoot.	WerkenVeiligheid NLArbeidsinspectie
Ministerie I&W, 2023	Schiphol mag onbeperkt schadelijke stoffen uitstoten.	Schiphol is vrijgesteld van regels voor 'zeer zorgwekkende stoffen,' wat ambtenaren verbaasde door de geringe regulering. Schiphol vermindert uitstoot met kortingen voor zuinige toestellen en duurzame brandstoffen.	NRC BNR
Nederlandse gemeenten, 2023	Criminelen infiltreren gemeentehuizen.	Meer dan 100 keer gingen ambtenaren tussen 2020 en 2022 over de schreef met criminele zaken zoals lekken van vertrouwelijke informatie, fraude en omkoping.	RTL

CJB, 2023	Aanmaningen op verkeersboetes veroorzaken tienduizenden problematische schulden.	Onderzoek toont aan dat 125.000 huishoudens in januari schulden hadden door verhoogde verkeersboetes, wat financiële problemen verergerde. Ministerie van Justitie beraadt zich op doelmatigheid van boeteverhoging ihkv de wens olopemde schulden te beperken.	NOS NPORadio1 DeVolkskrant
Dordrecht, 2023	Pfas vervuiling is jarenlang genegeerd.	Chemours wist decennialang van ernstige PFAS-vervuiling, maar negeerde waarschuwingen. Dordrecht onderzoekt hoe PFAS op te ruimen, terwijl de gemeente vindt dat Chemours moet betalen voor sanering.	BNNVara NOS NOS
Nijmegen, 2022	Wie is schuldig aan het instorten van de tribune in Goffertstadion?	Na instorten van de tribune in De Goffert ontstonden spanningen over verantwoordelijkheid en communicatie tussen gemeente, NEC en toezichthouders. Het conflict werd opgelost door herstel van de tribune, strengere inspecties, betere communicatie, duidelijke afspraken en een financiële regeling.	DeStentor AD DeGelderlander
Ministerie BZK, 2022	Steeds meer agressie of geweld richting ambtenaren.	Bijna de helft van de decentrale politieke ambtsdragers en een derde van de ambtenaren werden geconfronteerd met agressie of intimidatie, een sterke stijging. Het ministerie investeert € 100 miljoen in maatregelen tegen ondermijning en intimidatie, zoals steun voor gemeenten en betere beveiliging.	DeGelderlander VeiligePubliekeDienstverlening PolitiekeAmbtsdragers Rijksoverheid
Ministerie V&J, 2021	IND volgt procedures niet.	De hervormde asielprocedure richt zich op afwijzing, met geheime instructies die mensenrechtenschendingen negeren, blijkt uit onderzoek. Actie van Amnesty International.	JournalistenStudio Groene Doorbraak.eu Groene
Ministerie OCW, 2021	Ministeries hadden twijfels over het miljardenplan voor onderwijs.	Het kabinet kreeg kritiek op het onderwijsprogramma tegen leerachterstanden vlak voor de toekenning van € 8,5 miljard.	NRC RTL
Ministerie Defensie, 2021	Defensie zou niets hebben gedaan met waarschuwing voor burgerdoden Chora.	Wob-documenten tonen aan dat Nederland bewust risico nam en NAVO-waarschuwingen over burger- slachtoffers negeerde. Onderzoeken bevestigden dat Nederlandse militairen het oorlogsrecht volgden, maar de staat moet een schadevergoeding betalen.	<u>NOS</u> <u>NU</u> <u>DeVolkskrant</u> <u>Defensie.</u>

Ministerie EZK, 2020	Ongelijke verhouding in de verduurzaming via energiebelasting.	Volgens Milieudefensie dragen mkb-bedrijven meer bij aan verduurzaming via energiebelastingen dan de grootste industriebedrijven, ondanks afspraken in klimaatakkoord om lasten eerlijker te verdelen. Tarieven voor de grootgebruikers gaan omhoog.	NOS CCSEnergieadvies
Kansspelautoriteit, 2019	Kinderen kunnen moeiteloos online gokken.	Minderjarigen kunnen eenvoudig gokken via populaire websites door het ontbreken van leeftijdscontrole.	JournalistenStudio NOS NOS
Gemeente West Maas en Waal, 2019	Vervuiling van het land van Maas en Waal levert geld op.	In West Maas en Waal werd baggerstort uit België niet gestopt vanwege de winst van € 2 miljoen voor de gemeente. Onduidelijkheid roept de vraag op of stortingen tijdelijk gestopt kunnen worden totdat de effecten van de vervuiling duidelijk zijn.	FollowTheMoney OnderzoeksCollectiefspit
Ministerie Defensie, 2019	Ontkenning van ministerie over de link tussen gezondheidsklachten en burnpits in Afghanistan.	Minister Bijleveld ontkende klachten van militairen over burnpits in Afghanistan, maar bewijs toont aan dat enkele militairen klachten meldde en dat de blootstelling aan giftige stoffen werd erkend. Meldingen van klachten worden opnieuw serieus bekeken door de minister.	<u>RTL</u> <u>NOS</u> <u>DVHN</u>
Ministerie Defensie, 2018	Ministerie verantwoordelijk voor blootstelling aan chroom-6.	In 2014 bleek uit documenten dat het ministerie vanaf 1989 op de hoogte was van de verfrisco's, maar pas in 1998 ingreep, terwijl 1200 medewerkers ziek werden. Schadevergoeding voor zieke werknemers.	NRC EersteKamer NOS
Ministerie BuZa, 2018	Wat weegt zwaarder, handelsbelangen of duurzaamheid?	Nederland steunt projecten die ontbossing en conflict bevorderen, terwijl ambtenaren de gevolgen als reputatieproblemen zien.	PlatformInvestico Trouw Groene
Nederlandse Staat, 2018	Internationale adopties deugen niet.	Commissie-Joustra onderzocht adopties tussen 1967 en 1997 en adviseert het tijdelijk stopzetten van adopties naar Nederland vanwege blijvende problemen. Kabinet moet adopties van kinderen uit het buitenland voorlopig helemaal stopzetten.	NOS BrazilianBabyAffair Rechtspraak NOS AD
Gemeente Oosterhout, 2018	Affaire Huisman.	Vijf vrouwen beschuldigen Huisman van ongepast gedrag; na zijn ontslag in 2018 komen meer verhalen naar boven, ondanks eerdere signalen en herbenoeming. Burgemeester Huisman legt per direct zijn ambt neer.	BNDDeStem

NVWA, 2017	Dierenleed, voedsel fraude en slecht toezicht.	NVWA ligt al dertig jaar onder vuur wegens falend toezicht, ondanks herhaalde reorganisaties, extra geld en verbeterplannen. Toezichthouder straft de dierenarts die misstanden meldt in plaats van de misstanden zelf aan te pakken.	JournalistenStudio NRC NRC
Openbaar Ministerie, 2017	Criminele asielzoekers uit veilige landen gaan soms vrijuit.	In 2015 en 2016 pleegden asielzoekers uit veilige landen de meeste misdrijven, maar vervolging werd soms vermeden om uitzetting niet te bemoeilijken.	Pinpoint NOS NRC NRC
Belastingdienst, 2017	Verouderde computer-systemen bij Belastingdienst.	Belastingdienst kampt met ernstige ICT-problemen door 600 verouderde systemen, blijkt uit Wob-documenten. Tientallen verouderde systemen gaan opgeruimd worden.	JournalistenStudio DeVolkkrant BasCommunicatie Tweakers
Ministerie Financiën, 2016	Uit de hand gelopen vertrekregeling.	Het aantal uitstromers bij Belastingdienst met een stimuleringspremie ligt tussen 4.900 en 5.200 fte, met kosten die oplopen tot € 714 miljoen, 66 miljoen meer dan begroot, aldus stas Wiebes. Nav de problemen werd besloten dat de Belastingdienst onder curatele kwam te staan, en de Auditdienst Rijk kreeg de leiding over een tweetal onderzoeken naar de misstanden.	PointerKRO-NCRV Accountant Accountant Zoek.Officielebekendmakingen

BIJLAGE 2

GEÏNTERVIEWDEN

Bas van Beek (Follow the Money)
Bas van Sluis (Dagblad van het Noorden)
Bauke Schram (Het Financieele Dagblad)
Charles Jeurgens (hoogleraar
Archiefwetenschappen, UvA)
Edwin Rooke (gemeente Utrecht)
Erika Hokke (Stadsarchivaris Rotterdam)
Erik Saaman (Nationaal Archief)
Erik Verwiel (de Volkskrant)
Evert de Vos (De Groene Amsterdammer)
Fons Sanders (Kadaster)
Hans van Soest (Algemeen Dagblad)
Hugo van der Parre (vm. NOS Nieuws)
Janine van Noorden (Nationaal Archief)
Jasper Been (Het Financieele Dagblad)
Joost Oranje (NPO)
Joost van Koutrik (Provinciearchivaris Utrecht)
Joop Bouma (vm. Trouw)
Kaj van Vliet (Stadsarchivaris Utrecht)
Marilou Vlaanderen (SEO economisch onderzoek)
Milena Holdert (Nieuwsuur)
Nick Ceton (Nationaal Archief)
Marcia Nieuwenhuis (RTL Nieuws)
Paul Lodder (Social Technology Lab)
Rens Ouwerkerk (gemeente Utrecht)
Roland Bisscheroux (Waterlands Archief)
Ties Keyzer (Follow the Money)
Tim Staal (SPOON)
Tim van Alten (Woo-advocaat)
Yvonne Welings (Stadsarchivaris Tilburg)

In 2024 hebben we de volgende overheidsorganisaties bevroegd over het thema 'Informatiebehoeften'. Hierbij zijn ook enkele vragen gesteld over de maatschappelijke baten van transparantie.

1. Gemeente Aalsmeer
2. Gemeente Achtkarspelen
3. Gemeente Alkmaar
4. Gemeente Almelo

5. Gemeente Amersfoort
6. Gemeente Amstelveen
7. Gemeente Assen
8. Gemeente Blaricum
9. Gemeente Borger-Odoorn
10. Gemeente Coevorden
11. Gemeente De Fryske Marren
12. Gemeente Den Helder
13. Gemeente Doetinchem
14. Gemeente De Wolden
15. Gemeente Eemnes
16. Gemeente Eemsdelta
17. Gemeente Gooisemerem
18. Gemeente Goes
19. Gemeente Harderwijk
20. Gemeente Harlingen
21. Gemeente Heerenveen
22. Gemeente Het Hogeland
23. Gemeente Hilversum
24. Gemeente Hoogeveen
25. Gemeente Huizen
26. Gemeente Kampen
27. Gemeente Landsmeer
28. Gemeente Laren
29. Gemeente Leeuwarden
30. Gemeente Lelystad
31. Gemeente Midden-Drenthe
32. Gemeente Nijmegen
33. Gemeente Noardeast Fryslan
34. Gemeente Oldambt
35. Gemeente Oosterhout
36. Gemeente Ooststellingwerf
37. Gemeente Oostzaan
38. Gemeente Pekela
39. Gemeente Putten
40. Gemeente Schiedam
41. Gemeente Schouwen-Duivenland
42. Gemeente Súdwest-Fryslân
43. Gemeente Terschelling
44. Gemeente Tytsjerksteradiel
45. Gemeente Veere
46. Gemeente Velsen
47. Gemeente Vlieland
48. Gemeente Waalwijk
49. Gemeente Waterland
50. Gemeente Weert
51. Gemeente Winterswijk
52. Gemeente Wormerland

MINISTERIES

1. Ministerie van Algemene Zaken
2. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
3. Ministerie van Economische Zaken
4. Ministerie van Financiën
5. Ministerie van Justitie en Veiligheid
6. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
7. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Met erkentelijkheid aan Bas van Beek, Dimitri Tokmetzis en Remy Koens (Follow the Money) voor de hulp en bijstand bij het verzamelen en ontsluiten van mediaberichten die gebaseerd zijn op Wob- of Woo-verzoeken.